

102074

82465

bi 88381

Urraca

N.1.

НОВІ
ШЛЯХИ

ТРАВЕНЬ
ЧИСЛО

1

1929

НБ ПНУС

282465

ЗМІСТ.

	Стор.
I.	
1. С. Черкасенко: Біла Панна, — поезії	1— 2
2. А. Павлюк: із „Сумного Циклю“, — поезії	3— 4
3. І. Крушельницький: Радощі життя, — поема	5— 16
4. А. Крушельницький: Справа Палатинського, — оповідання	17— 40
5. П. Романов: Весна, — оповідання	41— 56
6. С. Левинський: Наші паризькі клопоти і надхнення, — нарис	57— 68
7. М. Посацький: На руїнах Колосеум, — нарис	69— 74
8. П. Ковжун: Неопубліковані праці Г. Нарбута	75— 79
9. с: Наші шляхи	80— 84

II. ОГЛЯДИ:

10. І Коломийців: Лірики останнього десятиліття	85— 91
11. Др. В. Бірчак: Літературна творчість Закарпаття в роках 1919—1929	91— 96
12. Ю. О. Розвиток науки на Радянській Україні	96—104
13. М. Галицький: Загальний огляд народного господарства України	104—117
14. Іл. Свенціцький: Доба великих можливостей (з приводу „Листування Івана Франка і М. Драгоманова 1877—1895	117—124
15. М. Андрусяк: Українці—великоруси—поляки (із думок М. Костомарова про відношення українського народу до російського й польського)	124—128
16. Др. В. Кучер: В 50-ті роковини народин А. Айнштейна	128—130
17. Л. В.: Мучейне життя на Чернігівщині	130—132
18. Г. А. К.: У 25-ліття Вищого Музичного Інституту ім. Лисенка у Львові	132—134

II. ЗАПИСКИ:

Літературні записки	135—140
Мистецькі записки	140—146
Наукові записки	146—160
Промислові записки	160—165
Сільсько-господарські записки	165—171
Видавничі записки	171—177
Нові книжки	177—180

ІЛЮСТРАЦІЇ:

Г. Нарбут: Графіки: (проект грошей, марок, карт до гри)	стр. I—VI
Будинок Музею до революції в Чернігові	” VII
Будинок Чернігівського Державного Музею	” VIII

СПИРИДОН ЧЕРКАСЕНКО

БІЛА ПАННА

I

Полями журними, як сни,
Блукає, лине Біла Панна —
Моя печаль неподолана
В безмежжі зим і чужини,
Моя солодка, кохана
Омана...

Полями журними — на Схід, —
Його вчуває тужні зови...
Та груди, повнії любови,
З розгону бють в гірський граніт,
І сніжнобілії покрови —
У крові...

Кудою йти?.. Нема доріг:
Вперед — граніт, назад — могила...
В знеможі впали білі крила...
Вкриває землю білий сніг,
І плаче... плаче Панна Біла... —
Несила!..

II

На білий покрив сонних піль
Лягли таємні ночі тіні...
Мої жалі, гризоти, біль,
Як пісню скорбну, заметіль
Несе у безвісти пустині. —

Вона глуха, вона німа:
Гукай, кричи, співай до-рана —
Усе дарма, усе дарма, —
Не озоветься біла тьма...
І знов вертає Біла Панна...

НОВІ ШЛЯХИ

88381
102074

БІБЛІОТЕКА
Івано-Франківського
педагогічного Інституту
Інв. 282465

III.

І мариться: на все життя
Послав покров холодний, мертвий:
В просторах білих — безпуття,
І не палають щедрі жертви...

Ні дум, ні руху, ні бажань,
Ні навіть звичного чекання:
Погасла мрій червона грань,
Умерла радість сподівання. —

Надія вмерла, вмер і жаль,
Не ятриться глибока рана, —
Зо мною лиш моя печаль —
Та, незрадлива, Біла Панна...

IV.

Дивлюсь в віконце — поле біле.
На обрію десь — пасмо гір
Стриває збайдужілий зір, —
І стогне серце заціміле...

Не бийся, серденько, — чого ти?
Твій біль я в пісню переллю...
Кому ж повім печаль мою?
Кому повім свої скорботи?..

Зима... Пустиня... Самотина...
Коли б не ти, то... й забуття.
Лиш ти співаєш про життя,
О, Біла Панно! — ти єдина...

Коли в злигоднях на чужині
Тебе усе ж таки зберіг, —
Ніхто не скаже: й цей поліг...
Коли й скінчу, то — на Україні!

Ужгород, 23. I. 1929.

АНТІН ПАВЛЮК

ІЗ „СУМНОГО ЦИКЛЮ“

СВІТ ПОДІБНОСТІВ

І знов: очам безсонним ранок —
Щоденний мій холодний шлях —
Де — як освітлена в екрані —
З туману вироста земля.

Минуле спалюючи вперто,
З мли спогадів рятую дні —
Дарма! Бо ти міцніша смерти,
Хмільніш вина і дій мені.

Ти все — немов мета єдина
Мандрівникові по світах...
Хоч би луна! — Подібний голос!
Обличчя, очі, чи уста!

РАДІСТЬ КОЛИСЬ

Яблука з коша виймала:
— Це тобі, а це — мені.
Стежка в куряві дрімала,
Теплі села в даліні.

Дні були — безсмертний ранок,
Повінь ні добра, ні зла —
Як сміялась з щастя п'яна,
На руках моїх — мала...

І кругом — буяла радість,
Сила, молодість, жага —
І, здавалося, — безсмертним —
І невтомним — нам черга —

Відчинити браму раю —
Спраглій мріями землі —

Я — усе ж бо подолаю! —
 Їй, з любови, кожен слід —
 Квітка, пестош — серце... хочеш —
 Дам нове життя...
 Всесвіт, зорі — були ночі,
 Все, що схочеш — на досяг!
 Але... що казати „але“ —
 — Слухать музику — не вік, —
 І без сну — не цілуватись
 Вічно... Люба, це не крик.
 Нині — що ж! — так має бути!
 Нині в світі так —
 Стать, торкнутися й минути —
 Та на мент лишити ляк.
 Ляк, чи біль в очей глибинах
 — Тую згублену блакить!
 Смертне все — прийде й пролине —
 Чуєш? — осінь квилить.

ІВАН КРУШЕЛЬНИЦЬКИЙ

РАДОЩІ ЖИТТЯ

(Візі з життєвого шляху людей, що вродилися весняними)

I

Я пробудився... Мріє ще в серці
 Дивне видіння легкого сну, —
 Парус ховає й цвітні коверці...
 Я пробудився... Вже не засну...
 Вже не засну я... Враз ізі мною
 Щось пробудилось, кличе вже жить,
 Що б там не було в соннім завої, —
 Думка відважна лине в блакить...
 Сонне видіння вже у полоні, —
 В тіло проснуле іскри кида,
 Бігає, рветься, кличе і дзвонить
 Думка свободна і молода.
 Думка вже встала!

Руку підводжу

Й чую у м'язах сильний порив,
 Скрань натискаю, чоло холоджу, —
 Жити ж бо, жити! Я ще не жив!

Око спочило з краю на стінці,
 В Рубенса барвах втонув мій зір,
 Меж любуванню, радості кінців
 Довго не ставив божеський твір.
 Скільки ж краси в нім! Тихо, спокійно
 В сумерку ранку в прибранні рям
 Рубенса „Діти“ квітнуть розмрійно
 Й кажуть до мене: Ти вже не сам!

Ах, я не сам вже! — Цить! Ще проснеться!
 Миле маленьке спить ще дитя.
 Ручка над личком миттю здригнеться!
 Цить! Ще так рано... Спи ще, чуття! —

Дивлюсь за ним я. Вчора в колиці
Тихо заснуло — де ж це воно?
Спить біля мами... В сні промінистім...
Все нахилилось на рамено!
Віддих у нього рівний, свобідний,
Ручка на грудях стрійно лежить.
Рух цей граційний — любий і рідний —
Палкі настрої будить умить.

Хто ти, маленьке? Думка, відвага?
Бистрий потік ти мрій і чуття?
Хвиля натхіння? Полет, чи снага?
Вітер і воля? —

Свідку життя,
Весь над тобою бюся я в думках
І, не збагнувши, імя даю,
Щоб між людством ти, в бурях і в шумах
Було з печаттю роду й краю.
В нього я рої снів пестотливих
З квітами серця ніжно запряв
І в почування мрій полохливих
Кинувсь я, наче ставом, у плав.
Ти ще сповите в білих пеленах,
Ніжки маленькі спутані в них,
Але вже лине пісня натхненна
Й кличе ставати в тан молодих.
Ти ж не тривожся, ти ще маленьке,
Хоч ти б вже рвалось, жди ще, мале,
Й тільки ізвільна рвися від неньки,
Щоб закричати: „Хвала, земле!“

Думи пташнею знялись гомінко
І за собою йшли навздогінь.
В двері, мов гості, в вікна, крізь стінку
Інші входили, тихі, як тінь.
Довго снувались танки їх юні.
Довго крутився їх бакханал,
В серці будили в мене всі струни
Й злоті бряжчання родив їх шал...
В тім спалахнуло зпоза обслонки
Сонце рожеве, блисло рясне
І на високім кріслі кольонки

Жаром обняло світло ясне.
Вже променів в ньому зелена
Ніжна тканина в рамах вікна. —
Сила космічна, сила надхненна,
Благословенна будь же вона!

Серцем вітаю, сонце, тебе я,
Думи покори шлю я тобі,
В тобі живу я, — в пісні Орфея, —
Твоє я чую слово в журбі.
Будь ти ласкаве для немовляти,
Другом і братом, будь же, о, будь!
Але тепер... цить... дай ще поспати...
Крила у нього білі ростуть...
Блеском ти грайся всюди в світлиці,
Теплом зогрій ти в ній всі кутки,
Не заглядай лиш в сонні очиці,
Хай бо лежить ще й снить про квітки!... —

Леготом віє все понадвіря,
Яблуня листя пне до вікон.
Вікна розкрити б! Синє узгіря
Запахом дихне юних сосон!
Гей же, розкрию!

Миттю рукою

Я одпинаю мідні замки
І розкриваю скоро з тугою
Крила віконні аж на боки.
Чую одразу: в вікна нестримно
Лине повітря з запахом трав,
Всього мене вже досвітне зимно
Любо проймає, я аж пристав.
В саду — росяно, в саду — запашно! —
Сонця надмірно, повно цвіту!
Зелень із синню йдуть в рукопашню, —
Їх і в уяві не розплету.
Дивлюсь на небо — сипляться хмари,
Срібнорожеві, мов баранці,
Линуть кудряві, наче отари,
Скачуть в блакиті, мов по луці.
Гень на переді — скручені роги —
Білий, поважний, тугий баран

Став, повернувся, вітрить дорогу. —
 Може ж це човни та океан?
 Може рибалки йдуть на світанку
 З ними у пристань з половом риб? —
 Ах, як тінисто в нашому ганку
 Від росохато-вигнутих лип.

Вже я скричати хочу свавільно,
 Втім... пригадалось... Рідні ще сплять...
 Галас счиняти вранці не вільно.
 Що ж! Я ж бо хочу з ними гулять!
 Треба поглянуть, може довкола
 Є щось нового, — сталося за ніч...
 Гень показати в небі сокола,
 Слухати втрійку півників клич,
 Кицю, що, ждучи, голосно м'явка,
 Треба впустити й дати молока. —
 Де ж бо від груші ділася лавка,
 Хто її дав там, чия рука? —

Скільки питань це кожного ранку
 Ум мій турбує й я даю лад!
 Чи хоч сьогодні... —

Кури на ганку!

Гетьте но, гетьте!

Всьому я рад,
 Всім тим хазяйським справам і вмінням!
 В них я знаходжу спокій думкам. —
 — Хто там до саду кида камінням? —

— Сталось що? Хто там? Цить же ти там! —
 Жінка проснулась.

— Ах, лиш пробачно

Я на хвилину вас призабув.
 Але подумай —

— Як необачно!

Вікна розкрив вже? В саду ж — не був? —

Легко всміхнена в розпромінні,
 В сні ще, щаслива, звелась на бік,
 Всюди повела очі зелені
 Й любо спитала, вчувши мій крик.
 — Ні, не виходив ще до городу,

Йнощо проснувся й вікна розкрив.
 Тисяч містерій сонця на сході
 Пережив ось-що.
 — Жінку ж — збудив?
 Сам любувався! —

Руку підвела,

Ніжно вгорнула сонне дитя,
 Горда на нього, тихо-весела,
 В ньому замкнувши цілість життя.
 А обтиснувши тонку сорочку
 Вистрибла з ліжка сплеском весла,
 Й ніжно словами — срібним дзвіночком —
 Вмить привіталась і обняла.
 Руки обвила сильно круг шиї,
 Вся притиснулась палко й уста
 В довгім цілунку з пристрастю мрії
 Поцілувала, любя, пуста.
 В очі дивилась... наче на крилах
 Вся хвилювалась в щасті й добрі,
 Все щось питалась, все говорила,
 Посмішки слала з блеском зорі.
 Посмішки теплі, рухи бровами,
 Порухи тіла цвіли, мов мак,
 Наче б під сонцем, вбраним хмарками,
 Грався червоний в морі байдак...
 Серце тремтіло у почуваннях
 Юних поривів, виру й весни,
 Все спалахало дужим бажанням
 І малювало крокосом сні.

— Підем з тобою, любя подруго,
 В світ промінистий шляхом стремлінь,
 Нас попровадить снага й потуга,
 Нас ясні сяйва вберуть горінь!

— Ти, мій поете, юний, щасливий
 Все ти буяєш, тонеш в чуття,
 Та забуваєш, ти пустотливий,
 Що вже не сам ти й — мавш дитя.
 — Маю дитятко!... —

Я повертаюся,
 Де заповите спить ще воно,

В шалі любови весь захиноюсь,
 Наче з похмілля, пивши вино.
 Злегка беру я жінку за плічко
 Й мовчки дивлюся на немовля,
 В нього вникаю, в соняшне личко,
 Й чуюсь багатим, наче земля.
 А біля мене в любій задумі
 Хилить подруга голову вниз,
 Вихром пройнята в юному шумі
 В оці скриває проміні сліз,
 Вся оддається мріям щасливим
 І трепетлива плаче у них,
 В ясних шептаннях, в слів переливах
 Виповідає полети їх.
 Я прислухаюсь, з нею радію,
 Чую, у неї серце — в бурун
 Та полоняє вість буревію
 І, мов лебідка, бється до струн.

Ми пробудились... Радість життєва
 Нас обгорнула, нас обняла.
 Ми — наче Адам і — наче Ева,
 В раї квітучім, в шумі села.
 Любі турботи, любе страждання
 Ми поконали жаром душі,
 І заспівали пісню кохання,
 Забагатіли в теплій тиші.
 Нас не розібють бурі, ні громи,
 Тільки засталять проти тривоги,
 Наша хатина, наші хорони
 Гідно прийняли діл всіх — пролог...

Ручка здригнулась звільна, здрібонька
 Зпоміж повіків блисла блакить...
 Скочив із стінки, зліз вже дід Монька,
 Й сну павутиння рветься вже вмить.
 Будиться доня. Тихо ми ждемо.
 Зараз почуєм голос життя.

— Глянь, вже проснулось!

Раю, едеме! —

Ніжно сміється любе дитя!

II

— Гей-же, подруго, вийдемо в поле!
 Ти приберися в легкий убір,
 Візьмемо доню й підем поволі.
 Час вже сьогодні вийти надвір!
 Стежкою з саду, поміж ланами
 Зійдем на шлях ми в тіні топіль,
 Може не буде ще жниць із серпами, —
 Скоро ж бо вийде й осінь до піль... —

Тяжко вже лється сонце злотисте,
 Вікна залило, стіни світлиць,
 Сипле проміння, снить променисте
 На старовинах серед полиць,
 Впало на стінку й килим косівський.
 Барви килима снять у вогнях,
 Сріблом іскриться штилет мисливський,
 Що не один вже висміяв жах,
 М'яккі етюди Юрія Вовка
 Блеском проміння живлять свій сміх...

Входить дружина. Ясна головка
 З легким волоссям, спятим наспіх,
 Ледве помітно:

— Вирушим в поле?

Все залишити? Як же — обід? —
 Усміх зринає ж, дрібно, спровола,
 Й слів діловитих губиться слід.

— Треба ж раз вийти! Доня де?

— В саду.

— Тільки пройдемося!

— Південь же — жар!

— Ледве десята!

— Де ж бо ми сядем?

— В тіні тополі! Візьмеш вахляр,
 Вдінеш червону тонку суконку,
 Хустку завяжеш на голові...

— Вже не почуєм більш жайворонків?

— Щоб перепел хоч мрів у траві. —

Втім же із трудом двері од ганку
 Хтось одхилає — доня іде.

— Що там нового, люба панянку?

— З яблуні впала...

— З яблуні? Де? —

Мама питає й доню до лона

Тисне, приймає личко її. —

Доня щаслива кида бальона,

З нею щебече — два солові.

— Підемо в поле! — неня їй мовить. —

Ти приберися!

— Чи босоніж?

З кицею може? —

Кітку вмить ловить

Доня й підносить.

— Ні, ти облиш,

Киця наїлась... Підем зберемся! —

Йдуть в убиральню мама й донька. —

І за хвилину, наче в едемі,

Блискає в мрії ясна лука.

Я закриваю вікна і двері —

Та, чи злодіїв спинять замки? —

Й наче три звірки, що йдуть з печері,

Йдем ми гуляти в трави й квітки.

Луки скосили. Будуть отави ж! —

Втім — серед стежки звився їжак!

Доня до нього.

— Доню остав лиш!

Руки поколеш, буде ще й знак! —

Мама сміється... Доня ж цікава,

Де то голівка в нього, де зір,

І серед стежки йде вже забава, —

Неповоружно котиться звір.

— Він заховався, йдучи з травички,

Люба дитинко, скрився в шпильках.

Він побоявся мабуть лисички

Й панцер надінув.

— Я вже в книжках

Бачила цього дивного звірка.

Де ж бо лисичка? Йдім їй услід,

Може знайдемо...

Довга гутірка

Йде поміж нами про лисин рід...

Входим на межі... Злата пшениця

Ледве шепоче, вщерть налилась.

Тихо довкола, тільки десь птиця

Зтиха щебече...

— Вдаль од села! —

Тугий схилився колос на колос,

Майже додолу вигнув стебло.

Щоб хоч один тут чути де голос! —

Світ наче б снігом ввесь замело!

Збіжжя посівши вкруг, пестотливо,

Тихо підносить гам комашня,

Коник крилатий чує вже жниво,

Й жуки мандрують, — де ж бо пташня? —

Гень аж над річку серед розділля

Вся одлетіла, гень до лелек

І зовсім звільна ходить між зіллям,

Що не відчуло літніх ще спек.

Ластівка плига звинко в повітрі,

Дрозди і шпаки — все близь води. —

— Щоб хоч з узгіря війнуло вітром! —

Ми поспішаєм в птичі сліди,

Сходим на стежку, йдем царинками,

В м'які отави плигаєм вмить,

Скачем весело ми за квітками,

Як лиш яка з них замаюрить.

Ось і алея... Рослі тополі

Злегка кивають віті свої.

— Скільки тут тіні! Тут ми на волі,

Наче пралюди ми у раї!

Сядем в узніжжі, вгорнемося тінню,

Пустим на волю юний наш зір,

І любоватись будемо синню,

Зеленню дальних любих узгір. —

Бачу, подруга сіла мовчазно,

Рада, що в тіні трохи спічне,

Бачу, сміється біло-алмазно...

Квітне кохання, грає гучне!

Сіли ми поруч. — Доня ж побігла,

За мотилем вже гонить вона.

Втім серед зілля жабку постигла
Й ловить її вже, кличе ясна,
Щораз то далі скаче за нею.

Лиця подруги в жарі м'якім,
Й очі зпросоння:

— Глянь-но на фею! —

Мирно сміються в палі легкім...
Дивиться жінка в трави атласні,
Й очі на хвильку любо примкне —
Але — небавом — зводить завчасно,
В трави до доні крадьки зиркне.

Скільки то щастя в цім пильнуванні,
Скільки утіхи в цьому чутті, —
В кожному бажанні, в ніжнім зітханні
Цілий світ зривів, бур у житті!...

Бачить подруга, що я у мислях,
Що я задумавсь, — тихо пита:
— Бачиш, як обрій хмари обвисли,
Бачиш, як ходять жит золота?
Бачиш, як сокіл скоро спішиться,
Бачиш, як в дрімку втонув весь шлях,
Бачиш? Ах, бачиш... —

Сліз у очицях

Скрити не вспіла, сльози в очах, —
Голову хилить мирно до мене,
Пада обличчям аж до грудей,
Слово привітне, слово надхненне
Кидає зтиха:

— Ти — Прометей,

Ти ж бо вогненне, дуже багаття
В серці мойому будиш щодня,
Ти ж бо вкладав в свої обняття
Бурю почувань — ти їм рідня!
Вся я тобою й жаром проймаюсь,
Аж до основ я в силах горю,
Я не прожену поривів зграю,
Й згину, як стану з шалом на прю.
Хай я палаю й падаю в тління,
Я не спроможна жар цей гасить,

Люблю безумно, вірно і — тінь я —
Жити з тобою хочу я, жить! —

Вмить ту приймаю я у обійми
Чулу дружину й хочу втишати,
Що я голівку в гору підйму,
Знов вона пада в пристрасть обнять.
— Любо, дружино! Я ні при чому, —
Все, що довкола, це все наш рай,
Радість, турботи, грохоти грому
Й тепла погожість, хатка і гай.
Але в цім раї — дивні в чари,
Дивні настрої, — хмариш лице? —
Соняшні співи, блески і дари:
Наше дитятко. — Їх джерельце,
Ось це та іскра — дар Прометея,
В нім ми обнялись, в нім ми одно!

— Де тільки доня? Глянь, де вже фея!
Доню! Гей, доню!

— Так, це вино,

Це і підчаший, нас він гостює,
Нам він дарує дари життя...
— Чом же не йде ще?

— Може не чує?

— Ах, розгулялось в травах дитя! —

Неня підвела горду головку,
Зарум'янилась, в мене з очей
Урвану думку — з темного сховку —
Хоче добути та до грудей
Хилиться тісно. Я ж на дозвіллі
Жагко цілую кутики уст, —
І у піднеслім цвітнім весіллі
Я обнімаю різьблений бюст.
— Все нас покине, все призабуде,
Згине, полине у небуття,
Та зогрівати буде ще груди
Це невеличке миле дитя!
Все ми у ньому будемо разом,
Ми з'єдинились в нім у любов... —
Бачу в подруги очі — алмазом:

— Друже, я квітну, вчувши твій зов,
Буджусь на яву, буджуся в серці.
Що ти зі мною, що починив?
Чую я в серці божеські герці,
Божеську амвру в нім ти спалив.
Я замліваю... —

Сонце йде косо,
Сипле проміння, світ надія
Зовом надії... в нім злотокоса
Одпочиває плідна земля.
Сонце колує, суває ніжно
Рук працьовитих пальцями тінь,
Все таємничо, все дивовижно —
З темноблакитних дужих склепінь.

Південь...

— Кохана, літо це наше,
Літо на дворі, літо в тілах,
Зтиха колише літо найкрасше
Квіти весняні в цвітних валах...
Дике життєве море просторе
Взяло на хвилі наші вінки,
Й хоч їх розірве, нас не покорить,
Всі бо ми родим, всі ми — жінки. —

Гляню — подруга в далях очима,
Мріє й на мріях в море пливе,
В квітах весняних тінь невловима,
Пана милує, що в ній живе.
Гляню — вже доня близько і ближче
В травах квітучих — квітка ясна.
Південь гарячий ледве вже дише,
Так заморився, це ж не весна!
Котить повільні шуми у збіжжі,
Злегка дрібоче листям топіль,
Звялює жаром в їхнім узніжжі
Листя крилате польових зіль.
Доня вже тут-ось, кличе радіє:
— Мамо, там пташки. Підем на мить! —
— Сядь, припічни но. Неня на мріях
Нижних заснула, хай же ще спить...

АНТІН КРУШЕЛЬНИЦЬКИЙ

СПРАВА ПАЛАТИНСЬКОГО

На загальному зібранні „Народної Твердині“ почувается від самого ранку настрої сензаційности. Напливає безліку членів з усіх сторін. Як знайдуться на залі, зараз віднаходять одні одних — самі однодумці. В окремих гуртах обмінюються думками, вражіннями. Перекидаються поглядами, перешіптуються. Мало того — місця змінюють. Обеднює всіх настрої дождання.

Починаються наради. На черзі — звичайні, незамітні, малоцікаві звідомлення... Чудний настрої не розвівається — ще й згущується... Сильніше нервовість. Крізь залю літають вогники поглядів, перехрещуються мовчки, таємничо. Перелітають у сторону естради.

Там при середньому столі засіла Головна Рада. Збоку праворуч — урядовці. Ліворуч журналісти... Погляди очей приковує до себе постать директора канцелярії Палатинського, що час до часу ділово проходиться по естраді, дає вияснення членам Головної Ради, інформується в урядовців, жартує весело із журналістами... За кожним його порухом пролітає крізь залю наперемінна хвиля пошуму. Звіщає хуртовину.

Врешті Палатинський сідає коло голови товариства — предсідника зібрання. Проміння поглядів усієї залі спливається в туж мить на його постаті, наче в огнищі, що притягає до себе думки учасників зібрання.

І ось починає вже проявлятися те, що зависло від ранку над залю, чого ждуть усі від першої хвилини нарад.

Встає промовець — член Провірної Комісії, Гринишак. Іде на трибуну. Поправляє цвікер. Намагається насадити його на відтягнуену шкіру носі. Нетерпеливиться, що не може справитися... Начепив... Обкидає гордим поглядом залю. Підготовляє настрої... Говорить. Вдаряє у високий тон.

Кидає на промовця очима Палатинський, що дає голові пояснення. І голова, досі знуджений, починає заслухатися в речі промовця.

нові шляхи

БІБЛІОТЕКА
Івано-Франківського
педагогічного Інституту
Інв. 282465

Відхиляється від голови директор Палатинський. Як сидів, застигає в уважливому слуханні.

Чує потік реторичних фраз:

...Кому не відоме значіння нашої національної установи?..

Слушно! — думає Палатинський.

...Кому не відомо, як знищила нашу націю війна? Як нам усе наше національне надбання поруйнувала?

Скучно! — посміхається Палатинський. Не чув в останніх часах промовця, що не зачепив би за війну... Всьому винна війна!..

З'являється в нього питання:

А скільки то національного надбання самі ми роздряпали? Вже після війни?..

Яка то дурійка була всіх учепилася! Чи хто думав, що треба буде відповідати за все?..

Мигають перед очима в нього картини танку тіней по різних установах після воєнної хуртовини. Коли то життя людини — що розчавлена чоботом мурашка, здоровля людини — що настолочене зілля... А що ж говорити про матеріяльне добро!.. В кого широке сумління...

Думки вриваються. Прислухається до слів промовця.

...Не остало нам таки нічого?.. Ні! Остала нації ще „Народня Твердиня“.

Палатинський:

Можна б з тобою згодитися, як би не кривий у тебе писок...

...„Народня Твердиня“ — наша надія. Це огнище, з якого почнеться відродження життя, війною знищеного!

Палатинський роздвоюється в думках. Піддається словам промовця. Скільки то його праці пішло на оживлення установи! Як важко було навязати порвані нитки, відновити звязки!.. Зроблено все! Він гордий на свою роботу...

Рівночасно насміх непевного дождання грає на його лиці... Він знає промовця! Наслухався його промов! Відчув відразу фальшивий тон у його голосі. Ждав несподіванки...

Залітають до його мізку відорвані шматки думок промовця:

...Скажіть мені: Мусить бути згода загального зібрання на купно—продаж маєтку установи?

...Хто бачив контракти „Народньої Твердині“?.. Де є ухвали Головної Ради на продаж маєтку?

...Не будемо докладати до проданого власного майна?

Недоговорені фрази — жахливі уявлення родять у думках членів. Усякий творить собі картину на свій лад.

Палатинський розуміє промовця. Вдоволений — зітхає:

Бодай один знайшовся відважний! Заговорив отверто про все, що досі тільки поза плечі говорилося.

Обеднював у своїй психіці найбільш суперечні почування й найбільш відмінні духові цінності людини. Як юрист — мав вироблене й витончене почуття права, як бувший адміністраційний функціонер мав — понад почуття правди і права — набуте зрозуміння інтересу влади. Колишній урядовець намісництва — вмів вірно служити, покірно виконувати доручення влади, берегти урядову таємницю. Була це людина запроважена до урядової служби, вміла наказувати, вміла слухати й мовчати, виконувати волю влади й не спротивлятися.

Служба в українському Державному Секретаріаті поставила його поза межі польського державно-адміністраційного апарату, викинула його із шляху до високої урядничої кар'єри. Знайшов після війни пристановище в „Народній Твердині“.

Тут починається його трагедія чесної людини. Він став на послуги установи. Але не був тільки виконним органом тих, що стояли на верхах, постановляли, доручали йому переводити свої постанови. Від початку своєї праці попадає в конфлікт сам із собою. В давнішому житті навчився слухати — не міг не слухати й тепер. Але там, в австрійській службі, він слухав тих, що хоч чираз знущалися над почуттям права — у відношенні до юрби, — державі й урядові — вірні були, як собаки, — й він теж із ними! Тут, у національній українській службі, він попав у вир п'яної перезви, яка в безтямному похміллі розтягала весільне добро нації. Він дивився жахливо на п'яний танок, мовчав і слухав, слухав і мовчав. Виконував безглузні прикази — злочинні... Страждав під вагою злочинів, що лягали на його сумління, страждав від власної мовчанки, від потурання руйнуванню народнього добра...

І ось сьогодні заблуснув неждано ясний промінь у його житті. Чи початок кінця злочинного грабунку?..

Але чому ж так загально?..

Ага... починає припікати?..

...Спитаю, — кричить промовець, — де стипендійні фонди? що з ними сталося?.. Чому їх не забезпечено?.. У кам'яницях, як і приватний маєток спекулянтів, що грали на біржі банковими

грішми, зложеними в банку приватними людьми й установами? Що грали у власну користь на рахунок публичного майна?..

Палатинському віддиху забракло. Він втопив очі в меценаса, що сидів просто трибуни в першому ряді й пустив очі в стовп. То прів, то здригався, то блід, то кровю заливався, — втирав хустиною піт з лица...

Чи зможе здержатися промовець, щоб не показати на нього пальцем?.. — бентежить Палатинський. — Очі всіх і так звертаються на меценаса.

Минулося. Гринишак переходить до інших справ.

...Що значать позиції „посередників“? Так дорого оплачуваних?..

А з чого ж вони мають жити? — дивується з насміхом Палатинський.

...Чому не названі люди, що посередничили, чому не записано справ, у яких вони посередничили?..

Палатинський спиняється на лиці посередника-промисловця Сметанського. Де то він тільки не посередничить! У магістраті, в старостві, в поліції — всюди помагає. Нічого не допоможе. Але як справа корисно поладнається, він приходить з рахунком... для — того й того... Жирує так у всіх установах...

Крутишся?.. Дібралися до тебе? — розмовляє в уяві із Сметанським, що розсівся на двох кріслах першого ряду, щоб звертати на себе увагу. Він, було, на загальному зібранні кожного товариства то розсипле жмуток крилатих патріотичних фраз — націоналістично забарвлених, — то намагається кидатися в очі своєю могутньою поставою. Дбає, щоб звернути на себе увагу підчас вибору комісії-матки. Тоді вже пройде напевно до Ради... Сьогодні — не пощастило йому.

Чекай! — віщує йому Палатинський, — ще не таке почувеш в інших установах! Ще й за американські листи питають — даремно, що ти членом управ у всіх установах! Забаглося тобі дістати в руки провід у нашому житті?.. Ах, ти — сякий-такий!..

...Ми знаємо неодну таку гієну! Але що в наших рядах вона мала робити?..

Промовець, що розгорів від огню власних слів й останньою фразою дійшов до вершка, починає заспокоюватися. Втирає піт з лисини, наливає собі води й, випивши пів склянки, неначе протверджується. Змінює голос на холодний, спокійний, майже на гробовий.

...Були маєтки: записи, фундації, стипендійні фонди, були села, кам'яниці... Де це все?... Хто цим господарив? Хто це розпродав, протратив?... Хто за це відповідає?..

Жахлива картина минулих літ відроджується перед очима Палатинського. Він призабув її вже. Чи раз, було, давніше бажав прилюдного розяснення всього... Ніколи не уявляв собі, що розяснення буде таке болюче...

Запер віддих у грудях. Серце почало битися тривожно. Зараз станеться страшна річ. Промовець кине на залю цілу низку назвищ — таких, що побіліє від них волосся...

Із запертим віддихом слухає Палатинський...

Чим далі говорить промовець, Палатинський погинається, присідає у кріслі... Трохи не під стіл западається... Рука підводиться мимохіттю до чола, долоня розмазує холодний піт, що в-одно сильніше заливає чоло, лице, всю голову, шию...

Палатинському захоплює віддих. В очах темніє світ... Він чує на собі злорадісні погляди залі... Злобні насміхи учасників...

Це ж про нього, про нього говорить промовець! На нього вказує словами, жестом руки... Що це таке?.. Що це діється?..

Слухає внеску Провірної Комісії: „Не давати абсолюторії Головній Раді. Вибрати надзвичайну ревізійну комісію з правами слідчого суду. Віддати під суд комісії директора канцелярії Палатинського, головного винувника руїни товариства, що мав у своїх руках справи товариства й за них відповідає. У його актах немає сліду злочинної господарки попередніх рад. Його за занедбання обов'язку оборони інтересів товариства треба поставити в першу чергу під суд, щоб виявилися злочинці, за якими він сліди позамітав!“

За час довгої хвилини оплесків Палатинський приводить свої думки до ладу. Намагається заспокоїти своє схвилювання. Чим довше протягається ураган оплесків, тим важче йому очуняти. Вкінці втихає зала. Вгавають оплески, розвіюється гомін вибухів гніву промовця.

Палатинський хоче далі давати вияснення голові. Голова відсувається від нього і мовить холодно:

— Тепер не треба... тепер не треба...

Для Палатинського це найсильніший удар. Він підводиться з крісла й хиткою ходою подається на своє місце коло столу з боку, праворуч.

Зрозумів у словах голови, у зднервованому тоні його

голосу, що вже починається праця ревізійної комісії, якої ще навіть не вибрано. І бачить, що та комісія якраз проти нього звертається...

Дальший хід загального зібрання втратив для нього всякий інтерес. Байдуже слухає перемелювання закидів, піднесених Гринишаком, з болем душі приймає всі удари, які падають на його голову. За кожним разом, як вивалено його імя в болоті, опльовано його, він почуває, що кігті невидних пальців розшарпують йому мізок.

Не затамлює собі навіть, кого вибрали до ревізійної комісії, не знає, які люди судитимуть його.

Тільки раз він спам'ятується. Коли почув вриване хлипання на галерії. Підводить голову догори й бачить, як, затулюючи лице в хустину, втікає з галерії його дружина. Коли вже була в дверях, не могла здержати болю душі. Вибухнула розбільним риданням...

Крізь хату Палатинських пролетів подих важкого нещастя. Даремне заговорює дружину Палатинський. Не всилі розважити її в глибокому огірченні. Вона не звертає уваги на його слова.

— Добре сталося. Це вже давно повинно було статися. Нехай займеться цим окрема комісія. Вона все розяснить! Як мені важко було із цим жити, як гірко було цей тягар двигати! Такий вислід — для мене щастя!

Дружина мовчить, задивлена в безкрай, втирає сльози.

В кімнаті душний настрій пригноблення.

— Уяви собі, — мовить далі Палатинський, — як щасливо все склалося в мою користь...

Два-три гомони вриваного сміху дружини пролетіли крізь кімнату й замовкли.

— А я тобі кажу, що щасливо! Адже ж, як сьогодні отверто, так досі потай од мене споневажували моє імя, мою особу. Гринишак же ж певно обговорював цю справу з усякими людьми!

— Чого ж тебе споневажували? Чого тебе?..

Кидала наболілі думки...

— Чи я знаю, чого мене? Для мене це загадка. Але вона розясниться... Мені аж лекше на серці —

— Що тебе поставили під суд?

— Що справа з „Народною Твердиною“ проясниться. Що врешті раз перестануть кидати й на мене камінням.

Палатинська не видержала. Схоплюється з крісла й стає перед чоловіком з розяреними очима.

— Чому сьогодні не назвали нічийого імени, тільки твоє? Чому? Чому?..

— Чому? — хвилюється Палатинський. — Чому?.. Я питаюся тебе: чому? Хіба ж я знаю?..

По хвилині спокійно, з переконанням:

— Тому, що я — директор канцелярії. Годі уявити собі, щоб у ці справи не був замішаний — директор канцелярії! Я сам тепер бачу, що повинен був спиняти.

— Як? Ти міг спиняти зловживання? Чиє? Тих, що могли тебе з місця прогнати...

— Чого ж замучуєш себе й мене?

— Коли Гринишак знає всю справу, мусить знати, хто те все робив! Чому ж не назвав злочинців, тільки тебе? Чому ж тебе вважає за злочинця, що зруйнував „Народню Твердиню“?

Кидала питання, на які не ждала відповіді. Хотіла облекшити наболіле серце.

І він був не менш безрадний, ніж вона.

— Я подивляю розум Гринишака! — говорить, чого найменш можна б од нього ждати. — Цей хитрун знав, як іти до мети! Що якийсь там директор канцелярії обікрав установу — це ж таке звичайне! Таке буденне! Під суд драбугу!..

— Що ти говориш? Злодієм себе робиш?

Щось у роді посміху — раптового, вриваного сміху — просунулося Палатинському крізь горло.

— Під суд драбугу! — насміхається далі крізь стогони. — Якогось там Палатинського!..

Вриває. З його грудей вихоплюються стогони ридання.

— Як низько я скотився! Злодієм став в очах краю...

— А вони — патріоти!

— Вони патріоти! Велетні! Почесними членами будуть у „Народній Твердині“!

— Ти так спокійно це говориш?

— Коли б тут було впало назвище одного патріота, нічия рука не піднеслася б за внеском Гринишака. Усе остало б по-давньому... Я аж тепер розумію: Провірна комісія заходила довкола, щоб дібратися до гнійної рани.

— Для того кинено на позорище твоє імя?

— Я мушу перестраждати, щоб тим сильніша була моя перемога!

— Ти переможеш?.. Коли не дбаєш про оборону свого імени? Хто ж повірить тобі, що ти не винен, коли не відбив відразу всіх закидів. Треба було з місця забрати голос! Застерегтися, щоб не вязали закидів з твоєю особою!.. Ти мовчанкою признався до провини.

Палатинського виводила ця розмова з рівноваги.

— Починається! — буркнув більш до себе.

Він подивився безпомічно на дружину. Як можна йому докоряти!..

Думав, що дружина розважить його, погляне на справу його очима, допоможе йому шукати рятунку з важкого становища. Тепер мусів мовчати. Що б уже не сказав — біле буде чорне, чорне — біле! Жінка буде тепер дратувати його кожним словом. І ради на це немає! Немає змоги довести до річової розмови!

Погинається під ударами, що звалювалися на нього з усіх сторін.

Але й сам починає дивитися стривоженими очима на справу. Він таки справді не відкинув важких закидів...

Ніколи не уявляв собі того, що прийшло.

Він знав, що ревізійна комісія мусить звернутися до його канцелярії. Та проте здивувався чимало, коли перші питання вдарили в його особу. Не знав, які давати відповіді.

Він ждав, що вони все знають. Думав, що запитуватимуть його відносно зловживання окремих осіб. Хотів мовчати.

Шукайте собі самі, розпитуйте, розвідуйте!

Сліди злочинної роботи пооставали всюди. Коли хто шукає тиме, мусить знайти!

Тимчасом усі запити звертаються під його адресу. Його робить комісія головним винуватцем, його вважає за злочинця, що зруйнував товариство! На це він не був приготований. Спосіб ведення слідства так його заскочив, що він не зміг умити змінити тактики. Як постановив собі мовчати, — так і мовчав. Хоч відчував, що мовчанкою загребує себе, не всилі був її зламати.

Була хвилина, коли прийшов до памяти — й жахнувся... Всі постаті пересунулися перед його очима. Всі назвища були в нього на язиці... Кинь на кімнату, розсип їх по папері... Звільниш себе...

Він — мовчав...

Спокійно слухає повені обвинувачення... За кожним словом слідчих суддів виринає перед його уявою щораз то новий шмат життя...

Стають перед ним люди... Одні з облесливими мінами — повідомляють його про... дрібничку... ну, про продаж сотні моргів поля за... безцін... задармо... Як би повідомляли, що взяли звідси звиток актів, поклали туди. Щоб знав, де шукати... Повідомляли його, щоб не шукав поля, щоб не тривожив даремно опінії, шукаючи за тим, чого немає...

Одні знов сухо диктують йому до касової книги цифри без квітів, документів — без нічого... Він записує — дарунок кам'яниці... запитує про ближче пояснення... „В своєму часі дістане!“ — була суха відповідь. Він жде... І жде до сьогодні — даремно...

Але ж він власною рукою все перевів у книгах. Позаписував усе — й сьогодні воно свідчить проти нього...

Вже й із цього приводу падають на його голову удари... Тепер уже годі мовчати. Промовив...

— Прошу спитати тих, хто правив товариством.

— Але це ви писали?

— Я.

— Де ж документи?

Мовчанка.

— На якій підставі ви це вписали до книг?

Мовчанка.

— Значиться були документи й ви їх понижили!

— Не я продав. Канцелярія не може продавати майна! Робить це — Головна Рада!

— Ви хотіли б, щоб ми шукали за всіма членами давніх Головних Рад? Канцелярія має нам усе виявити й вияснити. Питаю ще раз: де документи?

— Не було.

— Не було?

— Був диктат.

— Який диктат? Чий диктат?

Мовчанка...

— Легко сказати: диктат... Давайте нам документи про-гайнування маєтків „Народньої Твердині“.

Грובה мовчанка.

— Ви, директор канцелярії не маєте маєткових актів товариства? Не знаєте, де вони?

— Я виконував зовсім підрядну роль...

Коли розіллалася нова повинь обвинувачення, підозрівання, він мовчав, як заклятий.

Причувся йому голос дружини: „І ти не спровадив їх на правдиву дорогу? Ти не вказав їм на злочинців?.. Ти ж себе закопав навіки! Ти, ти сам той злочинець, не хто інший! Ти все переводив у книгах! Під твоїм ключем усі акти, документи, контракти, протоколи“...

„Але ж я не дістав їх!“ — застогнав у душі, обороняючися від закидів дружини.

„Хто в це повірить?“

В одну мить усе йому прояснилося: Дістав — не дістав — однаково! Він повинен їх мати! Він відповідає за все!

А раз — немає документів — усі переміни в маєтку — зловживання! І він, він, головний провинний.

Та проте далі мовчав, як камінь...

Чекав, щоб прийшли, розкрили все, звільнили його. Чекав, чи не прийдуть ті патріоти. Даремно ждав. Вони не так то давно ще зовсім звичайними людьми були — сьогодні ж оповилися в мантию народніх героїв — вони вже не ходять по землі, пересуваються за життя тінями великого минулого! Вони вже не діячі, смертельні люди, відповідальні за свої слова й учинки, вони — символи історії цього покоління...

Спершу ждав, коли впаде суд і кара на їх голови! Потім уже не мав чого ждати. Бачив і розумів свою помилку. До велетнів — звичайним людям немає доступу — хоч би вони й судьями були! До велетнів немає нікому шляху. На те вони народні герої, щоб до них молитися! Але щоб їх тягти під суд?.. Дитячі мрії...

І він перестає помалу ждати суду над ними. Помалу й він починає вірити, що до них доступу ніякого немає!

Але ж за те він стоїть під судом! Проти нього звернулося слідство, в його голову б'ють удари за ударами. За них він відповідає... І як тоді він мовчав, так сьогодні мовчать вони... Його судитимуть за не його провини й немає кому заступитися за нього.

Приходила хвилина зневіря.

Як? Щоб справді ніхто не взяв його в оборону?.. А як він схоче розкрити всю справу?..

Призадумався. Почало прояснюватися йому в голові.

Адже ж справді є тільки один провинний — він! Він же ж відповідає за все, що діялося й діється в товаристві. Ніхто не має права зробити нічого без його відома. Його обов'язком — усе перевірити й коли побачить яку неправду — спротивитися! Так! Він один за все відповідає...

Хіба ж він не знав того тоді? Тоді, як це все робилося? Як приходили до нього, повідомляли — на слово, він — на слово їм вірив... Записував, що диктували й не жадав, чого повинен був відразу зажадати, без чого не мав права вписувати у книги ні одного рядка...

Посміхнувся криво.

У тих жахливих часах було такими дрібничками займатися? Коли пропадала вся народня справа? Та й коли всяка людина стояла під загрозою втрати життя, здоров'я...

Як?.. Їм було не вірити? Їм, що так дбали про установу? Вони ж і те все, що робили, робили таємничо. Рятували установу перед ворогом... А часи були непевні! Треба було на слово вірити, в одну мить рішатися, робити... Можна було в кожній хвилині ждати конфіскації маєтку установ. Всі про це голосно говорили й усякий брався рятувати, що можна було... Їм було не вірити! До відповідальності їх тягти?

Але — сьогодні? Чого ж їх ролі помінялися? Чого ж, замість, щоб вони, — він стоїть під судом?

За несповнення свого обов'язку...

Жахнувся.

Чи ж би не повинен бодай тепер розкрити всю правду?

Яку?

Хто йому повірить, що він вписував у книги без оправдуючих документів?.. Де ж ті документи? Де акти всіх маєткових справ?

Заглянула йому в очі чорна безодня провалля.

Адже ж він мусить дістати всі акти!

В одну мить схоплюється й виходить з бюро. Йде просто до того найбільшого... Свіже повітря, яке обвіяло його на вулиці, не ослаблює його запалу — навпаки ...піддержує його в постанові.

Приходить. Зголошується...

Чекає... Чекає... До безкраю чекає...

Нетерпеливиться, хто там сидить у пана радника двору. Не може вийти з дива, коли його впускають до пана радника двору й він бачить, що нікого там не було. Годину ждав, поки зміг дістатися на розмову. За той час стільки думок перевалилося йому крізь голову, що затратилася головна думка, основне бажання, що з ним він прийшов сюди.

— Ви до мене? — хитнув йому головою радник двору, не подаючи руки й не прохаючи сідати.

— Так, до пана радника двору.

— А що там?

— Я прийшов просити пана радника двору про той акт купна - продажу сто моргів нашого поля.

— Який акт?

— Купна - продажу нашого поля.

— Якого нашого поля?

— Маєтку „Народньої Твердині“. З того часу, як пан радник двору були головою „Народньої Твердині“.

— Ах, ви про поле в Хабарівці! Ну, то що? Продали поле?.. Та маєте все в книгах... Що ж то ви, хочете, щоб я доки памятав про ваші справи? Добрі ви собі!...

Палатинський збентежився. Відразу зрозумів, що починає програвати. Та намагається ще боронитися.

— Пан радник двору не дали мені акту купна - продажу й ухвали Головної Ради.

— Що? Я вам не дав?.. Якого акту? Купна - продажу? Якої ухвали?.. Ага, в справі продажу... Я вам не дав?..

— У мене в книгах нема ухвали Головної Ради щодо продажу Хабарівки.

— Ви маєте переведену цю справу в книгах?

— Маю.

— На якій же ж підставі вписали ви її в книги?

Притоптав його ногою. В болото затолочив.

Палатинському трохи не залляла кров лица від сорому. І від одчаю...

— Хтось то казав мені, що вас тягнуть до відповідальности. Я здивувався. Жалко мені вас було. Але тепер бачу, що слушно сталося...

Палатинський простягнув до нього руки.

— Але ж пане раднику двору, пане голово! Прошу прига-

дати собі. Ви прийшли, подиктували мені, казали, що ухвалу Ради й усі акти мені доручите... Потім — ви не давали, я не смів вас питатися...

— Смішне! — перебив йому радник двору. — Як я міг вам не дати! Це не в мойому звичаї занедбувати свої справи. Мені дуже прикро, що у вас канцелярія не в ладі. Одно вас виправдує: що це були справді погані часи. Стільки ревізій... Ви були за мого головування порядний урядовець... Не уявляю собі, щоб ви могли допуститися зловживання. Я там побалакаю у вашій справі. Можете бути спокійні.

Палатинський дивився на нього, як на зовсім незнайому собі людину. Такої мови він не ждав. Вже вийшов на вулицю й не міг спам'ятатися.

— Він мене буде боронити! — стогнав. — Він побалакає у моїй справі!.. Він, він... у моїй справі!.. Так це моя справа? Це моя справа? .. І ти — у моїй справі?

Сміявся із себе на весь голос.

Нікого це не дивувало, ніхто на нього не звертав уваги. Стільки волочиться вулицями тих жертв війни! І це одна з багатьох...

Ревізійна комісія працювала цілих три місяці. Рилася у всіх книгах, у всіх актах... Знаходила великі прогалини. Тут видерто картки з касової книги, там пощезали протоколи, акти...

Палатинського заскакують знахідки ревізійної комісії. Він стає безпомічний перед такими фактами — не знає, як їх в'яснити. Чим сильніше натискають на нього члени комісії, щоб в'яснив усе, тим гірше він бентежиться. Для них немає найменшого сумніву, що це він той злочинець, який затирав усі сліди своєї господарки. Для нього це нерозгадані загадки: Хто такий і яким способом, коли ключі були в нього? Чи ж би підчас ферій, як він виїздив?.. Але ж бо й ключі він оставляв у таких людей, що не мали змоги господарювати фондами, ото ж і не потребували замазувати не свої вчинки!

Даремно бється з думками, щоб зрозуміти цю загадку.

Тимчасом кожна знахідка заставляє його до завзятої праці думки. Усіми силами він намагається зловити зв'язок між цим книжковим та тими фінансовими й маєтковими зловживаннями. І чим більш він мовчки працює думкою, тим ясніше стає для членів ревізійної комісії якраз його зловживання. Словом,

за весь час іде подвійна гра, яка доводить до нечувано скандального акту обвинувачення.

Список усіх зловживань Палатинського обіймає три аркуші машинового письма. Коли йому цей акт доручили, він не знав, що й сказати. Читав і від пам'яті відходив. Усе те, що в нього в серці накіпіло, чого він свідком був, що збавляло його сну, — з'являлося тепер ще сильніше, ще більш підкреслене... але причеплене до його особи... Як його провина..

Голова в нього сохне... І смішно йому стає... І сльози видають очі...

Палатинського покликано на суд.

Настала для нього остання найважливіша хвилина в житті. З одного боку об уха вдаряють закиди злочинів, до яких він не чувається, з другого стає йому перед очима галерія типів, що вистарчилоб розгорнути до голого одного з них, щоб зовсім звільнитися від усякої відповідальності.

Палатинський засів покійно коло столу напроти своїх суддів. Перед ними звиток паперів — ціла збірка актів його справи.

Він слухає спокійно ще раз усіх закидів. Жде якоїсь зміни. Він певен, що з відчитуваних тепер актів почує щось нового. Надіється, що бодай одна людина поділиться з ним вагою його тягару.

Ні й ні... Все, що читають, це ж те саме обвинувачення, яке він чув не раз за час слідства, яке дістав уже й на письмі.

І ось наступає критична хвилина. Його запитують, що він має на своє оправдання... Може знає яких провинних, що допустилися тих вчинків, за які його судять...

Праця його думки доходить до вершка... З натугою всіх нервів він відтворює собі продовж коротких хвилин історію цілих років життя установи. В одну мить так плястично виступають перед його уявою всі події, що — тільки промов слово — й переконаєш суддів про свою невинність, звернеш їх працю на правильний шлях...

Уже мав розкрити уста, коли відразу почув у голові всі свої розмови з колишніми зверхниками, що їх перевів в останніх днях.

Що він скаже суддям? Назве цілу низку назвищ? І що далі? Дасть які докази? Має їх?...

Насміхався зідливо над собою.

Коли б мав їх — не сидів би сьогодні на цьому місці! Коли б мав їх, не він — вони б тут сиділи... Що з того, що назве їх назвища — чим піддержить своє обвинувачення?...

Таким смішним видавався сам собі, що відразу закамянів. Не сміє ні слова сказати, коли не має на піддержку ніяких доказів.

А як цих доказів узагалі немає? Як вони справді робили все в найкращій вірі? Як вони по-щирості рятували маєток перед загрозою конфіскації? — заскакує його нова думка.

Він впевняється в її силі.

Це ж була доба розторощення нації після програної війни... Звитяжець не панькається з поконаним противником. Як брав у бої життя, так після бою бере маєток!... Так бувало в давнину, такого й тепер усі побоювалися... І збували, яко змога скорше, все, що могло підпасти під конфіскацію...

Як можна тягти сьогодні під суд людей за вчинки, що могли бути впливом найкращої їх волі?... А що потім прийшла фінансова криза?... Скільки ж то людей і установ у всіх краях світу постраждало від тих криз і катастроф... Чого ж ми мали б бути щасливіші?...

Розгублюється у своїх думках... Якраз тепер, коли стоїть під судом і коли, замість себе, може інших поставити на лаву підсудних...

— Що ж ви, пане, на ці закиди? — питається голова комісії. Мовчанка.

— Признаєте правдивість обвинувачення?

Мовчанка.

— Так... Це ж уже від самого початку доходження ясно, що всі закиди правдиві.

— Неправдиві! — обурюється Палатинський.

— Неправдиві? — чудується непомірно голова. — Ви кажете, що вас невинно поставлено під суд?

— Так. Це ж узагалі безглуздя ставити під суд дрібного урядовця, замість тих, що господарювали в установі! Що, коли є яка провина, то вони провинилися!...

— Хто, хто такий? — питається в найвищому здивуванні голова. — Хто то на вашу думку провинився?...

— Головна Рада розпоряджалася маєтком — не я! Сто моргів поля продав бувший голова пан радник двору Головатий... Жажнувся... Хотів завернути неоглядне слово — запізно...

Але тепер уже, замість спинити розірвану течію обвинувачення, він викидає з грудей одно за одним, що в мізок врубалося від важких ударів чорних дум...

— Камяницю продав заступник голови др. Салогуб, стипендійними фондами господарював скарбник товариства др. Крутій... Це найбільші винуватці. Коло них крутилася юрма помічників, посередників...

І наче б боявся, щоб чого не замовчав, докидає поквапно:

— Головатий, Салогуб, Крутій розграбили маєток установи! Вони пофальшували контракти, протоколи, касові книжки! Вони диктували мені до книг цифри і суми, які самі хотіли. Я ні тоді, ні досі ніяких контрактів, квітів, ніяких документів не бачив! Я нічого не знаю, що вони з маєтком зробили...

Зірвалося з язика одно необережне слово, і покотилася за ним лявіна обвинувачення. Не було б цьому й стриму, як би не спам'ятовся після першого нежданого удару голова комісії, як би не перебив йому повені вибухів обвинувачення.

— Маєте на це докази? Маєте в руках доказовий матеріал на те все, що говорите?... Давайте нам сюди!

— Коли б я мав у руках докази...

— Не маєте? — відотхнув голова.

— І ті, хто їх має, хто переводив підсудні справи, — заперече все...

— Заперече?... Прошу записати... — промовив спокійно до протоколянта пан голова ревізійної комісії.

Палатинського звільнили з посади.

До останньої хвилини він не припускав собі цього до голови. Письмо, яким його звільнено, не розкрило йому очей. Він прочитав його і сховав, як би не до нього відносилось. Вдома сказав про це дружині зовсім віднехочу — як би повістував якусь буденну дрібничку. Й тільки, як дружина спершу закамяпіла, потім вибухнула, обсипаючи його докорами, що дав себе викинути, він зрозумів значіння й вагу звільнення.

Вся його відповідь дружині була дуже проста:

— Піду до одного за другим, поставлю їм до очей їх вчинки й наслідки їх злочинства для мене... Мусять щось із цим зробити.

Дружини ця його постанова не заспокоїла. Вона не мала до тих панів довіря. Все ж таки каже:

— Ти повинен був піти розправитися з ними скорше, ніж прийшов до хати! Чого було розстроювати мої нерви, коли вони вже й так розбиті.

Палатинському вся справа видавалася такою звичайною, природною, він був такий певен успіху, що навіть не брав собі дуже до серця декрету звільнення.

Йде до канцелярії радника двору Головатого.

— В якій справі? — питає його секретар.

— В особистій.

— Прошу пождати.

Палатинський оглядається за кріслом. Не бачить вільного. Мусить стояти.

Хвилини дождання видаються йому годинами — вічністю... На нього ззираються з усіх боків урядовці. На неодному лиці він зловлює вираз насміху.

Відчиняються двері.

— Пан радник двору не можуть прийняти...

— Як то не можуть?

— Не мають часу, не хочуть...

— Не хочуть? Але ж я мушу бути у пана радника двору.

— Пан радник зайнятий, не прийме вас!

— Але ж я мушу бачитися...

— Нічого не пораджу...

— Як же ж це можливе!...

— Нічого вам не пораджу. Таке маю доручення...

Насміх бренив у словах, у тоні голосу, насміх грався на лиці, на устах...

— Я буду чекати, поки пан радник двору не знайде хвилини часу для мене...

— Даремно будете чекати! Пан радник двору часу для вас не знайде.

Палатинському розкрилися очі. Його викидають з бюро. Ніхто з ним не буде говорити — бо він прогнаний з народньої установи! Похилився, згорбив плечі — поплівся з кімнати.

За кожним ступінем, як сходив по сходах, вертало йому почуття свідомости, накіпала злість.

Як то? З ним уже й не хочуть говорити?

Спинився. Завертається. Він насилу мусить вдертися до кімнати того пана!

І в ту ж мить, як спалахає Палатинський гнівом, охляває він у своїй постанові. Завертає вниз і сходить долі сходами.

...Нехай їх усіх чорти візьмуть. Піду додому. Напишу йому лист. Випишу йому все, що думаю про нього.

По дорозі переминає свій плян.

Переходить якраз коло бюро доктора Крутія. Вступає.

Чи й тут будуть здержувати мене? — шибаеть йому крізь голову думка. — Е... ні! Крутій не бюрократ! У нього нема придверників. Цей промисловець радий, як хто зайде до нього. Інтерес — перш усього!...

Палатинський увиходить у його кімнату без труднощів. Хтось запитує: „Чим можу служити?“... Палатинський не звертає уваги на цей запит. Іде просто до Крутія.

— Чи можу просити про хвилинку розмови — в чотири очі?...

— В якій справі?

— В справі мого звільнення.

— А що ж я вам поможу?

— Чи маю тут говорити?

— Думаю, що не маємо секретів.

— Я прийшов прохати пана доктора, щоб пан доктор могли мені залагодити цю неприємну справу.

— Хіба ж вона не вирішена ще остаточно?

— Для мене — ні!

— Як то?

— Я невинний! Годі мені терпіти за чужі провини!...

— Ви даєте якесь дуже широке означення...

— Пане докторе! Це дуже докладне означення!

— Що ви цим хочете сказати?

— Мені закинули розтрату стипендійних фондів. Тимчасом я ані не був скарбником, ані не мав доступу до щадничих книжок.

— Стипендійними фондами маніпульовано підчас фінансової кризи...

Палатинський подивився грізно на доктора Крутія.

— Я тільки підчас слідства дізнався, що маніпульовано нашими щадничими книжечками. Я навіть знаю, хто маніпулював...

Промовляв кожне слово з натиском. Дивився Крутієві невблагано в очі.

— Я навіть ревізійній комісії сказав, хто маніпулював цими фондами — й за це мене звільнено!

Др. Крутій намагався витримати його погляд.

— Пане докторе! Я прийшов вас просити, щоб ви полагодили з Головною Радою справу мого звільнення...

— Вашого прохання я полагодити не всилі.

— Пане докторе! Я жадаю цього від вас!

— Вашого жадання я не розумію!

— Панове всі зрозумієте мене аж тоді, як я заговорю привселюдно.

— Можете собі робити, що хочете... Не моя це справа...

— Не ваша?...

Мовчанка.

— Побачимо!...

Крутій устроїв очі в папір, що лежав перед ним на бюрку й чекає, поки звільнить його від свого товариства неприємний гість.

Палатинський дивиться, дивиться на нього. Даремно шукає якої думки в голові. Врешті підводиться з крісла — виходить...

Розписав до всіх листи. Поставив кожному з них ясно перед очі, як він дивиться на справу їх урядування в „Народній Твердині“.

Відповіді не дістав.

Життя пливе. Палатинському зазирають до очей злидні. Всі спроби, щоб завернути постанову Головної Ради, не ведуть до бажаного успіху. Він починає кидатися на всі боки — шукає собі місця.

Неждано зустрічає його знайомий — товариш із шкільної лавки:

— Сервус!

— Сервус!

— Добре, що я тебе зустрів! Ти мені напевно допоможеш.

— Що такого?

— Треба мені солідного українця на інкасента.

— Для кого?

— Для нашої торговельної фірми.

— Якраз українця вам треба?

— Ну, знаєш, ми хочемо числитися з вашим націоналізмом.

Мені, бачиш, однаково, хто мені принесе гроші: поляк, жид, чи українець. Щоб тільки приніс, щоб добре вираховувався і щоб поширював сферу мого впливу...

Палатинський працює всією силою мізку. Беться з думками, вагається серед супротивних почувань. Перемагає себе після короткої хвилини вагання:

— Знаєш що? Я тепер без посади...

— Ти... Ти... без посади? Ти — без посади? І приймеш?...

— Можемо побалакати.

— Ходім до каварні. Яка ж це приємна новина для мене! Ти мій старий друже — без посади? Будемо разом працювати?...

Розмова в каварні. Обговорювання умовин. Телефонічна розмова із шефом фірми. На запрошення шефа йдуть обидва до його канцелярії. Палатинський умовляється щодо способу праці. Дістає, правда, досить слабкі матеріальні умови. Але матиме працю, якої успіх залежатиме виключно від нього.

Покинула Палатинського матеріальна жура. Життя вернуло на звичайний шлях. Але ось, непомітно, починає дошкулювати йому зовсім нова справа. Він в-одно має взаємини з українцями. Куди не прийде, всюди запитують його, як то було з „Народньою Твердинею“. Він вияснює, оповідає, широко розводиться. Думає, що вже не повинно бути ніякого сумніву. Відходить у переконанні, що вияснив усе...

На другий місяць:

— Скажіть мені, чому ви справді пішли з „Народньої Твердині“?

Палатинському піт вдаряє на чоло. Адже ж він того місяця вияснював, оповідав, розкрив усі таємниці. Був певен, що переконав.

Зітхає з болем серця. Починає наново роз'яснювати...

— Так... то правда... Ви мені щось казали... Так-так... Тільки, бачите, то якось важко повірити, щоб можна так без причини... Так зовсім відкинути від праці... Стільки людей усюди працює, всі містяться, нікого не викидають так без нічого, без найменшої причини... А ще ви... такий солідний урядовець... Щоб мусів іти працювати на чужих...

Палатинського бе кожне слово обухом по голові. Він думав, що визволився від свого громадянства, що усамостійнився... Тимчасом побачив, що він тепер ще більш узалежнився від

нього, ніж було досі. Вся його праця обіймає майже виключно українців. І він на кожному ступіні мусить вислухувати ось таку мову й заховувати рівновагу. Бути чемним, ввічливим...

Не зважає на це, що тратить дорогий час і заробіток. Оповідає ще раз усе з найменшими подробицями.

І ще за місяць:

— Ви не думаете вертати назад до праці в „Народній Твердині“?

— Я щасливий, що увільнився від важкої опіки людей, яких не можу любити.

— Еее... Любити... Хто то кого любить... Ви думаете, що то з любови — одні до других — працюють люди по наших установах?... Працюють, щоб жити! Але все то краще жити й працювати між своїми... Скільки то всяких шкідників сидить по наших установах — і ніхто їх не викидає...

Палатинському кров ударила до голови. Двічі вже витратив стільки часу, щоб переконати людину і тепер маєш! Починати б наново! Не буде... шкода... Залишив. Попрощався.

Втікає з почуттям великої невдачі.

— Значить, шкідники сидять по установах і ніхто їх не викидає! А мене викинули!... Який то я мушу бути шкідник! Які то велетенські мусіли бути мої провини, коли мене викинули!

— Що pomoже роз'яснювати, оповідати, здирати маску з патріотів. Вони завсігди — патріоти! Я — прогнаний ними злочинець!...

Життя стає Палатинському з кожним днем більш неприємне. Коли б бодай не треба було з ніким зустрічатися! А то в-одно й в-одно з тими самими людьми. Щораз його запитують з великим жалем, чи не тужить за працею в „Народній Твердині“?... Все на те, щоб викликати його на дискусію, роздерти незагоєну рану його серця...

Допекли до живого.

Зважився на остаточне: описав усю свою справу з „Народньою Твердинею“ й віддав рукопис до друкарні. Вияснить усе прилюдно...

Не закривав у своїй книжці нічого. По імені назвав усіх членів Головної Ради, що торгували майном „Народньої Твердині“. Віддав їх під осуд громадянства й історії. Описав і свою провину, що не жадав від них документів, тільки вірив на слово...

Оповів докладно й те, як ревізійна комісія замість піти вказаними ним шляхами, довела до звільнення його з посади. Позамітала всі сліди, щоб був спокій і мир і тиша...

Друкується книжка. Він переводить коректу — нервується. Беться з думками: чи добре він робить? Читає коректу, ловиться за голову, пускає очі в безкрай — веде розмову сам із собою.

— Уважай, ти також якийсь українець!... Не буде тобі стидно?...

— А то, що мене оплюгавили неповинно?...

— Ти приватна одиниця — вони — представники нації!...

— Ох, які важкі кайдани національного зв'язку! — стогне.

— Нехай пропадає одиниця! Коли б тільки розвивалася нація!

— Нація, в якій безкарно гуляють люди, що дивилися спокійно, як мене судять, як відсуджують мене від честі, як мене засуджують на голодову смерть? У якій ті, хто дірвався проводу, все знищить, щоб удержатися на верхах!...

— А як вони дісталися на ті верхи?.. Що стелило їм шлях на верхи?.. Праця? Здібності? Жертва мізку, крові?.. Чи може гуляще життя, гріш здобутий заднім ходом, нахабство, неперебірчивість у засобах?...

— І вони мають сьогодні рішати про мою долю, відсуджувати мене від честі, викидати мене зпосеред громадянства — вони, що неодному з них давно пора валятися на смітнику громадянства, на собачому стервищу?

— Нація — це я, ти, він, тисячі, мільйони чорних робітників, що за важкою працею не мають часу і змоги дивитися в пальці тих, що то провід захопили! І тільки, як вони в ім'я чогось, що держить їх на верхах, відсуджують нас від честі, засуджують на голодову смерть, нам розкриваються очі, ми отрясаємося зпід чару їх імени, їх провідного становища, бачимо їх такими, як вони є! На хвилинку. Доки нам знов не дадуть змоги вести злиденне життя... Доки нас знову не засліплять... не прикують до свого воза...

— А засліплять нас, ми йдемо за їх покликком, нищимо, руйнуємо таких самих, як ми, чорноробів — в ім'я солідарности, в ім'я національної карности, в ім'я наказу, чи хоч би тільки кивка руки тих, хто повинен сидіти в нації так тихо, щоб і не знали про нього, щоб забули про нього й з ним про його минуле!

— Нехай живе нація! Нехай розквітається нація! Але нехай розкриваються очі робітних людей на те, що діється довкола них. Нехай не юрмою баранів ідуть життєвим шляхом, але громадою вільних, свідомих кожного свого кроку людей!

Розбивається без упину у своїх сумнівах.

Але друку книжки своєї не спиняє...

Якось раз застає вдома візитівку пана радника двору Головатого, що запрошує його до себе до бюро.

Найближчого дня вранці він поступає до Головатого. Як тільки увійшов до кімнати, де працювали урядовці, підводиться з крісла секретар, підходить до нього, просить його сідати. Сам іде до бюро Головатого. І в ту ж мить виходить і просить його:

— Пан радник двору просять...

Палатинський не може з дива вийти.

— Прошу сідати, — просить його радник двору, що встав був з крісла й підійшов два-три кроки йому назустріч.

— Пане добродію. Мені доручили перебалакати з вами. Вам сталася величезна кривда. Це все зроблено в розгарі боротьби. Правда — й ви самі чимало завинили. Хто ж бачив брати справу так гарячо...

Добув папіросницю.

— Може позволите папіроску...

Палатинський підвівся з крісла.

— Але ж прошу, прошу сидіти... Так, пане директоре, мені доручили запропонувати вам дуже гарну посаду — правного радника в одній з наших фінансових інституцій.

Замовк на хвилину. Дивився, яке це зробить вражіння на Палатинського. Не дістав ніякої відповіді. Палатинський поводить так — як би це не до нього відносилось.

— Ви знаєте, шкода було вашого знання до „Народної Твердині“. Там ви виконували все ж таки досить підрядну працю... Директор канцелярії... Директором канцелярії може стати й писарчук без гімназійної матури, як втягнеться у роботу. А ви — юрист і то такий добрий юрист! Шкода вас було до такої підрядної праці в „Народній Твердині“... Я, розуміється, не жадаю від вас сьогодні відповіді. Ви мусите роздумати собі. Платня майже вдвоє така, як ви мали в „Народній Твердині“, ну й сама праця — куди краща...

Палатинський так і не прийшов до слова. Вийшов і не дав

ніякої відповіді. Пан радник двору зобов'язав його, що за три дні прийде з відповіддю і тоді він піде з ним до дирекції банку.

— Чую, що ти дістав посаду правного дорадника в банку.

— Ще не дістав. Тільки мені пропонували.

— А наклад своєї книжки про „Народню Твердиню“ ти вже знищив?

— Звідки ж ти знаєш про цю книжку?

— В „Народній Твердині“ є вже вся коректа зложених аркушів. Радник двору має їх теж у своїм бюрку.

Палатинський ударився долонею по чолі:

— Ага!... Тепер уже розумію... І я три дні заходжу в голову, що мені робити. Книжка вже майже готова... Коли б бодай була вже вийшла... Але пускати її в світ, як об'їму нову посаду... А то вони — ось що...

— То тобі не сказали, що мусиш знищити весь надрукований наклад, щоб ні один примірник не вийшов з друкарні?...

— Щооо?... Агааа... Подумай собі! Подумай собі...

— Чого ж ти хвилюєшся?... Це ж така звичайна річ...

— А я три дні сушу собі голову, що мені робити... Дуже тобі дякую за звістку...

Стискає товаришеві руку:

— Ще раз тобі дякую. Сердечно дякую... Ох, як мені легко на душі.

Пішов до бюро й сів писати листа:

„Предложеної мені посади правного дорадника в банку прийняти не можу“.

Підписався й заадресував до радника двору Головатого.

Й рівночасно подзвонив до друкарні:

— За тиждень книжка мусить бути в продажу...

ПАНТАЛЕЙМОН РОМАНОВ

ВЕСНА

I

• Дерева на бульварах уже розпустилися, і листя стало велике, як літом. Та в повітрі ще заносило весняною вогкістю й ніжністю. І вечорами, в затихаючому шумі великого міста, — особливо ясно й виразно після зими, — чути було всі згуки-голоси сидячих на бульварі людей, стукіт екіпажа, що проїхав по вечірньому бруку...

А на залізницях — бліді вчасні вогні по лінії, хвилююча метушня біля поїзду, що відходив, прощання з тими, що відїзжали, помахування хустинками з вікон — все те говорило, немов би там, за тими пасмугами рейок, що відходять у далечинь і загивають, було якесь інше, привабливе життя... І туди рушить зараз поїзд зі своїми гладкими залізними боками, що кидають відблеск зеркальними вікнами, і понесеться назустріч весняному повітрю з піль, повз перестанків з їх садками, гуляючою літньою публікою і теплим весняним повітрям, напоєним запахом черемхи і розпущеної берези.

На залізницю поїхала провозити її подруга зі своїм женихом.

Їхати з міста весною, склавши останній іспит першого курсу, це не просто їхати, а всіми частинами істоти відчувати волю, незрозумілу, безпричинну радість, бажання любови й неозначене, щасливо-невгомоне сподівання чогось невідомого.

І в тому схвильованому стані вона відчувала якесь внутрішнє розцвітання та свою привабливість. Довга коса, два золотисті пухкі кучері на щоках і зворушливий румянець спонукували мужчин, що перебігали плятформою, затримувати уважливий погляд на її дівочому гнучкому стані.

Молода дівчина помічала це й відчувала, що від тих, кидаючи на неї, поглядів вона мимохіть починає говорити більш оживлено й рухи її стають більш поривчасті. Неначе все її тіло наповнювалося якоюсь невидною енергією, яка вимагала більш гомінкого голосу й більш поривчастих рухів.

Навіть жених-її подруги деколи уважливіше, як передше, позирав на неї, неначе находив у ній щось нове.

І коли вона зустрічалася з ним поглядом, то бачила в ньому пробуджене до себе зацікавлення, однак прикидалася, що не помічає й не догадується нічого. Тільки за кожним разом після зустрічі з ним очима, вона відчувала невідкличну потребу поривчасто цілувати свою подругу й говорити їй якісь дуже щирі й ласкаві слова.

— Щаслива, щаслива... твоя весна вже наступила, а моєї ще немає й ніколи не наступить...

Вона говорила це словами, та всією своєю істотою відчувала протилежне, бо помітила на собі уважливий погляд інженера, що дивився з вікна вагону.

І від того погляду байдужної для неї людини її голос ставав ніжнішим, ласкавішим, а весь стан гнучкішим.

Коли вона, після довгих прощальних поцілунків, обіцянок писати й не забувати, ввійшла у вагон, то — знайшовши в купе відчинене вікно — висунулася в нього, щоб ще раз прокричати подрузі прощальні слова, зустрітися поглядом з її женихом і при тому зазнати невідомого їй раніше, гострого, до биття серця, до темноти в очах, хвилювання. І те, що в сусідньому вікні стояв зі знятим у руках урядовим картузом задивлений на неї інженер, це ще більш приневолило її відчувати внутрішнє, захоплююче її, оживлення, майже щастя.

Чуючи, що він дивиться на неї, молода дівчина голосніше, ніж це було треба, гукнула подрузі:

— Не забувай... щасливі непамятливі...

Вдарив третій дзвінок, пробігли якісь спізнені, засапані пасажири з важкими клунками, роздався протяжливий гудок, і поїзд, глибоко висунений своїми боками на платформу, рушив мягко, нечутно. Поплили назад, спершу повільно, потім усе швидше ті, що виражали, махали хустинами й руками, носії в фартухах, що одставали на ходу, і поїзд, вирвавшись зпід скляного піддашся двірця, понісся, випускаючи по землі пару, повз стоячі на запасних шляхах вагони, підйомні крани, задимлені будинки з направлюваними паровозами.

Молода дівчина, піддаючись нетерплячій потребі руху, перейшла в коридор, щоби бачити, що на другому боці.

Вона стояла біля відчиненого вікна і жадливо вдихала весняне повітря, що неслося зі сирих ще лугів, насичене запахом остигаючої під вечір весняної землі.

І те, що у вагоні було мало пасажирів і двері купе були зачинені, ще більше зміцнювало те почування, якого вона знавала, особливо, коли вона почала ходити по коридорчику швидкого поїзду, або гляділа, висунувшись у вікно, назустріч вітрові, що смикав і розвівав її волосся.

II

Мимовільно оглянувшись, вона побачила в дверях купе інженера, що стояв і курив папіроси та дивився на неї.

Вона тільки мигцем успіла побачити голову з проділом над білим чолом, породисте виніжене обличчя й золоту обручку.

Дівчина швидко відвернулася і почала знову дивитися у вікно. Та раптом вона втратила всю природність і свободу почуття, з яким вона тільки що дивилася у вікно: проти волі вона думала про те, чи дивиться на неї отой інженер, чи вже ні? І проти волі сильніше вдихнула в себе свіже повітря лугів, наче треба їй було заявити комусь про своє існування. Вона напружено вдавала, що вся захоплена огляданням принади весняного вечора. Та вуха її сторожко ловили кожний згук за спиною. І вона робила якісь зайві рухи: поправляла блюзку на плечі, волосся іззаду.

Вкінці вона крадьки оглянулася і зараз же знову перелякано обернулася до вікна, бо ненадійно зустрілася поглядом з інженером. Потім, не оглядаючись, вона почула, що він підійшов до неї і став недалеко неї позаду, біля стінки купе, здалека дивлючись у вікно через її голову.

Дівчина не відійшла від вікна, тільки у неї сильно забилося серце, а щоки починали горіти від вітру. І вона все лякалася, що він заговорить до неї, а вона не зуміє з належною гідністю дати йому відчутти, що вона не з того розряду жінок і дівчат, що дозволяють залицятися до себе першому стрічному, та ще й у вагоні.

Однак вона ніяк не могла здержати себе від того, щоб не робити яких-небудь безцільних рухів. Вдаючи, що вона не помічає інженера, дівчина то виставляла у вікно руки, наче для того, щоби почути між пальцями рвучко-зустрічний, вогко-ніжний вітер, то далеко висувалася у вікно.

— До дому?... — почула вона за своєю спиною чоловічий голос.

Питання було поставлене таким спокійним, звичайним тоном, що в ньому не було навіть найменшого натяку на бажання завязати залицянкову розмову. І не відповісти на нього не було причини.

— Так... — відповіла дівчина, не оглянувшись. Й серце її забилося з подвійною силою. Вона вдавала, що пильно дивиться вперед по шляху, та по правді, затаївши віддих, чекала, чи він не скаже ще чого-небудь.

— На волю з душних стін? — знову спитав інженер тим самим спокійним, простим, майже дружнім тоном.

— Так, — відповіла дівчина. А що її ніяково здалося обмежитися знову односкладною відповіддю, вона додала: — Вчора склала останній іспит у цьому році.

— Гарна хвилинка... — промовив інженер якось задумчиво-сумно. Він підійшов до вікна і став поруч із дівчиною, всадивши руки в кишені і похитуючися з каблуків уперед.

Вона хотіла відсунутися від нього подальше. Та його поведінка з нею була така проста, тепла і дружня, а при тому він так всеціло був захоплений огляданням картин, які проносилися повз вікна, що вона залишилася на місці.

— А весна, весна яка, — Боже мій... — наче з якимсь сумним жалем сказав інженер. — Весна, як у природі, так і в людині, це щасливе, обманливе відчуття того, чого по правді немає.

— Чому немає? — просто й довірливо, глянувши на нього, спитала дівчина, зворушена смутком, що почувся в його голосі.

— Тому що все пливе й розвивається від гарного до поганого, від незвичайного до звичайного. Ось тепер листки на березах повні запаху, в стаційних садках квітне черемха, а за два тижні нічого того не буде: листя ствердне і вкриється пилом, а на черемсі не буде ні одного цвітка. Адже колись і я, так саме, як ви тепер, із повним тремтінням зустрічав весну, коли в мене самого була весна. З якою радістю бувало вперше перед іспитами в коридорах гімназії відчуєш весняне повітря з відчинених вікон! А тепер я дивлюся й розумом признаю, що це весна, та мені нічим відповісти на неї.

— Мені здається, що людина повинна завсіди вміти зберігти те почуття, — сказала дівчина.

— Так... але ось тепер, коли мені трицять вісім літ, дома жінка, яка вважає, що вся краса й поезія весни гарні для віддаєниці, а тепер можна носити халат і ходити непричесаною, — і коли сам їду перевірювати фабрику, де мене чекають люди, що лякаються, ненавидять мене і готові втопити в ложці води... як тут зберігти те почуття?

Дівчина вже сміливо глянула на інженера й сказала:

— Як люди нівечать життя... А як могло б бути чудово..

— Так... могло б бути... Та ось чогось дотрошки не стає для того... Чого? Хто знає... А який, правда, чудовий вечір, — додав інженер, немов бажаючи перемінити розмову. — Я радий, що їду з вами, тому що вночі треба пересідатися, а колиб я їхав сам, то безумовно заснув би. А будитися і зі сну вночі виходити з теплого вагону — важко. Ну, геть мелянхолію! Ось зараз маленька зупинка, вийдемо на хвилиночку. На стаціях увечері так гарно... пахне землею, весною і черемхою...

Коли поїзд зупинився, інженер якось особливо просто й дбайливо, наче б вона була для нього вже своя, накинув дівчині на плечі залишений нею в купе шалик, і вони пішли.

Вона попереду, він — позаду неї.

III

Те, що вона йшла попереду, а отой гарний, показний мужчина поступав позаду неї, наповнювало її незбагнutoю гордістю. І вона мимохіть затрималася на верхніх східцях помосту, немов даючи комусь спроможність побачити себе.

І те, що вони вийшли разом із вагону, — це немов би єднало їх чимсь одного з одним. І коли інженер узяв її під руку, вона не лише не відчула в тому нічого непідходячого, навпаки, вона мала приємне почуття, що той чужий, зовсім незнайомий мужчина йде з нею, наче близький їй. І мабуть пасажирів, що дивляться на них з вікон поїзду, не підозрівають, що вони навіть не знають імені одного одного.

В теплому вечірньому повітрі чути було запах черемхи. Вона цвіла всюди — в садку біля стації, внизу берегами маленької річки. Хлопчаки продавали її цілими оберемками. Дівчина бігом підбігла до них, купила дві величезні китиці і, обхопивши їх руками, сховала обличчя в квіти. Вона почувала себе судженою з тими пахучими, ніжними квітами весни.

Вони пішли дошками платформ, то дивлячися собі під ноги й жартуючи, намагаючися ступати нога в ногу, то приставали на кінці платформ, разом нюхали черемху і гляділи, як затихає вечір. Вгорі, біля сосон, де ховалися в деревах жовті й білі домики піддворків, зі сміхом бігала по майдані молодь, ганяючи кульки крокета. Доріжкою здовж шляху ходили парочки або сідали на лавочках, глядячи на поїзд з тим, щоб після того, як він рушить, і шумно засопе випущеною з комина парою, і піде в темніючу далечінь між стінами соснового лісу, з мимовільною

завистю післати за ним погляд навздогін. І коли сховається за поворотом останній червоний вогник заднього вагону, треба йти до хати, де на тесовій терасці здалеку видно за деревами лямпу із зеленим абажуром.

Дівчина мала таке почування, немов то вони тут одні свої з тим незнайомим й одночасно близьким мужчиною, на тій припадковій невідомій стації.

А коли вдарив третій дзвінок, вони бігцем зі сміхом побігли до свого вагону, тісно тримаючись під руку. В інженера не стало папірос, і він, махнувши дівчині, щоб вона бігла сідати, зупинився купити. А вона, стоячи в дверях помосту, й тримаючи квіти біля грудей, лякалася за нього, що він лишиться, махала йому рукою й кричала йому, як близькій собі людині, щоб ішов сідати.

— Ну, слава Богу, я так лякалася, що поїзд рушить, — сказала дівчина, коли інженер підходив до вагону.

Він, підтягнувшись руками, швидко й легко стрибнув на поміст.

— Де ж це ми так успіли опорядитися: вся спина запорошена, — сказав інженер, повернувши дівчину спиною до себе. І почав рукою обтріпувати пил.

Вона послушно стояла й їй чомусь незвичайно приємно було почувати таке просте, домовите піклування того чужого й по суті невідомого чоловіка.

— Ні, це дивно!... — сказала дівчина, коли вони ввійшли в коридорчик вагону і від поїзду, що рушив, предмети на платформі поплили навідворіть.

Вона ввійшла в купе, й вони почали причепурювати його гілками черемхи.

— Як пахне, як пахне! Ну, чому так гарно?...

— Тому, що весна, — сказав інженер. — І тому, що вам 17 літ.

Дівчина кілька хвилин гляділа перед себе, потім хмаринка задуми збігла з її личка, вона глянула на білі китиці квітів і сказала:

— Це наше свято сьогодні.

Вона відчувала якусь потребу рухатися, змінювати місце. Вона знову вийшла в коридор, зупинившись хвилинку в дверях купе, наче обіймаючи поглядом прикрасу свого недовгочасного житла.

— А що „дивно“? — спитав інженер, вийшовши за нею в коридор — ви це сказали, коли ми входили у вагон.

— А ось те, що у нас із вами так... просто і так незвичайно гарно, — сказала дівчина.

Інженер узяв її руку і з ласкавою, глумливою усмішкою дивився на неї. Дівчина глипнула на нього, та зараз же швидко відвернулася й висунулася у вікно, залишивши свою руку в його руці.

IV

— Ні, ви понюхайте, яка свіжість! І тут пахне черемхою... — говорила дівчина, не обертаючись і вдихуючи у вікні запах свіжого нічного повітря.

Двері сусіднього купе грюкнули. Інженер випустив руку дівчини. Вийшов якийсь підстаркуватий чоловік у камізолі без піджака, подивився у вікно, заслонившись долонями від світла, і знову пішов у купе.

Дівчина не обернулася на стукіт. І знову почула, що інженер узяв її руку, як лише в коридорі не залишилося нікого, крім них. І коли інженер став коло вікна щільно біля неї, вона не відсунулася, як перелякано відсувалася б зпочатку, тому що після прогульки по платформі вони були, як свої. Та вона замовкла, немов би раптом притихши.

— Так, і тут пахне черемхою, — сказав інженер і тихо стиснув її руку. Дівчина не вирвала руки. І вони мовчки стояли попліч біля вікна. Інженер тихенько перебирав пальцями її руку біля кисти, чого вони наче не замічали. Та коли грюкали в коридорі двері і з ліхтарнею проходив кондуктор, інженер випукав її руку, а вона трошки відсувалася від нього, не обертаючися.

І те, що вони нічого не говорили і при кожному стукоті відсувалися одно від одного, робило те дотикання зовсім іншим, як тоді, коли вони дружньо-просто говорили, явно дивлячися одно одному в очі.

Раптом дівчина почула, що рука інженера тихенько лягла на її стан. Вона хотіла злякано відняти руку, та інженер тихо й якось покvapно сказав:

— Не треба... нехай сьогодні все буде незвичайне...

І рука її зупинилась на його руці, що тримала її за стан, покірлива й дозвільна.

Поїзд ізрідка зупинявся на маленьких перестанках. Деколи доносився то нічний ляскіт соловія, то квакання жаб у весняній воді травистих лугових ям. І весь час чути було якісь невгомні згуки весни — сміх молоді, що не спала ще, блукаючи по платформі, — і сама ніч із рідкими блідими весняними зорями була

така чутка й коротка, що хотілося відповісти на неї всею істотою разом з тими зорями, нічними, невгомними згуками.

І за кожним разом, коли інженер робив новий рух, дівчина з боєм відчувала хвилю крові, що припливала до серця, а проте злякано здригалася. У неї пробуджувався інстинкт боротьби. Але інженер знову говорив їй тоном покvapного докору, що вона псує найкращі хвилини, що сьогодні, в цю весняну ніч, нехай усе буде не так, як у всіх.

І вона знову мовчки-послушно уступала йому. Лише кілька разів важко вдихала свіже нічне повітря. Потім випрямилася й, закинувши голову взад, стояла, тримаючись руками за лутку і закривши очі. Інженер узяв її голову і нечаяно поцілував у піввідкриті, пахучі свіжим повітрям уста.

Дівчина скрикнула від нечаяности і, вирвавшись, сховала голову в руки, що трималися за лутку, і деякий час залишилася в такому положенні.

Інженер чомусь лякливо оглянувся на двері купе, потім поклав руку на плече дівчини.

— Вогко тут... підемо туди... Ну, досить... Ну, чого ти стоїш?...

А що вона не зупинила його, коли він назвав її на „ти“, інженер силоміць підоймив голову дівчини від вікна. Вона, закривши очі й тримаючись рукою за лутку, злякано-відмовно потрясла головою, наче боючись зробити крок. Потім закрила очі рукою і, притулившись виском до лутки вікна, промовила різко й вороже:

— Відійдіть!... Лишіть мене!...

І скільки він не намовляв її й не змагався з нею, дівчина оставала біля вікна, цупко тримаючись за лутку рукою.

Тоді інженер, роздратований і наче обезсилений змаганням, відійшов і сказав образливим, майже сердитим тоном:

— Ну, й лишайся тут сама... дивно — не може зрозуміти настрою... наскрізь якийсь міщанський погляд.

Він відійшов від неї і сів у купе на лавку.

Дівчина знову спустила голову на руки і так залишилася деякий час. Потім підоймила голову, не оглядаючись назад, поправила волосся, білу блюзку коло пояса. І почала дивитися у вікно, декілька разів прикладаючи руку до чола. Так минуло кілька хвилин.

Вкінці вона оглянулася на двері купе. Прислухалася. Та за дверми нічого не було чути. Тоді вона нерішуче підійшла до дверей купе і зупинилася на порозі.

Інженер сидів на лавці, заслонивши рукою очі, і не оглянувся при її появі...

V

— Чому ви відійшли? — тихо спитала дівчина.

Він нічого не відповів.

Довкола нього були білі пахучі вітки черемхи, якою вони кілька хвилин передтим разом прибирали той куток.

Тоді дівчина переступила поріг і зупинилася перед ним. Інженер сидів у попередньому положенні і лише глибоко зітхнув, не відриваючи руки від очей.

У молодої дівчини, коли вона почула те зітхання, був такий вираз, наче то вона, сама того не бажаючи, завдала біль чоловікові, почувала себе винуватою й не знала, як змягчити й направити свою різкість. Вона мовчки поклала йому руку на голову і раптом почувала до нього материнську ніжність, любов і жалощі. І здивувало її те почування до зовсім незнайомого, чужого чоловіка, до того ж багато старшого від неї. І чим більше це було дивне, тим більшу ніжність почувала вона до нього. Інженер іще раз зітхнув і відвернувся від неї до вікна. І тому, що він не робив ніякого руху до неї, а наче відсувався і віддалювався від неї, дівчина почувала, що її серце тужливо стиснулося. Вона сіла біля нього на лавці.

— Ну, не треба так... не треба... Я образила вас? — говорила вона, намагаючись винувато й тривожно заглянути йому в очі.

— Образи тут немає ніякої, але й... нічого немає.

Дівчина зітхнула, найшла його руку і накрила її своєю рукою, сиділа біля нього тихо, покірливо і винувато. І чим більш вона почувала свою вину, тим ближчим і ріднішим був для неї цей чоловік, не дивлячись на те, що вона навіть не знала його імені.

Потім вона з тремтінням у серці раптом почувала, що його рука ледве погладила її руку, наче він, перемигши свій настрій, вибачав їй. І від того дотику вона почувала вже не тривожне хвилювання, як кілька хвилин передше в коридорі, але почуття вдячності й ніжної любови, яке відчуває кохаюча жінка при закінченій хвилевій незгоді з коханим чоловіком.

— Дурненька, — сказав нарешті інженер, півжартівливо-півсердито вдаривши її легенько по руці. — Яка дурненька!...

І вона раптом почувала себе винуватим і прощеним маленьким дівчатком, винувато-щасливо притиснулася до його плеча, немов із вдячності за прощення, покірливо дала себе обняти за стан.

— Я просто злякалася... я не звикла... зо мною ніколи нічого подібного не було, — сказала вона, спустивши очі.

— А хіба зо мною було?... — сказав інженер.

Дівчина на те нічого не відповіла і тільки знову вдячно притиснулася щокою до його плеча.

VI

Інженер обернувся до неї, деякий час дивився в її дитячосні очі, потім усміхнувся і поклав її голову собі на руку й на коліно.

І саме тоді, коли її великі очі якимось поважно й напружено гляділи на нього знизу, він тихенько колихав її, наче заколисуєючи. Потім узяв вітки черемхи і всю закрив її квітами. Дівчина лежала в квітах і, вдихуючи їх запах, говорила:

— Це моя весна... моя прекрасна, чиста весна... І невже неможливо зробити, щоб усе життя було таке прекрасне?

Інженер не відповів, він близько нахилив над нею своє обличчя і, всміхаючись, дивився в її очі. Вона теж усміхалася. Потім усмішка зійшла з їх облич. І від того, що вони перестали усміхатися, і мовчки гляділи одно одному в очі, її груди проти волі почали схвильовано підойматися й опускатися. І дівчина, либонь для того, щоби відвернути свою й його увагу від того, що лягло між ними завдяки тій хвилевій мовчанці, почала говорити якимось покvapно, намагаючись уникнути його погляду:

— ... Ви проїдете свою стацію... Адже вам треба по ділу...

— З тобою я буду лише радий, коли проїду. Це наша весна... мені ніхто, крім тебе, непотрібний...

Дівчина, притихши й стримуючи схвильований віддих, слухала його, потім зненацька доторкнулася рукою до його обручки і, раптом відштовхнувши його руку й болісно закусивши уста, сказала відчуженим, майже ворожим тоном:

— Ви все її носите, щоб ніколи не забувати про ту...

— Я ні одної хвилини не памятаю й не думаю про неї, — сказав покvapно інженер, — коли хочеш здійми її, ну здіймай...

Дівчина, стиснувши уста від напруження, насилу почала обертати обручку, і вкінці зняла. І знявши, раптом усміхнулася, сховала її і зі завмираючим серцем побачила нахилене над собою його обличчя й уста. Треба було зробити тільки незначний рух, щоб зєдинилися його й її уста. Від того стало так лячно, що вона з умліваючим серцем мимохить закрила очі й витягнулася

спиною на його руках, наче бажаючи виминути моторошного дотику його уст.

Та інженер швидко опустил свої уста на її. Дівчина забилася в його руках, та він силою втримав її, й вона принишкла, наче завмерла. І лише уста тримала цупко стиснені.

— Та відчини уста... ну, що це?... — шептав з досадою інженер. Вона, піддаючися йому, відчинила і, раптом застогнавши, вся притулилася до нього...

VII

— Ну, поглянь же на мене, — трохи згодом говорив інженер, сидючи на краю лавки, на якій лежала дівчина, закривши обличчя обома руками.

Та вона не відкривала обличчя, опісля й зовсім обернулася вниз лицем. Поїзд зупинився біля стації. Інженер хотів встати й глянути у вікно, але йому здалося це незручним.

— Ну, як негарно, — сказав він, відкинувши ногою повалені на поміст квіти черемхи, і витягнув годинник. Глянувши на нього при світлі півзакритої лямпи, він із неприємним здивуванням підняв брови.

— Чорт побери, адже я мабуть проминув стацію... — сказав він до себе, коли поїзд уже рушив. Він хотів встати, та саме тоді почув, як рука дівчини стидливо погладила його руку.

Він знову нахилився до неї. Дивився на її розпушене волосся, на її розстібнуту позаду юпчину. А що ніяково було сидіти, нічим не висловлюючи свого почування, він поцілував її край шиї.

Дівчина тиснула плечем і щокою його уста, але не відсунулася. Потім сіла на лавку, забившись у куток і все ще не відриваючи рук від лица.

І коли інженер, не знаючи, що з нею робити, підсунувся й мовчки обняв її за плечі, вона покірливо притулилася головою до його грудей, відчуваючи гарячою щокою холодні гузики його тужурки, потім важко зітхнула.

— Ну, що ти?... Чого?...

— Ви будете мною погорджувати... — сказала вона ледве чутно.

— Що ти вигадуєш... якраз навпаки, — сказав інженер, почувуючи, що в його тоні немає нічого переконуючого. І наскільки передше в нього слова йшли легко і щиро, настільки тепер йому

доводилося примушувати себе говорити. І він рішуче не находив теми для розмови. Та, очевидячки, на дівчину зробили вражіння самі слова, незалежно від тону. Вона підняла на нього очі, деякий час якось поважно, напружено гляділа на нього, потім тихо сказала:

— Милий, милий...

І притиснулася до гузиків.

— А я вже думав, що ти мене зненавиділа.

— Ні, я могла зненавидіти тільки себе... Але як дивно...

Боже мій, як дивно... — сказала дівчина, відсунувшись від інженера і здалека вдивляючись у його обличчя, наче вона хотіла зрозуміти щось, що було понад її розумінням. — Адже ось обличчя, яке кілька годин тому було мені чуже, а тепер воно мені таке рідне, таке близьке... Я хочу, щоб ви мені написали що небудь на спогад, — сказала дівчина.

Інженер вирвав із записника листок і, піднявши коліно, написав.

Дівчина підняла листок вище до світла й прочитала:

„Згадати ніч третього травня“.

— Де ж ми їдемо? — сказав інженер, оглянувшись на вікно, коли розмова на хвилинку припинилася, і він відчув, що тепер без більшої ніяковости він може встати. — Я боюся, чи не проїхав я...

Дівчина гляділа на нього, ніжно усміхаючись. Їй було трошки смішно, як він тепер може думати про те. Вона вже напевне приїхала свою стацію. Та чи може вона думати про те, коли вона сидить ось так, притулившись до отого рідного, таємно й незбагнуто близького їй чоловіка.

— Я поїду з тобою, куди ти захочеш, — сказала вона.

Інженер нічого на те не відповів, він встав, відслонив занавіску вікна і, поглянувши на небо, промовив:

— Чорт бери, вже світає, безумовно я проминув...

В коридорі грюкнули двері. Йшов кондуктор. Інженер, не глянувши на дівчину, із розстроєним обличчям вийшов у коридор.

— ... Так чому ж ви не сказали, — чути було його сердитий вигук, зовсім несхожий на попередній голос близької людини. — Що з того, що зачинено, могли застукати. Обовязків своїх не сповнюєте! Чорт би вас побрав!...

Він сердито ввійшов у купе і з пересердям кинув на поміст недокурок погаслої папіроси.

— Милий, адже це величаво... — несміливо сказала дів-

чина, — сьогодні нехай усе буде незвичайне. Зате ми разом... Адже я теж проїхала свою стацію.

— Яке там до чорта „величаво“, мене там комісія чекатиме від сторони Москви, а я, як ідіот, явлюся зовсім із протилежного боку.

Здалека замиготіли бліді, переддосвітні світла стації. Інженер почав збирати речі і, раптом схаменувшись, сказав:

— Ой, чорт побери, а де ж обручка?...

Дівчина виймила з кишені й подала йому обручку; вона довго непорушним поглядом гляділа перед себе, піднісши руку до уст, потім, наче стрепенувшись, знову вийшла з непорушности.

— Адже ти теж тут вийдеш? — схаменувшись, додав інженер.

Дівчина відчула якийсь стусан у серце від отого слова „теж“ і покірливо дала йому стягнути ремінці на своєму невеличкому клунку.

І коли він вовтузився, з почервонілою від похилого положення шиєю, вона мовчки стояла позаду нього і несміливо робила спроби допомогти йому.

Потім вони вийшли.

Він — попереду, вона — позаду нього.

VIII

— Коли піде поворотний поїзд? — спитав інженер у чоловіка, що мимо пробігав з ліхтарнею по платформі.

— За пів години піде швидкий поїзд, а за годину товарово-пасажирський, — відповів той набігу.

— Це я винувата... ти зза мене проїхав... та для мене це тільки щастя — бачити тебе ще зайву годину... і я вірю, що ми скоро, скоро зустрінемося. Правда? Так?

Вона навіть на-ходу заглянула йому в обличчя.

Інженер спершу промовчав, а потім сказав:

— Так, так, звичайно... Швидкий поїзд не зупиняється на твоєму перестанку, ти їдь товарово-пасажирським, а я поїду швидким, бо мені треба квапитися.

— Милий, перебудемо тут, на платформі, разом під отим небом останні хвилини, адже мабуть я тебе довго не побачу.

Інженер зупинився, вагаючись.

— А може спершу щонебудь перекусиш? — сказав він і заглянув у велике вікно двірцевого буфету, де заспані офіціанти поправляли на столі скатерть перед приходом швидкого поїзду

і де кухар у білому колпаці на мармуровий прилавок розставляв принесені з кухні металеві полумиски.

Та вона відмовилася від перекуски.

Вони пішли по плятформі. Він, немов бажаючи загладити свою різкість у вагоні, намагався її розважати, пробував розказати щось смішне. Та ніяк не міг найти тону щиро-радісної близькості, який був раніше. Кожне сказане слово виходило штучним і неприродним. І до того ж на перепоні йому стояла думка про комісію, і мимовільно роздратовувало його те, що вона не думає про те, а говорить лише про своє почування, і що при тому загортка у неї помята і каблук на пантофельку зтоптаний.

Коли проходили повз вікна буфету, інженер знову заглянув у нього і сказав:

— А проте я таки піду, докладніше довідаюся у начальника стації про поїзд. — І наче лякаючись, щоб вона його не зупинила, поквапно ввійшов у двірцеві двері.

Дівчина пішла далі.

Небо вже зовсім поблідло. Яснішими ставали предмети на стації, дерева по другому боці шляху. І більш тьмано, якимось зайво світилися сонні світла стації. Їй пригадалися такі ж, але інакше бліді передвечірні світла, які були, коли вона вчора сідала до вагону, коли вона не знала, що її чекає таке гостре несподіване щастя, якого вона не забуде ціле життя... Так, що б не зустріло її в житті, може прийде інше щастя, але того, яке вона пережила вночі третього травня, вона не забуде вже ніколи.

Дівчина оглянулася довкруги і вперше з усею силою і свіжістю почула ранішній запах весни: пахло рососою, березою, що розпустилася тут пізніше, як у місті, і з піль доносився новий після міста й зими запах землі.

Вона зупинилася, від щастя стиснула руки на груди і, дивлячись на погаслі рідкі зорі, прошептала:

„Згадати ніч третього травня“...

IX

Коли вона проходила повз вікна двірця, раптом побачила вона його. Він був не в начальника стації, як сказав, а ходив по двірці, зупинився біля мапи на стіні, похитав на себе головою, потім пішов, як їй здавалося, у двері. Вона пішла здовж вікон в одному напрямку з ним, щоби стрінути його біля дверей. Та інженер, не доходячи до дверей, підійшов до лавки, обережно поглянув у вікно і сів на лавочку, насунувши глибше картуз, як

роблять на двірці втомлені довгим очікуванням пасажири, коли в залі пригашено перед ранком світла і за прилавком буфетчик півголосом говорить щось офіціантові, а біля столів у досвітньому півсмерку видно зморені вичікуванням і ранішнім сном фігури пасажирів.

Дівчина зупинилася, наче раптом щось зрозумівши. Вона взялася рукою за голову, за груди, зробила кілька кроків, немов не знаючи, що зі собою робити, куди йти. Потім з погаслими очима, що непорушно гляділи перед себе, мимовільно пішла вперед, пішла до кінця плятформи і зупинилася з безсильно опущеними руками.

Її очі мертво гляділи в поле, де пробуджувалося життя. В збереженому поміщичому парку по другому боці перелітали на гніздах і по-весняному крякали гайворони, і ранок був схожий на великодній, коли кінчається утренья й служба божа, в блідому світлі ранку ще світяться великодні світла, та весняне повітря і розмерзла земля видаються святочними й обмитими.

Вона почула стукіт двірцевих дверей і зробила спершу переляканий рух тікати від зустрічі з отим чоловіком, але раптом краска болючого стиду залила її щоки: вона згадала, що у неї немає ніяких грошей на поворотну дорогу.

— Ну, ледве допевнився, — сказав інженер, підходячи, — мій поїзд, виявляється, зараз підходить. Ось скандал із комісією... з протилежньої сторони приїду...

Але що дівчина не відповідала й стояла в якомусь оціпенінні, він додав: — Відваги, відваги... ми ще стрінемося. Ну, всього найкращого! — закінчив він поквапно, неначе намагаючись скоротити для дівчини важкі хвили розстання.

Вона по-давньому стояла непорушно. Потім, зробивши устами рух, який роблять від нестерпного болю, ледве чутно промовила:

— У мене немає грошей... на поворотну дорогу.

— Ах, так...

Інженер чомусь уважливіше поглянув на її костюм, виймив гаманець, добув спершу десять карбованців, потім сховав їх назад, виймив трирублівку і дав їй, зараз таки поквапившись до поїзду.

Дівчина залишилася в попередній непорушності зі затисненою в руці трирублівкою.

За пів години підійшов її поїзд. Вона ввійшла у вагон, в такий самий коридорчик, у якому вона їхала сюди всього годину тому, і зупинилася біля вікна, притулившись виском до рами.

В одній руці вона тримала клуночок, й її сухі без сліз очі, що горіли на блідому, помарнілому обличчі, без думки гляділи на прояснене, чисте весняне небо, з якого збігали, очищуючи небозвід, останні хмаринки, що вже рожевіли на сході.

Друга її рука, опущена в кишеню, несвідомо-тремтуче перебирала і мняла якийсь папірець.

Дівчина мимовільно виймила той папірець і при блідому вагонному світлі ранку, її очі машинально прочитали:

»Задаги ніч третього травня«...

З руської мови переклав *Б. Д.*

СТЕПАН ЛЕВИНСЬКИЙ

НАШІ ПАРИЗЬКІ КЛОПОТИ І НАДХНЕННЯ

I

MONTPARNASSE ДНЕМ І НІЧЧЮ

Одної похмурої зимової днини висідаємо на північній паризькій залізниці, кажемо себе везти до готелю і тут добре обтуливши замерзле тіло привітним теплом кімнати і залізиши у дрантивенький готелевий фотель, проходимо в думках і у Бедекері довгу низку паризьких атракцій. Зупиняємося неодмінно на одній: Montparnasse.

Перед нашими очима просувається тепер якийсь фантазійний похід карнавалових масок, що весь ритмічно перехилиється в нашу сторону в дивному, свавільному танку без назви. Гротеска, чи глум це? Пекло, чи рай?

Ми похапцем кидаємо і мягенького фотеля і ліниво повзаюче навколо нас тепло і білим днем женемо на Монпарнас. Тут вилазимо з темної ями паризької „Підземельниці“ і супроводжуємо наше здивування повз два рядки кам'яниць і два рядки худощавих зісохлих дерев.

Ніби все тут, як усюди. Люди, що спішать кудись безупинно за примарами життя, продавець сира чи козячого молока, що виграє на примітивній сопілці всю свою мелянхолію наперекір безцеремонному крутіжеві світа і тії ж, що й усюди дві три каварні, нічим незамітні, хіба своїми вуличними печиками, що ними, проти всього здорового розуму, хочуть вони прогнати зиму із паризької вулиці.

Але навряд чи ми це все замітимо. Ми ж шукаємо на Монпарнас якоїсь нечуваної вакханалії змислових вражінь, яку наша фантазія створила з усього химерно-житейського, привабливого і проминаючого. І ми розчаровані відходимо звідсіль, щоб вернутися знов увечері.

Чи змінився тепер Монпарнас?

Правда, каварні виповнилися людьми і світлом, аж у півсутінки вулиці, гудуть вони і метушаться мов у вулику.

Але ані музики ані танців.

Ми зрезигновані сідаємо за столик в одній каварні. Не щадять нам штовханців, даремне робимося малі і незамітні. Рух і гамір нестерпно мішають тут повітря, мов гігантна корабельна машина спокійне плесо вечірнього моря.

Куди ділася та благородна атмосфера віденської каварні? Отже це має бути Монпарнас? — ми говоримо самі до себе, люті, і перетираємо очі: може це галюцинація? Але ні: ми чуємо і бачимо цю „блягу“ паризького життя, цю жорстоку несподіванку, і скільки жде їх ще нас у Парижі.

Але поволі, поволі всякнемо і ми у різношерсте тіло паризького життя, дослухаємося ритму там, де вчували тільки хаос і безладдя і дошукаємося осей паризької системи, що розтовкмачать нам чимало з невідомої структури всього окремого світа.

Ми всміхнемося тоді, вибачливо згадуючи нашу першу стрічу з паризькими несподіванками і скажемо про себе:

Це ж було так просто. Монпарнас це тільки ліхтарня над берегом моря у цьому прецизному місці, де вливаються до нього бистрі води ріки. Тут вливається у паризьке море могутня течія чужинців, Монпарнас це геометричний осередок, обсерваційний пункт і перша лекція паризького життя.

Гляньмо ближче.

Ось сидять за столиками „давні“. Не шукайте поміж ними французів. Їх тут: пляшка „Bordeaux“ на бочілку вина, як сказав один бувалець. „Давні“ це ми, коли поживемо у Парижі деякий час, відбудемо наш термін, перестанемо всьому дивуватися й усе критикувати.

Не шукайте їх теж серед давніх артистів. Вони є і їх нема. Точніше кажучи: вони були. Врешті решт: чи не артисти ми всі? Чи не шукаємо вражіннь серед бренькоту чарок і сміху жіноцтва і чи не називаємо вражіннями того, що по суті є тільки жартом, смішно невістарчаючим ліком на безкраю пропасницю нашої нудьги?

Нарешті, хто такі — артисти? Чи тільки ті, що з рисунковою течкою під полою і з розкуйовданим волоссям женуть кудись назустріч невпійманим ідеалам?

Але гляньмо ближче, може вони тут? Ось один рисує „нових“ на замовлення, за 20 франків і одну „білу каву“. Хитра це штука, бо діло тут не в артизмі і не в портреті, що ніколи не скидається на модель, але у винятково запущеній чуприні артиста. У ній саме весь секрет, но і в білій каві, розуміється.

„Нові“ це туристи, ми, коли ще не „знаємо“ Парижа, і часом

звичайні паризькі буржуї, що у неділю придуть поглянути на „спелюнку“ (яму!).

Ось там при столику сидить жінка у золотому волоссі і лице ніби нічим незамітне, але очі... Це чудові, великі очі, що дивляться на світ, як на прецікавий мистецький етюд, на якому все трагічне тільки є рисунком, релефом, що говорить про стиль світа, а все комічне тільки фарбою, коліром, усміхом щастя, атрибутом космічного етеру. Це очі янголів, що марилися Фра Анджеліко.

Хто ця жінка? Скандинавка? Ні, це американка з Бостону... Може.

Там при другому столику, поруч англійського джентельмена, сидить жінка чорнява. Тіло в неї темне з полиском бронзи (і певно м'яке, як оксамит), а очі, Боже! ті очі! Це очі, що певно спокушали св. Августина, очі надихані пристрастю, що пестять і пахнуть, як орієнтальні квіти, що горять магічним вогнем екстази, що кличуть до себе на вічне забуття, жертву знищення, здійснення снів.

Навіть ми, що шойно сьогодні вилізли з вагону на північному дворці, що втомлені мандрівкою, перемерзлі від зими і розчаровані всім, навіть ми кинулись би перед нею навколішки, благаючи ласки і помилування.

Хто є ця жінка? Мадярка певне... цеж наш тип. Ні, тільки ромунська жидівка... N'importe, байдуже.

Ще одна жінка притягає нашу увагу. Вона там у другому кутку каварні. Темношкіра вона і гнучка, мов кіт. Руки у неї — як дві змії лискучі, верткі, небезпечні. Очі — мов тихі, теплі плеса нерухомої води; з них глядять на нас зачарований світ, увінчаний у густі брови дерев, завітчаний комишами вій.

Це певно креолька, що приїхала сюди з Куби або Мексика. Танцює певно фанданго, загорнувши свою стать в еспанський шаль із довгуватими тороками. Ні, помилка, це тільки мурилка з нью-йорського Гарлем¹⁾. Кров у неї племені Банту змішана з жовтою водою Конга, а волосся чесане кривими пазурами шимпанза. Ов!

І розчаровані до краю перехресним вогнем несподіванок, схвильовані бажаннями, що виринули нагло перед нами, мов темна, висока і непрохідна стіна, ми покидаємо обсерваційний столик у каварні і вилітаємо на двір, у чотирикутник темнуватої паризької вулиці, ніби птаха, що нагло попаде у вузьку кімнату.

Але невпинна житейська гра змін і перемін. Визволення з'являється несподівано. Надслушуємо. У холодну дійсність вулиці летиться з таємного джерела цілюща каскада звуків. Джебзбанд,

¹⁾ Дільниця негрів у Нью-Йорку.

що народив його Нью-Йорк, а вчила мови Міссісіпі, ріка безкрая, величя і гамірна.

Відхиляємо двері маленького, партерового домику. Так, це тут. Помилки не може бути. Маленька кімнатка, що надається на льох, надихана вогкістю, заліплена вся обривками анонсів вуличних оповісток і напхана людьми щерт, аж в обійми буфету й у катакомби туалетів.

Дівчина співає щось із висоти одного стола, співає у париському „арго“ і ледве, чи вхопимо червону нитку сенсу із цього клубка чужих нам слів і згуків.

Алеж весь „льох“ співає з нею, жартує, докидає свого перцю до цієї страви, що зпочатку палить нам язик. А дівчина обносить тепер тарілку поміж гості, збирає собі франки, як уличний співак. Потім щезає незаметно, йде співати у другий такий-же льокальчик.

Це теж Монпарнас, оцей недавненько заімпровізований — для чужинців.

Але є ще один Монпарнас. Його не відкриваємо першої нашої паризької ночі, але трохи згодом, може випадково. Це котрийсь із малих барів, що христилися у новій монпарнасівській вірі і їй усе життя вірними лишитися хотіли. Але не так склалося, як патронів¹⁾ бару хотілося. У маленькому барі завелася клієнтеля здебільшого французька, що таки у мові Молієра дебатувє на теми мистецтва, нірвани й кохання. Дебата йде у тоні ноншалантної щирости, замітки бувають сміливі і гострі, аналізу проводиться бистроумно і безпощадно, а до висновку доходить нараз, мов у блискучому двобої, якого вислід залежить від зручності і вміння.

У маленькому барі повстає ситуація не позбавлена пікантерії. Тут же два маленькі світи, чужі собі, але інтимно зі собою зв'язані. Світ давніх „habitués“ бару, п'яниць, нічних птахів, пройди-світів усяких, що давно порвали всі зв'язки зі світом церемоній, товариських обов'язків, новорічних бажань, зачарованим колесом весільних і похоронних конвенансів. І оцей другий світ, що весь пливе згідно з нормами добре впорядкованого життя, що регулює свої годинники по часу біржі або бюра книгаря, видавця, і що живиться амбіціями, дарма, чи вони зуться: жінка, діти, кар'єра, чи слава, його центр гравітації лежить поза Монпарнас, для нього цей бар тільки чарка шампанського після обіду і може ще шукання контрастів. Бо чи не на контрастах і їх взаємному порівнянні побудована вся будівля нашого пізнання?

¹⁾ Так звать тут власника.

А весь Монпарнас складається з контрастів, ними він славиться і ними цікавий. Він же у Парижі.

Світає, коли покидаємо Монпарнас забарившись перед зайвою чаркою солодкої отрути, що зветься тепер „Gaga“, „Alexandra“, або інакше, бо назви коктейлів змінюються частіше, як їх хемічні складники. Або провівши частину ночі поруч із маленькою, білявою дівчиною, що зветься Fifi або інакше (імена дівчат змінюються теж частіше, як хемічні складники їх душі) і з її „gigolo“ Шарльо на приємній розмові про метаспихозу. Фіфі захотілося конче стати у майбутньому житті канарком, а її „gigolo“ заснув саме у менті, коли висловив бажання перейти у шкуру носорожця. Тепер він збудився і ми прощаємося довго і церемонно.

На вулиці встав день у білому одязі мряки. На верандах каварень нидіють ще рідкі тепер постаті в атмосфері сонливости, проймаючого холоду і недокінчених фраз. Жваві нічні розмови сполохало блідувате марево дня. Тільки високі піраміди тарільчиків на кожному столику є наглядною мірою бистроумности висловлених спостережень і важливости думок.

Тимчасом паризька вулиця починає нове життя. Працюють мітли на хідниках, котяться перші трамваї, хроплять в автах шофери.

Ось заскрипіла залізна огорожа Люксембурського саду. Ми сьогодні перші його гості разом з маленькою скромненькою бабусею, що з цератовим мішочком у руці топтає замерзлу землю, кудись за вранішніми орудками. Зараз за нами заходить туди пригідний чоловік у старому, стертому плащі, заходить несміливо і розглядається скрізь, — потім поринає у бічну алею, поза делікатні серпанки імлі, павутиння голих галузок, мелянхолію холодної тиші.

Якийсь сивоволосий чоловік приніс сюди рештки свого снідання. В одній з бічних алей кидає він булку білим і блідуватим голубам, що, здається, зроблені із грудок мряки і клаптиків неба. Бо все тут мальоване у півтонах, нюансах, колірами пастелі. Тут учився певне малярського ремесла Puvis de Chavannes. А і тепер не бракує тут аматорів півсвітла. Ось несуть одну малярську рямку, а друга розташувалася там недалеко помпеянського фавна, що танцює безумно, хоч білі сніжинки заступили йому очі.

Ось блідувата силуетка, St. Sulpice — цього німого свідка всіх таємних, паризьких, любовних історій від M-me de La Fayette до „Нагод і пригод“ Рудницького. А там друга скромна будівля „Одеон“, довго центр цілого мистецького світа.

Знечевя від сторони малого Люксембурга впадають у мряку золоті стріли сонця. Вони сміливо продиралися крізь темні простори всесвіту, аж загрузили тут у паризькій уранішній млі й остали у ній безсильні, нерухомі, легесенькі, як світляні цяцьки на різдвяній ялинці. А може це тільки золоті струни світла, що співатимуть пісню про сонце, пісню без слів, — самим тільки тремтінням, тугою, бажаннями?..

II

ШУКАЄМО ФРАНЦУЗІВ

На перший погляд питання здається парадоксальне. Як же це? Чи не у серці Франції ми? Чи не чуємо скрізь французьку мову? Але потроху сумніви почнуть виринати один за одним. Ог хоч би у ресторані. Ми саме розміняли нашу високоцінну закордонну валюту на дрібні французькі франки і разом з тим ми вибрали ресторон не з найгірших. За кілька днів із жахом переконаємося, що всі майже гості у ресторані — чужинці, дарма, що по-французьки балакають і замість пирогів і віденських шницлів їдять „gigot“ і закушують салатою. Згодом навчимося розподіляти їхню французьку мову на різні світові акценти, так само, як оптична призма розділяє біле світло на різні кольори веселки.

Коли ми були вже на Монпарнас і на Монмартр, ми переконалися про інтернаціональний їх характер.

На Сорбоні теж, коли ми студент, сороката згряя, що набралася з усіх частин земної кулі, візьме нас у свої обійми. Даремне будемо пручатися — це могутній поліп з тисячу раменами. Як стій простягнеться до нас кілька рамен слов'ян, може яка долоня італійського емігранта й одно рамя буде сухе і жовтувате, ніби соснова гиллячка, це оте китайське. Тільки французького рамени між ними не буде.

Ми починаємо хвилюватися. Нам конче треба французів у цю ж мить, нам треба розпитати їх про все, стиснути їхню руку, прислухатися до таємного механізму їхнього життя. Ми ще не знаємо навіть атмосфери малої паризької клітинки „бістро“, де петься настоячки і похапцем склянку кави, або чарку вина, і не знаємо ресторану „à grès fixe“, ані врашнішньої „метра“-підземельниці, ніби бочка оселедців, переповненої людьми, що поспішають до щоденної праці і не знаємо цього засилля газет, читаних у нечуваний юрбі під стук коліс і конзульсії підземельної їзди, очих інтервалів життя, що повторяються з одноманітною правильністю, як удари серця.

А проте ми вже маємо деякі французькі знайомства. Ми згадували вже Фіфі і її Шарля, але вони належали одно до одного ніби вода ріки до її берегів (коли з водою попливемо, то береги втікають від нас, усе змінюючися, а коли на березі станемо, то вода все пливе кудись і заєдно міняється, а куди пливе — не бачимо, отаке їх кохання), отже про них і згадувати не доводиться. Зрештою вони щезли безслідно.

Але, ще здається у перші наші паризькі дні, ми зайшли купувати масло у маленьку молочарню. Там промовила до нас кілька чемних слів хазяйка у білій запасці і з величезним ополоником у руці. Ми з досадою завважали, що волосся в неї було довге і зачесане так по-старосвітському, що до парижанок ніяким способом не можна було її зарахувати.

Потім, утікаючи перед автами на „Великих бульварах“, ми наскочили на ногу поліцай і зустрілися з його суворим поглядом, величезними вусами (як немодно!) і може ще з яким маленьким словечком у роді: — Nom de Dieu! або коротшим: Ah! m...!

Ні, сумніви були безглузді, і молочарка і поліцай — це французи, справдішні французи, тільки...

Але станеться це якось нараз, ніби випадково. Ми довго вже обмінювалися короткими, чемними і дискретними поглядами з одним симпатичним молодцем, скажیم підчас викладу на Сорбоні. В нього були сірі і симпатичні очі і щось у руках, у мові нового, ще нам невідомого.

Буде це якось після викладу, ми найдемося нараз біля себе і він питає нас про щось... але вибачте, це такої малої ваги, ну скажیم він питає нас: — Звідки ви? (це стереотипне питання) — Що? З України? — Зовсім не здивується він. — А, знаю вже, це оця країна на південь від Уралю. — А коли всміхнемося дружба буде припечатана. Він розкаже нам у найближчому бістро, що більш за все любить „бокс“ і російські танці, а про Париж говоритиме з псевдо-згрідливою гримаскою на устах.

Ville infecte, sale petit patelin!

Із цього зрозуміємо, що він парижанин і що любить Париж більш усього на світі.

Із паризькою дівчиною познайомимося теж якось неждано. Буде це може у каварні. Ми сидітимемо перед сакраментальною café-crème, а у дзеркалі напроти нас обсервуватимемо нашу сусідку, молоду, гарну дівчину. Очі в неї будуть карі, волосся чорне, личко біле, а уста кармінові. Нічого замітного, скажете? Так. А все ж таки вона сподобається нам.

Якої вона нації? — будемо міркувати собі. Невже еспанка? і після довгих церемоній, стратегічних відворотів, перехривившись спершу двічі під столом, наважимося нарешті поставити їй це питання.

— Я з Бордо, — впаде нам на ніс коротка відповідь. — А ви звідки?

— Я... — зачнемо заклопотані.

Але вона не дасть нам говорити. — Ні це не є жадне питання і не треба на нього відповідати. — Разом з тим вона обійме нас руками за шию. — Чи ви справді думали, що мені цікаво звідкіля ви взяли? *Quelle blague!* краще розкажіть мені, що ви робите, куди ходите, і що думаєте про мене, добре?

Отакі будуть наші перші французькі знайомства, а коли випадково інші то вибачайте, може, що переплутав.

III

КНИЖКА І ЖІНКА

Це два паризькі квіти, два надхнення, два запахи, а часом ще важлива дилема: книжка, чи жінка?

Тільки що у Парижі диссонанси рідко трапляються і проблема ця на погляд проста, але важлива, зводиться до питання складного, але маловажного, до нюансів, сентиментів, гри настроїв. А що всяка правдива гра є мистецтвом, — до мистецтва.

Мистецтво, відома це річ, завжди у Франції мало свою батьківщину. Було так від Версалю до революції і від революції до плютократії. Чи були це делікатні порцеляни, чи пишні гобеліни, чи сентиментальні романи, чи тільки такі дрібниці, як мода, „гальянтні маніри“ і вибагливий смак, все вони у Парижі мали свою колицю і звідси виводили свій славний рід.

Ріжні політичні влади різьбили душу парижанина, і навчили цих великих правд, що життя цікаве і ріжноманітне і що нема абсолютної правди на світі.

Стільки на світі правд, що жіночих усміхів і ще стільки, що слів у нашій мові. Бо кожне слово кругле, як куля, нетяжке, вертливе, і змінчиве. Чи не найзамітнішою подією в історії наших предків було це маленьке спостереження, що слова, оце блискуче знаряддя що ним послуговувалися вони, ніби зброєю, міняють значіння? Чи не з того менту почалася вся наша філософія?

І чи не від першої жіночої зради завелися війни на світі?

Слово і жінка, два бігуни світа, дві форми думки, два способи життя.

Слово, відірвавшись від людини, чорними птахами плавало у просторах всесвіта, аж доки люди не взяли цих птах ловити, нанизувати на мотузки, списувати на звозях пергаменту, або замикати поміж сторінки книжок; смертних птах у безсмертні перетворяти символи.

Оці „безсмертні слова“ (ніби книжки) лежать тепер тут у Парижі серед бульварів на дерев'яних столиках, отак, як у нас, скажимо, каша і крупи на ринку. Кожний підходить, бере їх у руки, перегортає сторінки, читає, а потім кладе їх назад і відходить. Такі тут звичаї і ніколи навіть у думку книгареві не прийде полошити нас яким зайвим питанням. Ми ж самі знаємо, чого нам треба, а коли книжку купити захочемо, то і книгар про це своєчасно довідається.

Деякі із цих книгарень відкриті до півночі і так ми після каварні, по дорозі до дому, заходимо у книгарню (Дивно, правда?). Лежать тут рядками книжки по столах, тільки брати і читати.

Беремо першу з краю. Це новелі з життя негрів¹⁾ відомого сучасного письменника.

Взагалі французька мандрівнича література репрезентована тепер добре, як ніколи. Ось на пр. *Morand, Gide, Weyer, Titauna...*

Оброслі джунглями береги Африки, Конго, в обіймах сніговії Канада, і ще смарагдові острови Тихого Океану і теплий віддих південного моря.

Ціла палітра колірив, гра кліматів і всі вітри світа.

Трохи далі відділ монографій. Французький переклад знаменитого Наполеона Отто Людвіга, загально хвалений життєпис Дізраелі пера Андре Моруа, потім слідує товсті томи історії і знову біографії модерних малярів: *Utrillo, Kisling, Modigliani...* і давніх мистців, але у новій вибагливій формі. Ось твір еспанського (точніше каталянського) філософа-естета *Eugenio d'Ors-a.*

А ще далі переклади грецьких і римських клясиків, орієнталістика, теозофія...

Чого тут немає?

Цілі столи люксових видань з розкішними ілюстраціями.

А потім ще журнали всіх галузей знання, всіх напрямків людської думки, розложені мальовничо ніби багата у деталі, велика китайська віялка.

¹⁾ Французькі письменники саме вдруге відкривають свої кольонії. Застають там середньовіччя у XX столітті, контрабанду кокаїни, торгівлю жіноцтвом, порти цих кольоній приймають транспорти злочинців і зброї і ще цих модерних піратів: агентів великих експлоатаційних підприємств.

А ось ще три книжки лежать, одна поруч одної, ніби три листки конюшини. Читаю наголовки, це: „Похвала лінощів“, „Трактат про насильство“ й „Історія молитви“.

Слова! слова! Тасмною є ваша сила! Ви мертві знову оживаєте силою наших змислів, чергуєтеся одні за одними в довгих процесіях думки, що у свою чергу, починають жити своїми окремими існуваннями в нас, у цій безодні абстрактного існування.

Про французьке жіноцтво бажали б ми теж дещо сказати. Але тут непереможні труднощі: слово мертве і безсмертне, а жінка жива і смертельна, — як же ж нам про живу жінку мертвими словами балакати?

Жива жінка це амальгама нервів, химер змисловости, криниця сліз, зерно все нового життя. Вона буває часом нашим надхненням, але частіше тільки нудьгою і журбою. Вона — це ті шовкові нитки, що звязують нас сильно із землею.

Але крім живої і смертельної жінки є ще ця друга — предмет наших мрій, уяви, нашого генія, Ева з ребра Адама створена, — жінка — твір мужчини.

Вона вся перемінена у слово, колір, мармор. Вічна вона і правдивіша від живої. Бо коли жива жінка це тільки гра суперечностей, мішанина сліз і почувань, стан душі і тіла, тільки жива, пливка і змінлива плязма, то друга жінка все жіноче завершує у концентрації і незмінності. Вона є мистецтвом, що поглиблює життя і ще його доповнює і надбудовує.

Що більше жіночого над усмішку Джіоконди, або очі Донни Isabel Cobos de Porcel¹⁾: що більше людського, правдивішого над жіночі постаті Стендаля?

У Японії до сьогодні жіночі ролі у театрах відтворюють мужчини. Стара це традиція найбагороднішої епохи японського драматичного мистецтва.

А француз здавна жінку вбирає у слова і розуміється проти її волі, бо вона заєдно воліла цяцьки і клейноти. Падали ці слова на неї рясним дощем і навряд, чи можливе тепер дошукатися правдивої жінки серед них, так само, як важко віднайти малесенького червачка у купі осіннього листя.

Тільки часом один нерозважний жест зрадить її, як карта, що підчас гри вихопиться з рук грача і впаде горілиць на землю. Засипав недавно словами гарних жінок препоганий Marcel Proust (казали про нього, що має лице цирковатого кльовна) і тепер ці

¹⁾ Кисти Гоа.

слова продаються прилюдно багатим профанам — цими ж жінками Скажете прозаїчно? Ні, навпаки.

Чи знаєте „Sixtine“ Rémy de Gourmont'a? Не нова це книжка, але преінтересна. Її герой засипує словами свою золото-волосу мрію, знімає її до висот ідеалу, молиться до неї, а грубий, матеріальний „жест“ лишає другому.¹⁾ Як вам це подобається? Сто-процентовий французький інтелектуаліст станув тут поруч найбільше рафінованого індійського аскета. Схід і Захід подали собі руки. Si les extrêmes se touchent, ils se touchent à Paris.

Між жінкою і книжкою є ще й та ріжниця, що книжка палає безмірною любов'ю до жінки і балакає про неї все нестямно, а жінка рідко цікавиться книжкою, ніколи про неї не говорить, а читає тільки тоді, коли смертельно нудьгує.

Тим самим і до диссонансів приходить між ними рідко, але часом вони таки трапляються і скажім це зразу гордо! — тоді, коли ми станемо між ними, ми, мужчини-самці.

Як приклад візьмім хоч би таку собі звичайненьку історію, що трапляється кожному з нас у щоденній практиці.

Сидимо біля Неї і переглядаємо книжку. Перекидаємо листки машинально і читаємо між рядками. Нараз чуємо її голос.

Сидиш біля мене і, замість говорити зо мною, займаєшся книжкою? — і питання це, на погляд невинне, дає притоку до рішучого жесту, що вириває нам книжку з рук і кидає її далеко у кут кімнати.

Хвилина лиховісної мовчанки.

Потім ми встаємо і йдемо поволі за книжкою, там у темний куток кімнати, підносимо її, втираємо з пороху, голубимо. Це ж зневажено, збезчещено наш скарб, нашого щирого друга, навіть нас самих, бо ми змішали наші думки з думками книжки, наші сподівання з її переживаннями у найінтимнішій сповіді з прагнень і покаяння.

І ми сідаємо знову біля Неї з книжкою в руках, але інцидент змішав карти. Тепер усі козири у нас. Ми озброєні у страшну зброю — згірдливу мовчанку. Де є на світі така жінка, що вдержить силу наступу мовчанки?

Капітуляція приходить неждано, як цикльон на Тихому Океані! Вона закидає нам ненароком руки на шию і виливає на нас цілий потік сліз.

¹⁾ Ця концепція повторяється у французькій літературі. Приходить мені на думку одна з останніх пес Gantillon — „Maia“.

Заговори! Не мовчи! Поцілуй мене! Бий, але не мовчи довше!

О, до якої перемоги привела ти нас мала, незамітна книжко! Ось жінка, найблагородніший твір природи, усмішка світа, його приваба і пах, ось предмет наших таємних бажань, мрія прозорих ночей, чародійне дзеркало, у якому ми самі себе бачили дужими, геройськими, божеськими, все оце замінене у прах і в наших стіп, мрія спрофанована, дзеркало розбите... Чудові очі і вони навіть змінилися у джерела сліз, що спливають тепер по нашому обличчі теплими і соленими струмками, ніби юдейські річки, що пливають по зісохлій землиці, твердій і незворушливій. І все оце є ділом книжки, наслідком малого диссонансу що повстав між нею і жінкою.

Про інші конфлікти між книжкою і жінкою мало відомо. Одинокі книжки, які памятаємо у руках жінок були: молитовник нашої мами, кухарська книжка тітки і єгипетський сонник кухарки. Але це були реліквії.

А парижанка? Як світ широкий і далекий, говорять про її шик грацію і хитрощі. Чи правда це? Не питайте, не будемо про неї говорити. Вона ще вся жива, рухається, сміється до нас, захоплюється і часом думає. Навіщо вбивати її, змінюючи у купку пустих, безвартних слів?

Г. Нарбут

Проект фронтної сторінки 250 карбованця

Г. Нарбут

Проект оборотної сторінки 250 карбованця

Г. Нарбут

Проект 1 гривні або 50 марок

Г. Нарбут

Поштова марка

Г. Нарбут Марка на продаж тютюну

Г. Нарбут

Проект асигновки з талоном

Г. Нарбут

Марка на користь поштабона

Г. Нарбут

Рахунок актового паперу

Г. Нарбут Проект князя чирви

Г. Нарбут Проект князя давись

Г. Нарбут Проект короля чирви

Г. Нарбут Проект короля давись

МИХАЙЛО ПОСАЦЬКИЙ

НА РУЇНАХ КОЛОСЕУМ

Не люблю історії. Люблю природу, цвіти на мураві, життя, силу, похід уперед, безупинне змагання, боротьбу, невдачі, хвилинку усміненого сонця — і знову вдаль. Історія для слабих, нетворчих людей, котрі все обережно і боязко оглядаються назад і приглядаються до минулого, немов до дзеркала, і коли впеняться щодо свого вигляду, набирають тоді йнощо охоти до дальшої дороги.

Яке це слабосиле, яке це скучне, яке негідне мужчини!
Одначе!.. Ось послухайте!..

Я у вічнім місті, в Колосеум. Страшна будівля, ще страшніші руїни. Вид тих звалищ дає нам змогу додуматися, якою гарною, величавою, могутньою була ця будова за часів римських імператорів, що могла рівнятися з єгипетськими пірамідами. За вхід служило вісімдесят аркад, з котрих дві були призначені для кесаря й вищих урядовців, а дві для глядіаторів і їх товариства. Великі луки першого поверху спиралися на дорійських півколюмнах; луки другого поверху спочивали на півколюмнах йонських; третій поверх був украшений стовпами з коринтійським закінченням. На четвертому поверсі замість луків були вибиті в грубих мурах великі прямокутні вікна, що з них кілька переховалося до сьогодні. Довкола Колосеум знаходилися найвеличавіші чуда, створені колинебудь римською архітектурою. Вулиці були вибруковані гранітом, якого не знищили століття. Напроти головного входу сріблився величезний фонтан, у якому глядіатори вмивали свої рани, або холодили свіжою водою розпалене тіло, згортаючи із себе піт шкрабачкою зі слоневої кости. Статуя Сонця, величезний колос із бронзи, якого сіяючий діядем сягав майже найвищого вершка Колосеум, світився на мармуровій підставі, як золота брила. Он там недалеко на горбі видніла скупана в сонці палата кесарів, яка своєю величиною

так і придавлювала людину, з безліччю бічних крил, мармурових сходів, що провадили до городів з терасами, отінених пурпуровими заслонами, розпятими на золотих деревцях. Всюди видніли статуї богів: на вершку дому кесаря, в кожному заглибленні галерії, на рогах вулиць, що ведуть сюди до Колосеум, і на найвищих вершках тріумфальних луків, які у віддалі переривають одностайність круговиду. Довкола амфітеатру міська юрба, подразнена гарячим сонцем і випарами крові, що видобувалися із землі, кітлувала й гуділа.

Представлення зближається. Переходять невольники, похилені під тягарем амфори з фалернийським вином, оперезаної обручами, окрашеної зеленню. Вони вихвалюють доброту вина й запрошують до пиття. Юрба поступається старим лисим сенаторам, — із червоними, від прищів сорокатими, носами, — що тепер тільки одну роботу мають, як би то найбільше підлеститися кесареві. Від часу до часу переїжджають у позолочених повозках молоді римлянки, ледве-що убрані, гарні, як гуриси, — вони одурюють своїми пахощами... Юрба виє... Входить до цирку золота римська молодь, потомки славетних Гракхів і Сціпіонів, умальовані й упудровані, як куртизани, угинаються під тягарем зброї, котрої не всилі носити, украшені квітами, покриті дорогоцінними каменями, оперті недбало на рамена азійських хлопят.

Юрба метнулася через глибокі аркади до середини, щоб бачити криваві ігрища. Ось приходять найславніші глядіятори, оточені юрбою цікавих, що вітає їх, як королів; вони гордо та віднехочу відповідають на гучні привіти й захвати юрби. Почесті й відзнаки, якими обдаровувала старинна республіка своїх переможців, припадають тепер у паї цим мистцям смерті. Для них то вибудував кесар Веспазіян цей цирк і отвірає його торжеством, що триває сто днів, в продовж яких гине п'ять тисяч диких звірів, і триста людей кровю забарвлює землю. Тиберій запрошує глядіяторів до свого столу. Калігуля підчас пиру поводиться з ними, як з товаришами. Нерон зітхає до слави — стати одним з них. Давня гармонія між духом і матерією, та чудова гармонія, яка, здається, сплила на землю із вселенної, — пропала, й на її місці запанувало уподобання у фізичній силі, яка ділає на змисли.

Галаслива юрба обсідає величезні ступіні циркових рядів. Тут є місце для звичайних людей. Кожний римлянин може сюди увійти, крім невольників. Усе виглядає, як жива мозаїка. Тут видно шапку визволенця, там — шолом преторіянина, тут червоний плащ матрони, там білу туніку дівчини, або ясну тогу звичайного горожанина. На найвищій поверсі моряки кесаря працюють у поті чола, розпинаючи при допомозі шнурів і стовпців для охорони від жаркого проміння сонця великий пурпуровий дах. Пахощі розпливаються з алябастрових амфор, розставлених на мармуровій балюстраді, яка окружає криваву сцену. Коли здалеку загремить, як би зпід землі, рик лева або дрожжю проймаюче м'явкання тигра, юрба плеще в долоні, сміючися з дитячою радістю.

Ряд сиджень, найнижчий і найближче положений арени, є місцем, що викликає заздрість, бо звідси найдокладніше можна бачити булькотання крові і страшні корчі агонії, щось, що давало найвищий ступінь задоволення видцям. Тут були місця для вищих урядовців і інших достойників. Тут сиділи вестальські дівиці, одягнені в білі, ясні одяги, з мармуровим виглядом постаті. Жах збирав при наближанні до них, — така повага й така велич віяла з їх гордого чола, котре оживлялося й тратило свою штивність тільки тоді, коли вони витягали зпід заслони гарне рамя, жадаючи смерті для переможеного. Тут на цьому місці сиділи сенатори, що змучилися останньою розправою в сенаті над тим, які нові почесті признати кесареві, або що кесар на другий день має їсти.

Аж он задзвеніли срібні труби. Юрба вибухає криком і увінчаний золотом і лавром, як бог, входить кесар і тягне за собою червоний плащ. Він байдуже споглядає на підлещування юрби, безсилий і власною слабкістю прибитий, умальований і вкритий окрасами, як куртизана, із невиразним виглядом лица, з каламутними очима, котрими блудно водить довкола. Є тут красавиці з усіх частей світа; але він з відразою на них споглядає. Пересит життя так і відбивається в його очах. Пан і володар усього світа. Але який він нещасливий! Нещасливіший від того бідака, що сьогодні рано замітав арену, щоб на запроцьовані кілька асів купити собі шматок хліба.

А нарід вітає оплесками кесаря-півбога, поки він не засяде

на мармуровім престолі й поки на його знак не увійдуть глядіятори.

Всі видці з непереможним вереском захвату вітають глядіяторів.

Чоловіки споглядають на них із заздрістю, жінки з пожадливістю. Всі подивляють принаду й красу півнагих тіл, атлетичні мязи й зброю, яку кожний глядіятор має згідно з родом свого мистецтва. Одні мають на собі сталевий шолом, що сягає їм по плечі. Груді в них відслонені, а в правій руці широкий штилет; інші стискають у кулаці вигострений тризуб і не мають жадної оборони крім великої сіті, яку зручно закидають на свого противника і волочуть його по землі.

Уставлені рядом перед цісарською трибуною, з передсмертною зухвалістю складають честь кесареві.

„Morituri te salutant!“ — гремить з грудей, кожного з них.

Боротьба починається. Люди, що не чують один до одного жадної ненависти, які перед хвилиною по-приятельськи цюкалися чарками, тепер, як смертельні вороги, шукають і виминають один другого. Приглядаються й обчислюють, як і де можна найвлучніше вдарити противника. Той із сіткою шукає ворога, що зближається осторожно, щоб досягти його мечем. Юрба нетерпеливиться і кричить, аж укінці сітка із жахливим свистом перетинає повітря, але не оплітає озброєного глядіятора. А цей гонить уже свого противника, що, бачиться, безборонний, хутко бігає по арені, почувавши смерть за плечима. Вже вимірює смертельний удар, валить його з ніг і опирає стопу на груди противника, але ось майнув у його пам'яті проблиск давньої приязні й він звертається до юрби з допитливим поглядом, бажає прохати про ласку для переможеного...

Та кровожадна юрба не хоче позбавити себе видовища. Вие розбішена. Вони ж бо прийшли бавитися й бачити кров. І ось підноситься сімдесят тисяч випрямованих рамен із затисненою долонею і великим пальцем руки, зверненим до долу.

„На смерть! На смерть!“

І штилет затоплюється в груди переможеного. Кров, неначе фонтан, скроплює арену й невільники тягнуть трупа до *spoliatum*, де вже чимало накопичено людських тіл.

І далі забавляється римський нарід, дивлячися, як одні падають з грудьми, роздертими штилетом, інші кидаються

в корчах по арені, пробиті вістрями тризубів... Жінки вдихують з розкішшю випари крові, а патриції приглядаються з увагою конаючим, хочаби завчасу освоїлися із смертю й приготувитися до отворення собі жил при найменшій признаці цісарської неласки.

Відходять глядіятори, що лишилися при житті, ревуть дикі звірі в своїх леговищах, виголоднілі і подратовані запахом крові, що залітає до них. На арену виходять ряди полонених диких варвар, котрим дано до рук, як єдину оборону, слабкий спис.

Сміється юрба, дивлячися на їх дивовижний стрій... З глибини криївок показуються виголоднілі дикі звірі, вискакують на арену, виляють хвостом... Розкриваються їх пащі, наповнюють простір ревом... Довгий час видно, як по арені котяться в однім крузі серед рудої шерсті звірюк клуби людських тіл, усе разом як би якась одна жива несамоविта маса. Тут і там зпосеред тої маси піднесеться вгору долоня, щоб останнім зусиллям розпуки завдати удар, аж укінці упадають відірвані від тіла члени, кров бе на арену. Чути харкіт агонії, хрупіт ломаних костей, клапання клів, мляскання язиків... Тиша. Спокій...

Наближається найцікавіше видовище, що потрясе невгамованим сміхом випасені черева сенаторів і груди поважних матрон. Минулої ночі зловлено в давніх римських копальнях каменя якісь чудацькі ества. Це люди, оповиті вже віддавна таємницею, що прославляють пам'ять якогось незнаного жида, розбійника, який помер на хресті у своїй батьківщині. Живуть у братній згоді і спільноті, заховуються під землею, там співають свої побожні пісні і проповідують — нечуване диво! — що всі люди на світі є однакові перед одним богом.

Серед глуму і посміховища юрби і серед штовхання й ударів, виміренних їм невільниками, входять на арену ці вороги суспільного ладу, анархісти, жертви сліпої заїлости юрби: старці з білою, як сніг, бородою, похилені віком; випростовані, горді римські легіонарії, на котрих видно сліди знуцання над ними, поки їх ще сюди прислано; солодкі, бліді дівчата, що з їх очей віє якась незглиблена тайна; відважні римські матрони, які покинули зіпсуття Риму, очаровані вогнем нової віри.

Не сподійтеся, щоб вони боронилися! Розчаруетесь ними, бо вони позбавлять вас видовища! Вони не будуть бавити вас розпукою життя, яке захищає себе.

На колінах з піднесеними вгору руками, співають тихим і лагідним хором ті самі пісні, що їх співали під землею, в катакомбах. Лев потрясає головою і посувається один крок назад, як би здивований спокоєм нових жертв; занепокоєна — обходить довкруги пантера, прижмурюючи очі, неначе б приспана тим солодким співом і осяяна золотим сяйвом, яке розкривається над головами громади християн від завмираючого сонця заходу.

Це хвилинка.

Але остаточно звірячий інстинкт бере верх, гострі пазурі падають на жертви, захоплені в молитві, і кожна жертва, чуючи, як життя втікає з пороздираного тіла, здається, бачить заслониеними кровю очима, небо, що отвірається і янголів, які спливають їй назустріч.

„Нехай вас ваш бог спасе!“ — кричить, сміючися, в почутті своєї сили, дика юрба.

Вони згинули. Благословили серед мук своїх катів. Це була нова в них сила, якої досі на світі ніхто не знав; це була — любов.

Любово! Чим ти така сильна? Ти, даєш життя й відбираєш! Всюди чую твою силу й ніде тебе не бачу... Яке твоє ім'я і де тебе шукати? Чи в розхилених листках весняної квітки, що усміхається до поранкового сонця? Чи в таємному шепоті води, що серед шуму темного лісу спливає по зимній скелі? Чи в тій безкрайній тузі, яка розриває груди людини й відриває її від цього світа й життя, складає її в жертву тій красі, якої вона своїми очима не бачить, тільки душею відчуває.

Сонце жарить, як перед двома тисячами літ. Довкола спокій. Там далеко видніється знак хреста: це копула на церкві Петра. Все минулося, але цей знак любові — з підземелля катакомб — лишився...

Прощайте, руїни. — Не можу вас забути, хоч не люблю історії.

ПАВЛО КОВЖУН

НЕОПУБЛІКОВАНІ ПРАЦІ Г. НАРБУТА

I.

Це не припадок, і не якийсь незрозумілий факт, що в нашому сучасному образотворчому мистецтві домінуючу і провідну роль відіграє графіка, оця четверта сестра малярства, різьби й архітектури. Так само питання, чи графіка є самостійним родом мистецтва, чи тільки якоюсь акомпаніюючою частиною одного з образотворчих мистецтв, — неактуальне. Своїм значінням у сьогодняшніх обставинах графіка здобула наймогутнішу трибуну, якою розпоряжає людство, — газету, журнал і книжку, а через них увійшла в індустрію та є для них, як і для себе, найбільш активним чинником практичності і пристосованости пластичного виразу.

Як самостійний рід мистецтва, графіка, розуміється, послуговується і своїми, властивими собі, технічними засобами вислову, себто, технічно займає зовсім обособлену групу в образотворчому мистецтві і то дуже різнородну, від пера і пензля починаючи, та на рильці і штифелю кінчаючи. Кожна така графічно-технічна ділянка вимагає спеціалізації, себто вимагає повної посвяти цілого мистця для себе, та основно заповнює й задовольняє творчі і практичні стремління й цілі.

Так є тепер, так було й раніше, в попередні часи розцвіту графіки. В минулому, в наш найкращий час розцвіту української графіки, т. є. XVII століттю, чи в Німеччині в XVI ст., або у Франції у XVIII ст. — всюди були високо кваліфіковані майстри графічного мистецтва, що надавали домінуючий характер артистичній культурі іменно через графічне мистецтво.

І ще зовсім недавно, який десяток—два років тому назад, коли графічна мистецька думка шукала ґрунту під свою діяльність у сучасних обставинах, шукати довго не довелося. Розвиток друкарської техніки так змеханізував кожную друковану

річ, що все те, що виходило зпід друкарського станка, було разячо сухе, і безвиразне. Не можна було одріжнити катальогу від книжки, що, надихана і створена людською думкою, мала бути нашим безмовним товаришем і другом, а не тільки послугачем у міру потреб.

Така книжка і прийшла назустріч графіці, такого поля діяльності шукала і графіка. Графіка іменно й омолодила таку „думаючу“ книжку. Графіка дала їй не тільки одяг, — але ще дещо більше. Графіка дала їй вираз — очі, дала їй вражіння, яким вона представляється своїм читачам, дала їй індивідуальні риси, які і створили в свою чергу тип національної книги. Сьогодні дуже легко відрізнити у вітрині книги окремих національностей — німецькі від французьких, польські від українських, українські від російських і т. д.

Вже одна оця ділянка, видавалось би, — вистарчала під оправдання сучасности графічного мистецтва, воно має широку перспективу і далекосяглу мету, та може через книгу впливати і з мистецького боку і пропагувати те ж саме мистецтво. Одначе самою книгою, графіка не охоплює життя.

Другою ділянкою графічного мистецтва, з якою вона нерозлучно звязана, є плякат. Плякат — це діло графіки. Плякат — не афіша. Афіша, це річ мертва, автомат. До афіші треба підходити самому, тоді, як плякат іде до вас, переслідує вас, говорить з вами, наказує вам. Чи ж треба більше доказів, що мистецький плякат є особливими лекціями до навчання і розвитку смаку в масах? Чи ж плякат, знову, не говорить, як хочете, і голосом пануючого? А плякат — це річ жива, що промовляє, це річ динамічна, річ, що впливає на нерви й мізок.

Коли ж зважимо, що ще важніші ділянки охопила графіка, що графіка у формі банкноту увійшла до вашого портфелю, рушила поштовою маркою ваш лист, що вона в індустрії вводить вас до кожної річі — ми бачимо, що графіка не тільки оздоблює і творить, графіка й говорить.

Графіка своїми багатьома засобами підносить або розкладає армії, через графіку промовляють суспільні організації і політичні партії, графіка в силі опанувати всі людські почування, яким служили до цього часу взагалі образотворчі мистецтва. Мабуть, що гостроту нашого століття, століття безперервних винаходів і соціальних зрушень, ніщо не віддасть з таким па-

Г. Варбут Проект вишивки вишивки

Г. Варбут Проект вишивки жиру

Г. Варбут Проект вишивки жиру

Г. Варбут Проект короля вишивки

Г. Нарбут

Туз жир

Г. Нарбут

Туз червоний

Г. Нарбут

Заголовна карта

Г. Нарбут

Сорочка до карт

Будинок, де до революції містився Музей архівної комісії й громадська бібліотека в Чернівцях

тосом і з такою читкістю, як власне графіка. Наша доба є під знаком графіки — графічна мистецька доба.

Безпосередніми елементами графіки є лінія і площа, посередніми — форма і тон. Іншими словами графіка, виходячи з лінії і площі чи форми і тону, користуючися елементами образотворчого мистецтва взагалі, та маючи просто необмежений пластичний обсяг діяльності, вповні стала авангардом сучасного мистецтва. Графіка є дуже чула на сьогоднішні лабораторні мистецькі шукання. Вона із журналістичною швидкістю готова кинути масам усяку нову мистецьку ідею, може більш популярно і зрозуміло виконану і доступну масам, як станковий образ. У цім значінні заслуги графіки неоцінені. Графіка вповні опанувала мистецьку сучасність.

Вийшовши із чорно-білої плями, сучасна графіка опанувала і кольор. Розуміється, не в значінні кольористики, припустім, імпресіоністичної, але в значінні тону, кольорової площі. Маючи особливе поле діяльності, не раз потрібно в графічнім переведенні значніше підкреслити вираз, або певніше і ясніше висловлення, що добувається уведенням одного чи кількох кольорів. Кольор у графіці — це її сучасність, що відповідає вимогам нашого швидкого, рішучого життя, його почуванням яскравості і ляпідарности.

II.

На оцім тлі я хочу показати, якою величиною в нашій сучасній мистецькій культурі є Георгій Нарбут, що перший дав нам сучасну графіку, і показав нам наше графічне оформлення. Я хочу повторити за Ф. Ернстом, що у нас значіння Нарбута ще неоцінене. Нарбут нас графічно „українізував“ — українська графіка Нарбута рішучо одмежувала нас від чужих графічних впливів, виробила смак і оцінку та точне означення того, що ми називаємо сучасною українською графікою. Це ж Нарбут увів нам українську графіку в наш портфель через український банкнот, Нарбут рушив нам лист українською поштовою маркою, Нарбут спиняв наше око на українських друках і книжках, відштовхуючи нас від усього чужого, денаціоналізуючого.

Сьогоднішня українська графічна школа, сьогоднішня українська графіка обовязана своїм характером і мистецькими напрямними Нарбуту, й іменно йому вона завдячує свій пра-

Будинок Чернівецького Державного Музею

вильний український мистецький шлях. Нарбут легко і певно звязав нашу графіку з нашим минулим графічним мистецтвом, спинюючись на часі барока і тим самим відкрив шляхи до інших минулих мистецьких періодів, вказуючи, де і як треба шукати вальорів національного характеру творчости.

Графіка Нарбута могутча, певно, вона гіпнотизує, як і всяке велике мистецтво, — впливає. Нарбут, — це сила нації, що відроджується. Своєю творчістю він дав найбільший доказ, які є творчі сили і можливості в пробудженім народі, які є його творчі глибини і пориви, скільки прекрасного сховано в народнім творчій організмі. Хоч і прийшов до нас Нарбут уже зрілим і певним майстром з величними заслугами здобутими на полі російської мистецької культури, де його творчість мала особливе значіння і була авангардом у російській графіці, — Нарбут на Україні став могутнім кольосом, генієм.

Коли в російській мистецтві Нарбут є найкращим майстром книги й ілюстрації, коли лінія і композиція його там є опяняючо тонка і розкішна до перечулення, коли тільки один Нарбут показав росіянам у повнім значінні того слова клясичну графіку, — на Україні Нарбут став іншим.

Монументальність — це глибокий формальний зміст мистецької речі — це риса великого мистецького твору. Українська графіка Нарбута — це монументальні твори, це твори глибокі, обмислені, безпомилкові. Відродження його Нації надихало творчість Нарбута особливою глибиною мистецького змісту і графічного вислову. На Україні у Нарбута не знайшлося безжурного трактування лінії — тут усе вирізано чітко і ясно, твердо і рішуче, тут усе написано гарячою кровю. Композиція стала залізною і певною, монументальною — це патос великого творця в обставинах великого здвигу Нації, великої революції. Нарбут хотів дати багато, і дав може більше, як думав. Праці Нарбута українського періоду, — це стихія, це вибух радості, це фільми сили й потуги, роблені і творені в такт з машеруючими масами свобідних розспіваних грудей відродженої Нації.

Опубліковуючи тепер частину оцих незнаних загалові річей Нарбута, що знаходяться в Музеї Наукового Товариства імени Шевченка,¹⁾ я хочу показати характерний перелім у твор-

¹⁾ Речі, про які тут іде мова й що їх зразки ми друкуємо, привіз я на початку 1928 року до Музею Наукового Т-ва ім. Шевченка у Львові. Забрав

чості Нарбута, перехід від російського періоду його творчости до українського.

Після відомої „абетки“, що робилася ще в Ленінграді в 1917 році, де вже позначувалися ухили Нарбута в шуканнях українського оформлення його річей, — карти до гри, що становлять продовження оцих шукань — стоять на майже однім мистецькій рівні, хоч і роблені роком пізніше, т. є. в 1918 році на замовлення уряду гетьмана. Тут характерна в цих роботах Нарбута незвичайна майстерність, чистота лінії і тематика. Фігури карт узяв Нарбут з історичної дійсности, — гетьманів, української козацької старшини і козацтва, шляхтянок і міщанок. Вони ілюміновані тонами з незвичайною прецизією і вірністю. Так виконані карти були б не забавою і розривкою, але просто цінними історичними портретами високої мистецької вартости. Таких карт ні в минулому ні в сучасному світ не знає. Уже введення геральдики до осіб надає їм якогось особливого чару.

За картами йдуть грошові знаки, марки і рисунки до різних державних паперів. Усі ці речі витримані композиційно і стилеві ідеально. Ніде Нарбут не уживав стільки орнаментики, як у цих працях, і треба припускати, що орнаментика, як чисто декоративний елемент, привела Нарбута до творчости 1919 року. Орнамент допоміг Нарбутові трактувати річ монументально, розрешувати композитивні проблеми ритмічно, оперувати площами з такою незвичайною, надхненою гармонійністю. 1919 рік у Нарбута — це його завершення творчости, це речі, в які він вклав свого генія, після довгої підготовчої роботи. Не було б у Нарбута 1919 року — ми б зовсім не знали, що може носити в собі добрий майстер свого діла, поет лінії та тонкий обсерватор.

Оці неопубліковані роботи, якраз ілюструють і удоводнюють нам, яким шляхом йшла мистецька думка Нарбута до вершин його творчости, до виявлення свого генія.

я їх з експедиції заготовки державних паперів, яку zorganizував Уряд Центральної Ради, й яка пізніше перейшла до Уряду Гетьмана, Директорії і Української Народньої Республіки по черзі. В місці сховку цих архівів, зимою 1926 р., тріснула водопроводна рура і звогчила пакети з усіма рисунками і проектами експедиції, але, на щастя, не заподіяла більших шкід. Тепер усунено з картонів гриб і відчищено їх, та відповідно хороняться вони в Музеї Н. Т. ім. Ш., впорядковані і з'інвентаризовані.

НАШІ ШЛЯХИ

(с) Поява якої-небудь нової людини в якомусь гурті чи товаристві автоматично викликає до неї зацікавлення. Що це за людина, із чим вона приходить чи підходить до нас, яка мета її появи? І та людина або сама представляється, або її представляють. Дуже часто появу тієї людини попереджують глухі вісті додатнього або від'ємного характеру, крилаті вісті, що вже задалегідь у збірній уяві товариства або в уяві кожного одиночного його члена формують фізичне й духове обличчя товариського новика. А однак ця попередня, превенційна поінформованість не звільнює новоприбулого від потреби рекомендації. Цього вимагає не тільки форма. Бо звичайно, у великій більшості буває так, що від тієї форми залежить вступне становище новоприбулого, що від неї основно міняється його фактичне, наявне обличчя. Вже сама рекомендація, а ще більше звязки і взаємини з новою людиною виявляють товариству, що глухі вісті від'ємного характеру були тільки „татарськими вістями“. І, навпаки, трапляється, що попередні додатні інформації були тільки зручною реклямою, що не мала ніякої дійсної основи. Часом уже перша поява і рекомендація розсівають упередження й недовіря та настроюють товариство на зустрічно-прихильний тон. І, навпаки, часто вже перша поява стирає ту блискучу політуру з новоприбулого, якою його підкрасила зручна рекляма. Хтось з'являється в товаристві з попереду підробленим обличчям чорного демона, але його особиста приява, безпосередні звязки змивають всю штучно і злобно натрушену саджу, зпід якої виступає ясне обличчя янгола. Не рідкі є випадки, коли діється навпаки, коли людина з'являється з невинно-промінним, але обманчивим обличчям Доріяна Грея, за яким криється духовна гидота і моральна нікчемність.

З'являючись перед нашим громадянством, годиться і нам представитися, відрекомендуватися — і то тим більше, що всякі,

Доріяни Греї нашого сучасного гетта поспішилися навипередки рознести про нас, про наш журнал, найдивовижніші „татарські вісті“. Зайвим було б їх реєструвати, а тим більш переводити їх аналізу й оцінку. Бо ж по формі й по суті це тільки відгуки післякатастрофальної доби, відгуки все ще невтишеної руїни з її особливою моралю, вегетаційною „філософією“ і — тактикою. Є вони хіба документом часу, відбиткою розхристаної громадянської етики — і більш нічим.

Між іншим і ця обставина, не вважаючи на форму, вимагає нашого представлення перед громадянством, накреслення нашої програми, вказання наших шляхів.

По суті наш журнал: „Нові Шляхи“ — не вимагає ближчого означення, подрібнішої програми. Досить було б згадати, що він в загальному є продовженням „Шляхів“ зперед 11-ти літ, що появлялися в рр. 1915—1918. Як тодішні „Шляхи“ під багатьма оглядами були повим на нашому ґрунті, так теперішні „Нові Шляхи“ є таким же повим в змінених умовах. Без сумніву, в порівнянні з колишніми „Шляхами“ в наш журнал будуть внесені деякі корективи — згідно з глибокими корективами останнього десятиліття, однак діяпазон його інтересів нетільки не буде звужений, але й значно поширений.

Та ледве чи таке загальне, *per analogiam* переведене з'ясування характеру й напрямних нашого журналу зможе задовольнити громадянство, а тим менше тих, що „Шляхів“ не знали, або не тямлять. Ми ж живемо в часах „програмовости“. В кожній ділянці, в кожній справі, а тим більш у вязанці справ — вимагають не тільки загальних, але й подрібних програм. І коли є попит на такий „товар“, то чому ж не малось би його задовольнити? І справді! Мабуть ціле XIX. століття не дало світові стільки „програм“, що останнє п'ятнадцятиліття (1914—1929), деклараціями урядів, маніфестами полководців і славною Вільсонівською „*magna charta libertatum*“ народів починаючи та повоєнними програмами, конституціями й законами не тільки поодиноких урядів, але й „парляменту світу“ (Лігою Націй) кінчаючи. А вже зайвим було б згадувати про програми політичних партій, господарських чи яких-небудь інших організацій.

Ще не було випадку, щоби святочно проголошена, навіть

у добрій вірі подумана й подрібно розроблена програма (без огляду на її характер) була в повному об'ємі здійснена. А вже ніколи не була здійснена нещира програма, обрахована тільки на доразові ефекти, програма скритих, підставних цілей, програма - демагогія, програма - обманство. А одночасно програма — це ще розмірно не важка річ. Далеко важче — її здійснити.

Всі ці, вгорі наведені причини з'упиняють нас перед подрібним формуванням програми нашого журналу. Рахуючись із реальними умовами, з нестачею сил і засобів, не важимося робити великих обіцянок, волиємо бути скупими на слова, щоби згодом тим виразніше могли промовити наші діла. А все-таки годиться хоч у найзагальніших зарисах вказати на круг нашого зацікавлення, на обсяг наших суспільно-культурних інтересів.

В обсяг зацікавлення „Нових Шляхів“ входить література (красне письменство), мистецтво й критика, громадське життя й економіка, а допоможності й інші ділянки людського духа, знання й досліду (наука, філософія й узагалі культура).

Хіба ніхто не заперечить, що в останньому десятилітті під впливом внутрішніх і зовнішніх умов понизився рівень духового життя західньої вітки українського народу. В культурній, так сказати б, у кваліфіковано культурній ділянці ми значно відстали в порівнянні з передвоєнною і навіть воєнною роботою. На це склалися різні причини. Післявоєнне й післякатастрофальне лихоліття з його загальним обіднінням і вегетаційним бориканням на задній плян відсунуло культурні справи, а на перший висунуло питання дня, журбу просто за фізичне, а в дальшому — за матеріальне існування. Одночасно покоління, що видало із себе і виплекало кваліфікованих культурних творців і робітників, з природи речі почало відходити в сутінок, а на його місце почало входити на арену життя дещо відмінне, нове покоління. В інших ділянках, головню в організаційно-господарській, воно принесло із собою нові кличі й нові вартості. Але занятє відбудовою й розбудовою господарського життя, воно не мало ще сили і спромоги звязати його в одну гармонійну цілість із всебічними вимогами національної культури. А за цим поколінням іде — так сказати б — наш доріст, що в загальному уявляє собою „незнану землю“. І ми бачимо, що в нас література,

театр і мистецтво (крім мистецтва прикладного) та наука лишилися значно позаду інших ділянок національного життя.

На запусніння нашої культурної ниви вплинуло ще заіснування справжнього духового гетта на нашій землі, спричинене повстанням непрохідних кордонів. У передвоєнній добі ми часто одержували товчок і допомогу в культурній праці з Наддніпрянщини. Одночасно ми були звязані із Заходом, головню з німецькою культурою. Сьогодні ми однаково відірвані від Сходу (Наддніпрянщини), як і Заходу (Німеччини). Ні французьке, ні англійське, ні ніяке інше культурне джерело не підсилює струмочка нашої культури, не вважаючи на деякі спроби в тому напрямку. А в світі йде велика й глибока переоцінка цінностей, яка — зовсім зрозуміло — і нас втягає у свій крутіж, але тільки як сиру масу, як пасивний, майже неорганічний об'єкт.

На нашу культурну відсталість і наростання духового гетта склалося ще й те, що наші кваліфіковані культурні творці й робітники або відійшли від нас, або розсіялися по широкому світі, або заіміли, або — в найкращому випадку — відвернулися від сучасного життя, його проблем і ран, переходячи на історичну тематику. А вже ж, що цей зворот у напрямі літературно-мистецької обробітки нашого минулого не тільки не дискваліфікує нас культурно, але може є єдиним ясним промінем серед незавидної злиденщини. Коли ж згадуємо про нього, то більш, як про наявний доказ утечі від сумної дійсности.

І ще одно: до такого стану в значній мірі спричинилося занадто велике „зрізничкування“, а вірніше: атомічна роздрібленість і відокремленість наших письменників та нестача об'єднуючого органу для них, що одночасно міг би бути пристановищем і захистом для письменницького доросту.

І тому наше завдання — створити літературну трибуну для кваліфікованих творців і представників нашої культури та захисний осередок для молодих письменників;

І тому наше завдання — розторозити духові кордони, наблизитися до джерел культури, поширити наш тісний горизонт, звязатися із сучасним культурним життям, з інтересами й змаганнями великих націй, щоби ми не відстали від творчого походу людськості.

Нехтуючи вузькою тенденційністю, підправленою слимач-

ковим політиканством, маємо на меті збирати, подавати, у межах спроможности освітлювати й оцінювати р і ч е в и й матеріал. Не будемо цуратися й аналізу наших відносин, аналізу дослідної, всесторонньої, об'єктивної, підсилюючи культурні, економічні і громадські зусилля, вирівнюючи моральні дефіцити, плекаючи етичну культуру, угрунтовуючи принципи замість одиниць і лицарськість та благородне суперництво замість цькування і права п'ястука.

Інформаційна праця буде у нас одним з головних завдань, а місце агітації і софістичної аргументації займатимуть у нас факти. В лябіринті суспільно-політичних, культурних і будівничо-економічних з'явищ нашим поведаторм буде загально знехтована об'єктивність.

Відкидаємо всі прийоми здобування „ласк“ громадянства: традиційне підлабузнювання, фальшивий патос, фразеологічне наркотизування. Не маємо наміру насилу накидувати своїх поглядів. Не дивимося на громадянство — як на „отару овець“, а на себе — як на „вибранців“. Будемо працювати і вчитися та вчити інших. Будемо давати факти, одиничні й збірні, відокремлені й повязані в суцільний причиновий ланцюг. Нехай читачі сами застановляються й думають над ними, нехай переводять їх аналізу і самостійно доходять до синтези.

Під такими аспіраціями приступаємо до праці, такими шляхами думаємо йти, такі завдання хочемо сповнювати і здійснювати. І віримо, що в нашій праці не будемо осамітнені.

ОГЛЯДИ

ІГОР КОЛОМИЙЦІВ

ЛІРИКИ ОСТАНЬНОГО ДЕСЯТИЛІТТЯ

(1919—1929)

Українська лірика за останній десяток літ досягла міри й стилю лірики європейської, вона зібрала в собі всі її здобутки й способи творчого процесу. Впливи західноєвропейської мистецької творчості, що вже до війни проявлялися на працях українських творців, т. зв. модерністів з Вороним та Філянським, за час останнього десятиліття тільки ширяли, поглиблювалися в творчості українських поетів.

Поки я стану переводити аналізу поетичних досягнень українських ліриків, поки поведу паралелю між лірикою українською й західноєвропейською, я для познайомлення читача введу тут огляд творчості чи

спроб праці окремих ліриків. І так обговорю спершу поетів Галицької Землі, згодом поетів-емігрантів та поетів Радянської України. Узгляднюватиму окремі збірки ліричних поезій, як також спроби творчості друковані по журналах у Галичині („Митуса“, „Літературно-Науковий Вістник“, „Поступ“, „Світ“ і інші), на еміграції („Воля“, „На переломі“, „Український Скиталець“, „Стерні“, „Студентський Вістник“, „Нова Україна“, то що) та на Великій Україні („Л. Н. Вістник“ 1917—1919, „Шлях“, „Мистецтво“, „Музагер“, „Гроно“, „Шляхи Мистецтва“, „Червоний Шлях“, „Життя й Революція“ й інші).

1. ЛІРИКИ ГАЛИЧНИНИ

I

Лірична творчість галицьких поетів останніх літ мала ту слабу сторінку, що поки її досягли мистецькі впливи західних народів, усі цінності, здобутки й вальори брала вона від поетів минулих довоєнних, дореволюційних часів, а згодом коли виявилася по-

треба засвоювати собі впливи західного мистецтва й культури, засвоювала не просто од їх творців, тільки за посередництвом інших. Впливи довоєнних мистців переходили через їх твори до молодих галицьких поетів. А були це впливи мист-

ців, що як з одного боку не занехували писати, так з другого зовсім не приноровлювалися до духа часу й уважали, що, вдягнувшись у мантию корифеїв української лірики, можуть видавати збірки своїх „старих“ творів. Вони випускали свої твори не однакової вартости і коли одні з них, ідучи старим шляхом, давали у своєму жанрі щораз то кращі здобутки, досконаліші, — інші опадали, падали у своїх творах постійно на вартості й приходили до переспівування себе зперед двадцяти літ. А задивляючися на свого рода літературний нетакт своїх батьків по мистецькому обранні, деякі молоді поети підтупцюють за ними, уважаючи, що і їм дозволяється подібне трактування поезії. Їх перестає вже визнавати властиве колись тим старшим молодече зусилля поступу, розвитку, а характеристику їх творить непередуманість теми й незугарність її оформлення, — безобличність автора стає його обличчям. Коли старші поети — вже в невеличкому числі, молодших збирається цілий гурт, що мало що не монополізує літературне мистецтво, окликуючи себе одиними „творцями“. Із старших співають ще: Карманський і Лепкий, з молодших підспівують на ту саму стару ноту: Бандрівський, Лімниченко, Меріям, Петрійчук і Семчук.

ПЕТРО КАРМАНСЬКИЙ

Поет вічного смутку та болю, що його поетичну вартість зрозуміли й оцінили ще до війни, продовжує свою сумну пісню на протязі усієї своєї літера-

турної діяльності за час війни, блиснучи всього раз — таки-ми ж сумовитими, за те ж — іронічними й сатиристичними поезіями „Al fresco“ та виступає із своїм найкращим воєнним дорібком у збірці „За честь і волю“¹⁾, що про неї нам при огляді останніх десяти літ української лірики приходить говорити.

Благословенна будь священна
/хвиля

Благословенні невмірущі дні!
Ви розповіли Велетня з без-
/силля

І сили люду, скамянілі в сні,
Збудили чудом на геройське
/діло.

І сталося чудо!.. Лазареве тіло,
Закуте в гробі три дні, три віки,
Воскресло, встало, кровію ски-
/піло

І, меч двосічний взявши до руки,
Пішло до бою...

Патос національного болю, почуття зневаги, нанесеної народові, сплямнення найсвятіших почувань поета — це мотиви його поезій, це тло, на якому він розмальовує у всю ширину недолю рідного краю, його героїв, його жителів, і враз мережає перейняті найглибшим почуванням любови до рідного краю — свої настрої, думки і мрії.

Ностальгіє, моя подруго вірна
На бездоріжжях мого палом-
/ництва!

Ідеш за мною тиха та покірна
Стежками мого вигнання й си-
/рїтства.

¹⁾ Остання лірична збірка „За честь і волю“ видана в Бразилії.

І сучеш нитку споминів країни,
В якій нудьгує сонна скорб
/руїни.

Не визбутися поетові своєї подруги! Вона провадить його все в рідний край і каже переживати з його рідними всю їх недолю, всі злидні, всю ганьбу, якою їх обкинено, не даючи поетові сили стати з нею на прю. Поетові не судилося бути борцем своєї країни — він став її співцем.

Поворот Карманського від особистої тужливої лірики до надлюдського ридання над недолею рідного Сіону — це своєрідний відхил у розвитку поета, це нове засвідчення про могутність його таланту. Не дорівнює цьому досягненню може надто одноманітна версифікація. Вона в поета, що правда, вже знайома, поет традиційно нею послугується, вміло, і має свій окремий спосіб орудування нею, що й носить назву à la Карманський.

БОГДАН ЛЕПКИЙ

Більш з огляду на самого поета треба присвятити останньому його ліричному творові окрему згадку. „Слота“, що

могла б носити одну з тисяч інших подібних назв із словника поета — це збірка одностайна, сумна, байдужа до читача, задля чого й читач стає байдужий до неї. Ці вірші в одному циклі — це малюнок слоти, осінньої скучної слоти й настроїв автора, що переживає її без молодечого тепла, якимось безбарвно, банально:

Дощі, слота,
І болота,
Нігде ні фялків, ані рож
Знайти не мож.

Пливуть літа,
Як та вода,
І я не той і ти не та
Не молода...

Де тут палкість почування, де тут безпосередність його, де патос той, характеристичний для авторових річей зперед 20 літ? Переспів чуття, але тільки переспів, чуття забрали літа, що поплили як вода. Така ж нецікава й обробітка цих віршів, недбала. Образів поетичних — майже нема, рими старі, порівнянь і метафор — також скупо. Бачиться, що автор писав віднехочу, — віднехочу й читається.

II

Задивляючися на старших поетів, зокрема на в-останнє згаданого Лепкого, розвиває свою працю цілий гурт молодих ліриків, яких об'єднує вже й певна принципова ідеологія: ідеологія католицизму, католицької церкви, що її насилу намагаються накинути своїм творам молоді поети, згуртовані

довкола видавництва „Добра Книжка“, од чого й їх популярна назва „доброкнижники“.

Я не забирався б говорити про цих молодих людей, подаючи огляд ліричної творчости останнього десятиліття, бо властиво вся ця група своїм дорібком належить до минулого, але її бундючність і претенсій-

ність деяких із її членів приневолює мене сказати те, що я думаю про працю цього гурта.

Хоч од часу, як ця організація почала працювати, до сьогодні вже чимало літ начисляється, не видала вона зпоміж себе ні одного визначнішого поета, не витворила навіть ясної прямої, що нею йшла б. Вона обмежується до сезонних виступів окремих поетів із збірками їх творів. Вона не всилі навіть виявити плянову свою працю. Вразіння ж, яке можна б собі виробити про цих поетів на підставі виданих досі їх писань — мало чим відріжнює одного від другого; всі вони говорять менш більш одно й те саме, заплутавшись у келійному монашому світогляді.

ДМИТРО БАНДРІВСЬКИЙ

Автор, прийнявши позу барда, заповідає, що писання свої напував од бунту горіючою, лявіною кипучою кровю, та хоче, щоб вони стали провідцями для всіх, що у пільмі блукають, (чи автор себе те ж має на увазі?), щоб вивели їх на ясний шлях. А в той спосіб зінтерпретували появу моралізаторського наголовка на чималій книжці, каже він говорити далі своїм віршам. Приймавши, що поза моралізатора, не повинна нас відстрашити від розмови з особою автора, ми відкриваємо книжку й хочемо змалювати на підставі писань автора його обличчя.

Поет, заблукавши в ірландський край та вислухавши присягу Ірландців над могилою Свінея, освідомлює собі дуже скоро, що

Нічого на світі
Без труда немає.

Він каже заграти сурмі. Але — що вона тужлива й мрійна, як ангельський хор, то автор силою обставин змушений зробити відворот. Він закликає тоді не вбивати ідей, бо, мовляв, як не ми, то наші внуки діждуться щастя, кидає декілька фраз про сонце, образ правди й Україну (останню автор повинен трохи більше шанувати!), співає про себе й про свою відвагу, про своїх — названих у книзі „ми“, плаче над вязнем-собою, — і йде помолитись у церкву, вислухати проповідь, яка засвідчує про те, що поет знає Шевченка, але не бракує у ній і Франкових мотивів, — щоб остаточно розкрити перед нами два останні циклі пісень — не пісень, а мадригалів — про лілеї, що є прапором невинності святої й музами поетів, для яких такі (які?) їх завої —

Як каплі ранньої роси,
Для землячки сухої, —

й укінці знову про свої думки.

Не входячи в недоречність усіх цих поезій, в яких одна переповідає те, що сказали друга, або попереджує те, що скаже третя, — треба спинитися над одним чинником, яким поет цікавіший од усіх своїх друзів: обробітка віршів видержана все ж таки на певній висоті — хоч у порівнянні до інших сучасників автора та їх здобутків застаріла. Рими в автора убогі й банальні, як що не казати б ясно: старі. Помітна в автора позатим спільна риса з іншими доброкнижниками, але не релі-

гійність, як хто міг би думати, тільки фанфаронада, пустослов'я, в яке ніхто мабуть не вірить ні Бандрівському, ні його товаришам. Коли б автор був написав молитвенник, був би гідно видержав на своїм становищі католицького поета і ми могли б признати за ним бодай у цьому напрямку своєрідний талант.

ВАСИЛЬ ЛІМНИЧЕНКО

Роки 1918 і 1919, що може сильніше, як усі інші, повинні були освідомити галицьке суспільство відносно стремлінь усього народу, — залишили в автора, що присвячує першу свою збірку „З війни“ борцям за самостійність України, повне незнання, куди йому йти. В обличчі смерти стрільців, в обличчі пожежі рідних стріх, хрестів, що складаються на все одні й ті самі мотиви сімох поезій із циклів „Смерть“ і „Гуцули“, — поет настільки засталився, що й сам не знає, де йти (чи може куди?), що запевняє нас про загальну дезорієнтацію під оглядом національних стремлінь у лоні всього гурта доброкнижників. Тим то й збірка, в якій є що-права дві цікавіші поезійки із циклю „Село“, не побуджує в нас довіря до щирости почувань автора на теми двох років галицьких прямивань до самостійности, і з тим же недовірям ми читаємо подібні речі й у книжці „Хуртовина“, другій збірці автора. Відмінна у дечому характером є третя його збірка „Клонюсь“. Автор, який у перших двох збірках усе таки болів над долею народу, і ще вагався, куди йому йти — зазначає і заявляє, що не

скориться скривавленій землі, а полине у безвісті німих віддалів одпочить, щоб викувати проклони на трупляні (?) поля землі. Бо коли кров текла по всіх дорогах — лицарство німувало і ждало когось. Автор, певний, що надійде „Воскресіння“ і без бою лицарства, яке він здержує словами: „зажди, зажди, тривке лицарство“, закликає побрататися з буйними херувимами, бо в святилищі столітнього терему перегоріли свічі й проголосила Україна слово, соборна, незалежна, як над Києвом заблис чудесний промінь. Закликавши й інших, оддається він настроям кубелечка на терезах, срібних облогів, плачу хиткої лози, листя жовклого, трумни, печерної гадини примар і коровайних сплетів. — бо знає, що зможе він колись засипати снівками темінь. Для цього йому вже не потрібно стремлінь, він пощербив уже й мечі й при ватрі його чарівних досягнень засіла жрекиня. Сказати — чого досяг автор у трьох збірках — годі. Треба прийняти, що він не має нам чого сказати й не знає, як висловлюватися в поетичній формі. Неясні картини, порівняння, метафори, взагалі слаба сила аперцепції, й упарі з тим — технічне слабе оформлення цих „поезій“, тупість ритму і т. п.

МЕРІЯМ

Маленька книжечка настроїв, що її досі кинув Меріям на книгарський ринок, не подає повного уявлення його власного поетичного обличчя. Вечірні смутки (наслідування Лепкого), дають нам картини настроїв, по-

декуди живцем переписуваних від Стафа. З огляду на безцеремонність Меріяма в запозичуванні в інших поетів, годі навіть при цікавіших уривках сказати, що з них — його власне, а що живцем запозичене у інших творців. Та ж хоч і трапляються в нього часом цікавіші метафори й порівняння, мова барви й настрою, ми не можемо сказати, що це поезія Меріяма.

ОРЕСТ ПЕТРІЙЧУК

Збіркою дивоглядних еротик виступив Петрійчук уже п'ять літ тому на книгарський ринок і досі ще не промовив другого слова, щоб після цього можна мати уявлення про його спроможність. Поза вісьмома перекладами, яких вибір доривочний й несистематичний, — усі оригінальні писання Петрійчука вистворюють вражіння хаотичності, недостачі градації почувань, браку внутрішньої сполуки... Петрійчук намагається дати щось нового, тип „нової“ еротичної поезії, тип узагалі „нової“ думки, „нового“ настрою. Але це йому не вдається і він на впливах нових творців (які виявляються на „модерністичному“ оформленні його віршів) творить зразки застарілої вже поезії, без ідеї, без думки, не всилі втілити в них ні глибоку думку, ні опанувати їх глибиною настрою, патосу і динаміки, не говорячи вже, що технічне оформлення його окремих віршів, це розлізлість, несущільність форми.

Все ж таки і попри ці слабкі сторони його поезій, трапляються відважніші іновачії в малюванні картин: вітром сміялись

жита колосисті... у далині лісів червені гинуть вежі... блимають посвітом вовни місяця ясні ягнятка... міста моргають очі крізь тьму... ще небо голубіє, а вже вулиць червено-жовті зацвіли квітки і пряха-ніч пряде хмарин мітки і на кужіль насотує сріблестий... і ін. Цього ж усе ще мало!

Два циклі із збірки „Метери“, що її автором є

СТЕПАН СЕМЧУК

знову ж не дають повного уявлення про авторове поетичне лице. „Слабосилее зітхання“ (цикль „Терновий вінець“), — це теми всіх хоч і подекуди претенсійних поезій, та не дуже замітних під всяким оглядом. Военні вражіння (більш зазичені од інших, як особисті), що чергуються із звеличуванням „Пана“, „Матері“, „Отця“, — це неначе примусова данина, яку поет мусів зложити національним змаганням. Другий же цикл („В мойому храмі“) — це вже беззастережне „прийдім — поклонімся“, „осанна“, „молитовність“, „страждання, горе, смута, глядання“ — в обличчі чогось неясно сформованого в поета, що його ім'я всюди він з великої букви пише. Віршування модерністичне, але нецікаве, нічим не інше від віршування Цурковського.

Закінчуючи свій огляд цієї групи „Доброкнижників“, я хотів би вивести певні підсумки їх праці. Хоч з одного боку у них спільна ідеологія, побудована на католицизмі, так з іншого боку спільнота в них слаба і досягнення ріжноманітне. Все те, що ми можемо мати

в руках, і на чому ми можемо оперти наші спостереження — це не праця гурта, тільки часові досягнення окремих його членів, розбіжні між собою і ні вчому до себе неподібні. Про

них можна говорити покищо тільки з обов'язку, з певним подекуди виrozumінням до їх прогріхів та невдач, як і до цілої їх ідеології.

Др. ВОЛОДИМИР БІРЧАК

ЛІТЕРАТУРНА ТВОРЧИСТЬ ЗАКАРПАТТЯ В РОКАХ 1919—1929

Літературна творчість Закарпаття усе розвивалася слабше та пізніше від літературної творчості інших українських земель. На це вплинуло багацько причин. Згадаю найважливіші. Ця частина землі відділена Карпатами від українського пня — а рівночасно за мала, щоб могла сама творити культуру. Крім географічних грядиць відділили цю землю і політичні. Мадярщина зуживала не мало енергії на те, щоб сюди не переходили впливи української культури з Галичини. В другій половині XIX віку приймає тутешня українська інтелігенція мадярську культуру, руснаком — як тут зовуть українців — остає один „простак“, то є селянин.

Кому була потрібна рідна культура, рідне письменство?! І хто мав їх творити, як інтелігенція признавалася вже до іншого народа, як „простаки“?! В Будапешті виходив тижневик для народа „Неділя“, а в Ужгороді „Наука“. Крім того видає тов. „Уніо“ в Ужгороді раз в рік „Місяцеслов“. Української — або як тут зовуть руської — мови уживають в деяких народніх школах, отже появляється що-

року одна-дві шкільні книжки. Де тут було розвиватися красному письменству?! Ще найбільше красного письменства знайдемо в „Місяцесловах“. Переписане оповідання Стороженка, або О. Маковея і підписане „сообщил Жаткович“, переписаний вірш Шевченка, або Франка та проби домашніх авторів, в більшості ізпід селянської стріхи.

Зміни наступають в 1919. році. Країна, національно та економічно винищена, дістається як автономна частина до ЧСР. Треба конче зазначити і підчеркнути, що із усіх частин українських земель ця частина найменше пролила крові за свою свободу, але дістала розмірно досить багато прав і свобод — прав забезпечених міждержавними трактатами! Але! Давня це засада, що — що іншого права на папері, що іншого в дійсності та що тільки ті права вміємо втримати в руках, котрі ми самі здобули!

Закарпатські українці були покликані до зреалізування важних політичних прав. Але як реалізувати ті важні політичні права, коли населення не перейшло іще дитячих слабостей?!

Як реалізувати важні політично-культурні, на папері признані, права, як населення не знало ще: хто воно і щó воно? Кожна нарада, хоч політична, хоч культурна, починалася від так званого „язикового вопроса“. Повторилася історія Галичини по 1848. році, коли українці сварилися про це, якою мовою писати: церковнославянською, русскою, чи українською — і втратили ліси та пасовиска та в 1848 і 1849 обіцяні права. Подібна, або мож сказати: така сама історія повторилася і тут. Сварилися тут при кожній нагоді про те, якою мовою треба писати, церковною, русскою, чи руською — хоч дома однаково і по нинішній день говорять по-мадярськи. (В Галичині в часі тих самих сварок говорили по-польськи). На цю тему списали стоси паперу, наговорили купу мудрощів та ще більш дурниць, очернювали одні одних, обплывували і т. д. — до повної насолоди. При чому знов—і в тому виявилася подібність з відродженням Галичини, що прихильники руської мови були в Галичині при-

хильниками польської-панської мови, тут вони прихильниками мадярської.

Та не вважаючи на цей „язиковий вопрос“, який — як видно — треба перейти, відносини на полі рідного письменства змінилися по 1919. році на ліпше. Українська мова з пониження, із „смердячої мови простаків“, як звали нашу мову мадяри, стає викладною мовою не тільки народних, але і середніх шкіл. Вона входить і в уряди. Чути її в концертній залі і в театрі. Число часописів збільшається, в 1923 р. починає виходити і щоденик „Русин“. Повстає і цілий ряд товариств, в яких члени зпочатку несміло, потім відважніше стають говорити по-українськи. Коротко: українська мова та українська культура здобуває собі поле.

Рівночасно з тим починає розвиватися і красна література. Вона нині в пеленках, автори ще молоді люди, що ставлять перші кроки, про яких треба говорити ще із застереженням, це люди, що недавно вийшли зі школи, або ще нині на шкільній лавці...

II

Почну від Лукача Дем'яна.

Це селянин із села Вишніх Веречок близько галицької грониці, уроджений 1894 р. Скінчив чотири народні класи в В. Веречках, поля має мало і кинувся до торгівлі, а тепер служить при залізниці. Перший раз стрінувся я з ним в 1922 р. ось серед яких обставин. Новозаснована тоді „Просвіта“ в Ужгороді дістала рукопис оповідання „Чорт

на весілю“. Це оповідання передано мені до оцінки. Я перечитував тоді всю ту мертвеччину, яку тут понаписувано перед 1919 роком — не знати пощо й не знати кому. Читаючи оповідання Лукача, мав я враження, що пю свіжу, оживляючу воду. Оповідання написано живо, легко, автор не бабрається в „язиковому вопросі“, але пише чистою народньою мовою. І які гарні, живі описи верховини!

З якою любов'ю згадує автор звичаї свого села! „У нас, видите, така вже установа!“ — говорить автор в кількох місцях. Мотив оповідання пригадує Федьковича „Любу-згубу“. І тут сватаються двоє, що вірно любилися, описане вже й весілля, та в часі весілля звівається буря, музиканти-цигани грають та стріляють „на віват“, а тоді чорт — в нього вірять ще в горах! — завидний людському щастю зводить руку цигана і той вистрілює крізь вікно і забиває молоду. Ось проба стилю — останній уступ:

„як уже гробарі забралися домів по скінченю роботи, Михайло впав коло гроба на коліна, помолився Богу за душу упокійниці, за котров так тужив. По скінченю молитви присяг на її гробі, що другий раз не буде женитися, но останеся неженатим до своєї смерти.

На другий день посадив на її гробі яворика, котрий не у довгий час прийнявся і пустив нові листочки.

Михайло за довгий час приходив молитися на свіжу могилу.

Кождої яри, коли той явір розвивався і листочки пушав, то дрібні птиці прилітали і співали над її гробом тужливі пісні“.

Ось маєте і сентименталізм Квітки і романтизм Гоголя і народню пісню — а все разом природне, свіже.

Рукопис я поручив, щоб його видати. В короткому часі по сім був я в околицях В. Веречок і вступив до автора. Убога сіль-

ська хата, в якій жило кілька родин, тут стрінув я й автора, що мав тоді 26 літ. Інтересно було мені довідатися про його освіту. Довідався я, що автор знає одну українську мову, коли читав — то тільки українські книжки, які присилала йому львівська „Просвіта“, студенти університету, та селяни із сусідніх галицьких сіл. — У мене є й бібліотека! — Покажіть! — і ось побачив я мабуть одну-одинокую бібліотеку того рода на цілому світі, бібліотеку, при якій виді хотілося тішитися із радості і—плакати над нашим горем. Лукач вивів мене на подвіря, а відси драбинкою на під надкоровячою стайнею. Тут було сіно. Розгорнув, промикав Лукач сіно в одному боці й показалися дверцята до шафи. — „В часі війни вішали мадяри за українську книжку і тому я її сюди!“ В бібліотеці знайшов я „Кобзаря“, „Лиса Микиту“ та інші твори Франка, далі Федьковича, Руданського, Квітку, видання „Просвіти“, „Українського Тов. Педагогічного“, „Сільського Господаря“ та інші. Як згадано вище, вид цієї бібліотеки викликав в мене жаль, що ось так поневіряється наше слово! Але ні! І радість мусіла огорнути мої груди! Уперте наше слово! В хвилях переслідування влізе в сіно — а таки робить свою роботу! Сьогодні переслідуване — завтра буде панувати!

В рік пізніше — в 1923 р. — я знов був у В. Веречках. Лукач Дем'ян уже не господарював, а вів крамницю. — Добре, що ви прийшли — каже мені — написав я нове оповідання, та

не знаю як його назвати. — І я не знаю — кажу. — Ось перечитайте і тоді подумаємо. — Став Лукач читати нове оповідання „Відьма“. Довкруги нас сіли селяни і стали теж слухати. Слухали, втручували свої замітки, загалом вдоволені.

Що ж там розказувалося та як розказувалося? Ось коротко: Богата дівчина виходить заміж за бідного парубка. Але по весіллі Микола стає слабувати, аж його нанашка зраджує йому тайну: його жінка відьма! Вона й радить, як Микола має переконатися про це. Його жінка прийде в ночі і коли він буде спати, схоче вдарити його солом'яною кантаркою, щоб перемінити його в коня і поїхати на нім на зібрання відьм. Але він нехай не спить, нехай вирве кантар із її рук і її вдарить. Тоді вона стане конем. Він нехай на неї сяде і їде на зібрання. Він так і робить, переміняє жінку в коня і їде на зібрання відьм; та коли вертає, дає ковалеві підкувати коня. Дома кінь знов стає жінкою, але жінка має на руках і ногах підкови. Вона умирає небаром після того. Іще приходять до нього в виді заяця і просять прощення.

„Не довго по тій пригоді Микола жив, бо не провелося більше як три неділі і він помер. Коли его сусіди прийшли відвідати і Pereznати, що з ним дієся, чи він ще живий, не найшли его вже живим; заснав блаженим сном. Обмитий, причесаний, природний лежав на постелі.

Так скінчив гірке своє життя. І справді погинув так, що

чужі его поховали, але похвалили, як належиться, по-християнськи.

Не було за ним кому заплакати, тільки сильний вітер гучав жалібно, здається, що тільки той еден тужив за ним та й ще й бистрий поточок в тім часі сумніше клекотав, як інколи.“

Прочитав мені це оповідання Лукач Демян, так я й кажу: назвіть його фантастичне оповідання.

— Як то фантастичне? — питає автор. — Усе що тут описано — це дійсна правда! Мій дід видів ту жінку з підковами! Це було в сусідньому селі — в Канорі.

— Це правда! — обрушилися і інші селяни! — Ми то знаємо! Та й хто би писав неправду і пускав в книжки?!

Сперечатися я не сперечався. І Гоголь вірив у чортів і відьм, чомуж би не мав вірити в них і Лукач Демян, на вершках Карпат, недалеко скал „Пікуя“?! В тому і краса його оповідання: він вірить в чорта на весіллі, що вбив молоду, він вірить і в відьму, що перекидала свого чоловіка в коня. Він у них вірить і як віруючий описує це все. Описує при тому і свої любі гори та цілу природу. І природа живе в нього. Ось помер Микола і вітер гуде за ним жалібно і потік клекоче сумно.

В тій наївній вірі його краса — і небезпека. До тепер він романтик — та чи перейде до малювання реального життя? Не знаю і не хочу бавитися в пророка, але знаю те, що народня пісня втікає від реального жит-

тя, а от хоч би в колядках ідеалізує народній побут. Лукач Демян селянин — а селянинові не інтересне його життя реально змальоване в літературі. Говорив я з ним на цю тему, та не відніс вражіння, щоб він хотів реально малювати. Значиться: мабуть остане при відьмах, чортах та загалом романтичному зображенні селянського життя. Такий тут тепер час, така доба, така освіта автора й таке його оточення! — Оповідання „Відьма“ вийшло в 1924 р. накладом „Просвіти“ в Ужгороді.

Другим молодим прозаїком є А. Маркуш, котрий видав в 1925 р. збірку оповідань „Виміряли землю“ (Накладом Робітничої Академії в Ужгороді). Оця збірка — це загалом перша збірка оповідань з народнього життя Закарпаття. Автор — народній учитель — мав нагоду приглянутися життю селян, але він не увійшов ще в глиб душі селянина. В оповіданні „Виміряли землю“ представляє тугу селянина, та ще малоземельного! — за землею. Село чекає, коли будуть ділити землю, але війна замикає їм роти. По війні знов думає село про одно, коли то будуть уже раз ділити землю. Аж дочекалися. Приїхали пани в село і стали міряти землю, а далі й ділити. Але селяни не хочуть, щоб пани їм ділили, вони хочуть тягнути жереби. Пани згодилися. Витягнуто жереби, розділено землю. Видавалося б, що тепер змалює нам автор радість, утіху здобутою землею, здавалося б, що тепер змалює нам автор працю на нових землях, тим більше, що

початок оповідання говорить нам про журу села ізза браку землі. Але ні! Автор скаже при кінці в бік і змальовує, як це селяни ломлять собі голову: де то і на чім їх пани обманули, бо пани мусять все обманути просто-го чоловіка!

Оце оповідання має ці саме хиби, що слідуєчі. Автор сходить з головного мотиву при кінці в бік і — представляє селян дурно смішними, щось у роді Стецька та Грицька в давніх українських інтермедіях. Ось таким дурнем змальований „Іван перед судом“. Він уважає, що тому програв справу перед судом, що пішов не в чоботях — тільки в постолах. Таким дурником представлений Михайло зі жінкою в оповіданні „Ци воли, ци коні“, де чоловік постановляє зі жінкою щадити гроші. Як заощадимо гроші, тоді купимо собі воли! — каже чоловік. — Ні, коні! — каже жінка. З того сварка та бійка. Чоловік бе жінку, коли надходить сусід і приносить горівку, всі забувають про щадження і знов починають пити.

Автор не вглибився ще в душу селянина, не уважає його людиною, якої душа грає предивними акордами. Читаючи оповідання Маркуша, мається вражіння, що це стоїть пан і придивляється життю селянина, та вибирає з того життя тільки те, що дурне і смішне. Читаючи оці оповідання, відчувається ще грубу стіну між автором і його героями. І мова в автора ще не всюди щиро народня; повно в ній тяжких книжних конструкцій, ось у роді

„А якийсь невидимий ворог пняних і жон боячихся Юров все верг ему под ноги ци камінь, ци що“ (16 ст.). Або: „Федор сидить на вершку даваючом широкий круг горизонту і сокотить поле“ (23 ст.).

До прозаїків треба б далі зачислити д-ра Василя Гаджегу, історика, звичайного члена Наук. Тов. ім. Шевченка у Львові, що в „Альманаху письменників Підкарпатської Русі — Трємбіта“ (Ужгород 1926 р.) дав історичне оповідання Вишеград про часи Андрія, угорського короля, що оженився з дочкою Ярослава Мудрого та про заложення василіянського монастиря в Вишеграді. Оповідання написане живо на основі українських та малярських джерел.

В альманаху „Трємбіта“, в якому зібрано праці всіх тутешніх авторів, знаходимо ще

Ю. О.

РОЗВИТОК НАУКИ НА РАДЯНСЬКІЙ УКРАЇНІ

В умовинах царського режиму українська наука ледве животіла, скриваючись під фірмою загально-російської науки та обмежуючись тільки до ділянки української мови, літератури, історії й етнографії. Захистом української науки була Галичина із своїм „Науковим Товариством ім. Шевченка“ у Львові, кермованим знаменитим професором Михайлом Грушевським. Після 1905 р., після деякого ослаблення царату, заіснували слабкі можливості також і для українського культурного життя. На кілька літ перед вій-

оповідання та нариси А. Ворона, Д. Поповича, А. Полянського та І. Невіцької. Три перші дали ще дуже мало на полі письменства, а те, що дали, ще безбарвне, що годі щобудь певного про авторів сказати. Пані І. Невіцька видала істор. повість із життя перших християн у Римі, під назвою „Правда побідить“. Але ця повість написана досить недбало, речення без підметів, або присудків, багато конструкцій дієприкметникових, так що стиль пригадує стиль Галицько-волинської літописи. Повість печатано в „Русині“, редакція не припильнувала коректи, так що вийшло свого рода монструм.

На полі поезії на перше місце вибився молодий поет Гренджа Донський. Оглядові його праці присвяtimo окрему сторінку.

ною проф. Грушевський засновує в Києві „Українське Наукове Товариство“, яке починає свою діяльність уже під українською фірмою. Та з вибухом світової війни царський уряд нищить усі парістки українського культурного й наукового життя. Повстає порожнеча, яку виповнює частинно аж революція й спричинені нею основні національно й соціально-політичні зміни.

Після хитань 1917—1920 рр. та страшної громадянської війни, коли всяке культурне життя — з природи речі — могло

проявлятися тільки прихапцем і неповно, настає нова доба в житті Великої України, доба наскрізь сприятлива для виявлення всіх творчих сил українського народу, а головно для широко закроеного розвитку української науки.

В нових умовах українська наука знаходить спромогу національного розвитку, не обмежуючись до дослідів над історією, мовою, літературою й етнографією України, але поглиблюючи ті досліді та поширюючи їх на всі ділянки національно-культурного й соціально-економічного життя. Одночасно українська наука досягнула державної єдності у той спосіб, що чужі сили віддано на її службу. В науковій ділянці чужі сили працюють під прапором української державности й української культури в повній гармонії з українськими. Вкінці

СИСТЕМА НАУКОВОЇ ПРАЦІ НА РАДЯНСЬКІЙ УКРАЇНІ

Перед революцією (й також у перших революційних літах) наукова праця в старій Росії зосередковувалася в університетах та інших високих школах (за винятком Академії). Професор, що викладав, одночасно працював і науково, розсліджуючи ті чи інші проблеми. Поруч професорів працювали майбутні вчені: молоді асистенти та приват-доценти, що звичайно опісля залишалися на університетах.

З переходом до нової економічної політики в рр. 1921—22, виринуло питання реорганізації наукової праці, викликане вимогами піднесення якості індустриальних шляхів

українська наука стала предметом державної дбайливості, як складова й основна частина державної економічної й культурної розбудови. Ось передумови розвитку української науки. Правда, українська наука зустрічає й перепони в своєму розвитку, до яких у першу чергу належить недостача значніших засобів, що є наслідком загального скрутного фінансового становища в післяреволюційній добі. Це не дає українській науці повної спромоги виконати всі ті завдання, які ставиться до неї у звязку з новим будівництвом. Однак у парі з культурним й економічним розвитком країни, ті недостачі будуть постійно меншати. Доказом цього — зріст щорічного бюджету, призначеного на науковій й культурній цілі.

стріяльної й хліборобської продукції. Головно виринула проблема розвитку науки та її звязок із завданнями й напрямками загальної розбудови. Вр. 1923 з'явилася на Україні konieczність відокремити наукову працю як самостійну галузь культурного розвитку. В звязку з тим виринула потреба підготовки молодих наукових сил, тзв. аспірантів. Система наукової праці на Радянській Україні сьогодні виглядає так:

Основною клітиною науково-дослідчої праці є наукова катедра для означеної спеціальности. Кожна катедра територіально є звязана

з якоюсь високою школою, однак адміністративно кафедра є самостійною, від високої школи незалежною, з власним бюджетом, яким розпоряджає керівник кафедри. На чолі кафедри стоїть відомий учений, що за працю при кафедрі несе відповідальність перед комісаріатом народної освіти. При кафедрі існує ще бюро або рада кафедри, зложена з керівника кафедри та її секцій. В порозумінні з нею керівник кафедри накреслює план праці, встановлює бюджет, приймає нових наукових співробітників, тощо. Кафедри діляться на секції (відділи), яких кількість залежить від головних розгалужень даної наукової ділянки.

При кафедрі є ось такі категорії наукових співробітників, поділені згідно з науковими кваліфікаціями: звичайні члени, вчені, що займаються самостійною дослідною працею (керівники кафедр та їх секцій мусять бути звичайними членами), наукові співробітники кафедри (молоді, початкуючі наукові дослідники) та аспіранти, себто молоді сили, що під проводом керівників кафедр і секцій підготовляються до самостійної наукової праці.

Керівники кафедр і секцій є на державному етаті. Їхня платня вносить 78—97 карб., якщо вони викладають на високих школах (себто мають другу платню) і 140—180 карб., якщо вони виключно займаються науковою працею. В останньому часі серед учених змагається тенденція виключно посвятитися дослідчій праці, обмежуючи викладу на високих школах лише

до кількох годин. Плата наукових співробітників кафедр вносить 105—120 карб., а аспірантів 60—100 карб. Склад наукових співробітників кафедр затверджує народній комісар освіти.

Вищою організаційною формою наукової праці є науково-дослідчі інститути. Сутньої різниці між кафедрою і дослідчим інститутом немає. Звичайно інститути повстали шляхом злуки поодиноких кафедр. Інститути мають свої окремі приміщення, свої власні лабораторії, власні журнали тощо. На чолі інституту стоїть директор. Інститут ділиться на відділи, як кафедра на секції. Дорадним органом директора є рада, до якої часто входять представники наукових організацій та відпоручники заінтересованих комісаріатів. Категорії наукових співробітників в інститутах ті самі, що й при кафедрах. В останньому часі все більше поширюється тенденція об'єднувати кафедри в інститути.

До системи наукових інститутів належать теж музеї, обсерваторії, сади, наукові бібліотеки та науково-дослідчі стації: біологічні, педагогічні й ін. Ці установи мають свій власний устрій. Ними кермують директори. При директорах існують теж ради, до яких входять і представники наукових, громадських і державних інституцій. Деякі з тих установ мають свої власні журнали („Записки“), як також аспірантів. Керівники відділів тих установ покриваються з керівниками секцій при кафедрах.

Завершення системи всієї на

укової праці на Радянській Україні творить Українська Академія Наук у Києві, найвища наукова установа. Хоч Академія не є адміністративно кермуючим осередком, то всі наукові установи мусять складати їй звітлення зі своїх дослідів і винаходів. Праці Академії годиться присвятити більше уваги, та про це буде мова пізніше. Тут годиться ще зазначити, що до праці наукових установ ставиться вимогу п'яности, себто об'єднання праці

СІТКА НАУКОВИХ УСТАНОВ ТА НАПРЯМНІ ЇХНЬОЇ ПРАЦІ

Як уже згадано, завершенням системи всієї наукової праці на Радянській Україні є Українська Академія Наук у Києві. Заснована в другій половині 1918 р., вона з труднощами пробивається в добі громадянської війни на Україні й аж після припинення тієї страшної боротьби розпочинає широку наукову працю. Під теперішню пору складається вона із 56 академиків, поділених на три відділи:

- а) історично-філологічний — 15 академиків,
- б) фізико-математичний — 32 академиків,
- і в) соціально-економічний — 9 академиків.

В бюджеті на р. 1928—29 затверджено ще 20 нових етатових місць.

Українська Академія Наук у Києві існує лише 10 літ. І за цей короткий час вона розгорнула величезну наукову діяльність. Вона обіймає цілу низку великих наукових установ, кафедр і комісій.

наукових установ із завданнями наукового й культурного будівництва, та систематичної аналізи наукових проблем. Таким чином індивідуальну працю вчених зводиться до спільного знаменника із загальними завданнями. Другою вимогою, яку ставиться до праці наукових установ та наукових робітників, є широке соціальне розуміння наукової праці, що висловлюється інформуванням широких громадських кол про науково-дослідчу працю даної установи.

На історично-філологічному відділі до найважливіших установ належить інститут української наукової мови під проводом акад. А. Кримського. Він займається витворенням української наукової термінології на основі питомого народного матеріалу. Це має незвичайно велике значіння для процесу українізації громадсько-державної праці та високих шкіл на Радянській Україні. Досі появилася вже ціла низка термінологічних словників, як: ботанічний, зоологічний, юридичний, хемічний, математичний й ін. Не менше важним є завдання комісії для зладження словника живої української мови. Майже готовим до друку є історичний словник української мови. В ділянці історії України працює найбільший український вчений акад. Михайло Грушевський, що кермує десятьма науковими комісіями. Періодичним органом для дослідів над історією Укра-

їни є журнал „Україна“, „Записки“, звідомлення й поодинокі монографії. В царині дослідів над українською літературою під проводом акад. С. Єфремова годиться згадати академічне видання творів Тараса Шевченка. В ділянці етнографії України працює етнографічна комісія Академії, що видає свій власний орган.

В області фізики й математики працюють академики: Крилов, Бернштайн, Граве і Пфайфер. В області техніки займається інститут головним чином досліджуванням будівельних матеріалів для технічної механіки під проводом акад. Симінського. В ділянці хемії працюють лабораторії під проводом академиків Плотникова і Сапожников, розсліджуючи хемічні процеси органічних матерій (акад. Плотників) та текстильну продукцію (акад. Сапожників). Біологічний інститут (в честь Омельченка названий його йменням) працює під проводом акад. Шмальгавзена, займаючись головно проблемою вегетації (росту). В цьому році відчиняється інститут мікробіології й епідеміології (в окремо влаштованому будинку) із закладом для годівлі звірят під проводом акад. Заболотного. Зоологію представляє зоологічний музей, що видає свій власний орган. Ботаніку репрезентує своїми працями акад. Фомин, що кермує ботанічним садом. Широку діяльність проявляє Академія в області геології. В 1927 р. повстав при Академії „Національно-геологічний Музей УСРР“. Журнал

„Геологічні Вісті“ видає Академія на спілку з геологічним Інститутом. Керovníком геологічних установ і видань є акад. Тутківський.

В соціально-економічному відділі годиться звернути увагу на праці з історії українського звичаєвого права під проводом акад. Василенка, далі на праці акад. Воблого з історії української цукрової індустрії, на праці акад. Яснопольського про фінансове становище Німеччини після війни і вкінці на праці демографічного інституту під проводом акад. Птухи.

В установах Академії працює майже 200 наукових співробітників. Деякі в цілості є на етаті Академії, а деякі тільки частинно. Аспірантів при академічних установах немає.

Загальний бюджет Академії в останніх літах представляється так: Рік 1925/26 — 345.333 карб., 1926/27—511.729 карб., 1927/28—670.000 карб. і 1928/29 — 1,000.000 карб. Бюджет Академії зростає з року на рік і то відносно скорше від бюджету держави й комісаріату освіти. Плата звичайного академіка виносить 180 карб. місячно. Всяка інша праця винагороджується окремо.

На чолі Академії стоїть Рада, що складається з усіх академиків і представників комісаріату освіти. Рада рішає про всі найважливіші справи Академії, як: вибір нових академиків, прийняття пляну й бюджету Академії тощо. Провід над працями Академії спочиває в руках президії, що складається з президента, віцепрезидента й постій-

ного секретаря. Президентом Академії є академик Заболотний, віцепрезидентом — акад. Воблий. На чолі відділів стоять малі президії, що скла-

даються з голови й секретаря. Нововибрані академики й президії відділів мусять бути затверджені комісаріатом освіти.

ТЕХНІЧНІ НАУКИ

Поминаючи формальний розподіл наукової діяльності на інших наукових областях, годиться коротко розглянути структуру науково-дослідчих інститутів і кафедр. У першу чергу розгляньмо технічні науки. При комісаріаті народньої освіти є 21 технічних науководослідчих кафедр. Важнішими з них є: кафедра електротехніки в Харкові під проводом проф. Копняєва (займається проблемою техніки високого напруження та її ізоляцією) і кафедра електротехніки в Києві під проводом проф. Кашельникова (працює в області проводоздатности й природного ферромагнетизму). З механіки годиться згадати кафедру машинобудівництва в Харкові під проводом проф. Міхачова, що займається проблемою будови паровозів та розслідами над штандаризацією продукції хліборобських машин на Україні (головно проблемою пристосування тракторів). Кафедра механіки в Одесі займається будовою кораблів, кафедра будівничої інженерії в Одесі й Києві під проводом проф. Патона займається будовою мостів. У Києві є ще кафедра техніки тепла під проводом проф. Усенка. На межі техніки й хемії стоїть кафедра технології по-

живи в Харкові під проводом проф. Красуського, що займається розсліджуванням процесів ферментації в цукроварстві і горілчаному промислі. Цукротрест має свій цукро-дослідчий інститут у Києві під проводом проф. Кухаренка.

Після хемічних інститутів годиться згадати інститут фізикальної хемії в Дніпропетровську під проводом акад. Писаревського, що займається проблемою електрохемії. Хемічно-технологічний інститут у Києві під проводом проф. Танаєва просліджує краплинну методу квалітативної анализи. Відділ гірничої інженерії і металогрії є при високій школі в Дніпропетровську. Крім того Рада Нар. Господарства і трести зорганізували ще оці науководослідчі інститути: інститут досліджування вугля в Харкові й інститут досліджування металів, правдоподобно з осідком у Дніпропетровську (ще не зорганізований). У цьому році організується ще фізикально-технічний інститут під загальним проводом акад. Йоффе, який займається проблемою фізикальних явищ при низькій температурі.

Теоретичними питаннями технічних наук займається кіль-

ка часописів і журналів. Бажаючи підсилити наукову підготовку для високих шкіл й індустрійних дослідів, підвищено сти-

СІЛЬСЬКО - ГОСПОДАРСЬКІ НАУКИ

На першому місці мусимо поставити інститут прикладної ботаніки в Харкові під проводом проф. Любіменка і проф. Янати. Інститут займається дослідями над культурою пшениці й жита та питанням урожайності землі й її відпорності проти посухи, а також дослідями над оліодайними рослинами і відмінами трав. Інститут має свій власний орган і гербарій. Під проводом проф. Соколовського існує кафедра для дослідів над ґрунтом. Тепер перетворюється її в інститут, що займатиметься питанням якості української землі, головним чином чорнозему, динамікою землі, її географією й морфологією та геоботанікою. Кафедра Академії (під проводом проф. Єгорова) працює над проблемою раціоналізації засівів на Укра-

ФІЗИКАЛЬНІ І МАТЕМАТИЧНІ НАУКИ

Крім кафедри при Академії Наук, годиться вказати на заснування в цьому році математичного інституту в Харкові під проводом акад. Бернштайна. Інститут займається проблемою прикладної математики і геометрії та математичної аналізи. Праці співробітників інституту друкуються в закордонних математично-наукових журналах, у виданнях Української і Союзної Академії

пендії для аспірантів технічних кафедр на 150—170 карб. Крім того окремі дотації призначено на розбудову лабораторій.

їні, над вегетативною методою, над питанням йонізації та пристосування фосфатів. Кафедра геотехніки (під проводом проф. Бельгівського) і годівлі худоби (керovníк проф. Устьянцев у Києві) досліджує питання виживлення худоби і домашньої птиці та цікавиться поліпшенням сільського господарства у зв'язку з годівлею худоби.

Агрономічна кафедра в Києві під проводом проф. Колкурова займається рослинознавством угноєння та хемічною фізикою ґрунту. Кафедра генетики в Одесі під проводом проф. Сапечина досліджує генетичні, цитологічні і фізіологічні властивості українських сільсько-господарських рослин, головню пшениці і ячменю.

Наук та в Записках математично-наукового Товариства в Харкові.

Крім того існує інститут фізики в Києві під проводом проф. Гольдмана (що видає свій орган), далі інститут фізики в Одесі під проводом проф. Кирилова, кафедра фізики в Харкові під проводом проф. Рожанського, кафедра теоретичної і прикладної математики

в Києві, (керovníки акк. Граве і Пфайфер) і вкінці кафедра фізикальної хемії в Харкові (керovníк проф. Чукарів).

ДОСЛІДЖУВАННЯ ПРИРОДНИХ БАГАТСТВ УКРАЇНИ

На першому місці годиться згадати український геологічний інститут у Києві під проводом акад. Тутківського, що розсліджує земні скарби волинської і київської області, головню янтаря (бурштину). Займається він гідрологічними питаннями, торфом, керамічними складниками, коаліном тощо. Проф. Безбородько досліджує земні скарби Ураля. Велике значіння для практичних завдань господарської розбудови має дослідчий інститут водної господарки в Києві під проводом проф. Опокова. Інститут досліджує води України та займається гідрологічно-геологічними дослідями. Разом із геологічною стацією в Києві під проводом проф. Білінга і такою ж стацією в Дніпропетровську під проводом проф. Свиренка, досліджує інститут ріку Дніпро, його водну і рибну господарку. Кафедра біології в Дніпропетровську під проводом проф. Лебедева, досліджує поклади камінного вугля в Донбасі і залізної руди на Криворіжжі (керovníк проф. Танатар). Кафедра геології в Харкові під проводом проф. Соболева, займається дослідями над замерзанням Дніпра. Із біологічних кафедр, годиться іще згадати: кафедру біології проф. Райнгарда, біологічний інститут у Харкові (директор проф. Палядин), що працює над біологією мозку та зявищами віджи-

влювання і перевтоми й укінці дві кафедри зоології (в Києві під проводом акад. Шмальгавзена і в Харкові під проводом проф. Залеського). В Харкові є ще географічно-картографічний інститут під проводом проф. С. Рудницького. Інститут працює над виготовленням науково опрацьованих мап України. В Харкові є теж кафедра географії і антропології під проводом проф. Івановського, з археологічною секцією під проводом проф. Федоровського.

Ось так коротко, в найголовнішому обрисі зясували ми розвиток деяких ділянок науки на Радянській Україні на протязі останнього десятиліття, зупиняючись на передумовах і системі наукової праці на Радянській Україні, присвячуючи трохи більше уваги нашій найвищій науковій установі: Українській Академії Наук у Києві та в хронікарському об'ємі подаючи стан наук технічних, сільсько-господарських, фізикально-математичних та наук, присвячених дослідам над природними багатствами України.

Скупість місця, визначеного нам редакцією „Нових Шляхів“, не дозволила нам навіть у найзагальнішому, скупому об'ємі впоратися з цєю велетенською темою. Лишається нам іще огляд соціально-економічних наук, студій над українською культурою, музейництва, книго-

знавства тощо. Необняті цю української науки зясуємо в най-статейкою ділянки сучасної ближчому часі.

М. ГАЛИЦЬКИЙ

ЗАГАЛЬНИЙ ОГЛЯД НАРОДНОГО ГОСПОДАРСТВА РАДЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ

1. ПРИРОДНО - ІСТОРИЧНІ УМОВИ

Основними природно-історичними прикметами України, які відіграли незвичайно важну роль в її історії, а разом також в її економіці, є, по перше, її географічне положення, — межа між південною Європою, яка швидше цивілізувалася, та кочовою Азією, а по друге, рівнинність як у межах території самої України, так і здовж границь, — брак скільки-кинебудь значніших природних границь. Саме ці умови в ранній добі історії зробили Україну проїзним шляхом для азійських кочовників, які змивали своїми хвилями нагромаджену в попередній добі господарську культуру. Ця обставина спричинила те, що „вік“ українського господарства дуже молодий.

Навіть найстаріша частина України, — її північно-західний кут (бувша чернігівська, бувша київська та східня частина бувшої подільської губернії) — під впливом татар на довгий час майже зовсім зникла зі сторінок історії (так звана литовська доба української історії). В кінці 15. століття, під час боротьби Московщини з Литвою, територію бувших київської, волинської та подільської губерній знову погромлено (погромив її кримський хан Менглі-Гірей). Наслідком цього, як пише М.

Грушевський¹⁾, „спустошення було гірше, ніж за часів Бату, далеко гірше... Подніпров'я стало просто пустою. Здичило і вибувало за кількадесять літ, як якийсь дикий край“.

Отворена з усіх боків Україна також у пізнішій добі своєї історії була доступна усякого рода „наступам“, хоч і не таким войовничим; цьому сприяли природні багатства країни. Як пише той самий М. Грушевський²⁾, „в записках 16. століття повно пишних, часто дуже перебільшених оповідань про тутешнє дозвілля й багатство дикої, запущеної природи. Земля, кажуть, дає там неймовірні врожайі, вертає посіви до сто раз; сіяти що року не треба — одного року посіяти, уродить і на другий, а дасть одного року і другий і третій урожай; лишити плуг на полі, то він за два-три дні так обросте, що тяжко його знайти. Трава на пастівнях така висока, що волів ледве видно в ній, як пасуться: часом навіть і рогів з трави не видно. Бджоли така сила, що не тільки в дупла дерев, а навіть у ями наносять меду, і не раз доведеться

¹⁾ Проф. М. Грушевський. — Ілюстрована історія України, стор. 172 до 173.

²⁾ Там же, стор. 173.

провалитися в таку медову крилицю. Ріки повні риби....“ і так далі. Наслідком цього, як зазначає М. Слабченко³⁾, „зрозуміло, сюди, у цю безмірно багату країну, яка лежала порожня, віддалена від культурних осередків, у ці покриті казочною мрякою „Дикі поля“ кидалися і горді польські пани задля легкої здобичі та направи розстроєних маєтків, і нахабні авантюристи, якими була повна стара Польща, й усякі дрібні люди, які гадали викрутитися від натиску великого земельного капіталу, і диссиденти німецьких земель, і войовничі кнехти, які пропонували за добру заплату свої послуги, й інші...“

Південна частина України переживала такі потрясення в ще пізнішій добі. Як пише А. Скальковський⁴⁾ „власне тоді (в 1709—1733 рр.) запорізькі землі, себто більша частина Нової Росії, повернулися в цілковиту пустиню, подібну до країни, затоптаної татарським наїздом в 13. столітті. В усіх сучасних і навіть пізніших грамотах, географіях, записках та картах називався наш край Диким полем, і був він так мало відомий, що більша частина згадуваних у ньому урочищ у дійсності ніколи не існувала“.

³⁾ Проф. М. Слабченко. — Організація хозяйства Украины от Хмельнищины до мировой войны“, том I, стор. 1—2. Держвидав. України. Одеса, 1922 р.

⁴⁾ А. Скальковський. — „Опыт статистического описания Новороссийского края“, Одеса, 1850 р., ч. I, стор. 29.

В цитованій вище праці М. Слабченка так сформуловані основні прикмети господарської історії України в 18. та 19. століттях: „Протягом 18. століття Україна економічно інкорпорується в складі Росії, та її господарські засоби не лишаються без уважного студіювання з боку представників чужоземного капіталу, який переносить на територію України протягом 19. століття свої золоті фонди, закидує її товарами та буде тут свої підприємства... Інкорпорація Запоріжжя потягла за собою значні зміни в усій господарській будові України. Завдяки їй повстають нові економічні осередки, ближче до півдня; ці осередки пересуваються, переходячи з північної України до південного Кременчука... Багатство земель на південь від Гетьманщини викликає відплив її населення до давніших Вольностей. Щоб маєтки не лишилися без робочих рук, доводиться звернутися до заведення кріпацтва в Гетьманщині, а це в свою чергу веде до відпливу українських мас на південний схід та до Чорного моря. Цей потік захоплює також належне до Польщі Правобережжя, яке втяглося в загальний господарський оборот України. Не лишилася на боці також Слобідська Україна, яка відіграла роль посередника між півднем та Московщиною, й її економічні осередки також пересуваються до самих берегів Чорного моря.“

Так у ході економічного процесу об'єднується українська територія. Таким чином 19. століття застає Україну об'єднаною.

Протягом шести десятиків літ вона переживає час осідання нових елементів та організується на основі кріпацтва, а після селянської реформи швидко переходить на шлях промислового розвитку та капіталізації⁵⁾

Це часте руйнування старої господарської культури та наверхування впливів ріжних, то вищих, то відсталих, господарських систем, мали дуже важні економічні наслідки, з яких одним з головних є брак послідовної зміни господарських форм у розвитку господарства, як це було в типових районах економічного первородства, як у центрально-промисловому районі Московщини, париському басейні Франції то що. А брак послідовного гармонійного розвитку привів до того, що на відносно невеликій території України мало місце перед революцією сполучення найріжнородніших організаційно-економічних форм при так само дуже ріжнородній матеріально-технічній базі, — від переліжного господарства на крайньому півдні до плодозміну в західній частині України, від безлічі вітряків до залежних від фінансового капіталу та синдикуваних і технічно високо устаткованих величезних металургійних заводів.

Звертаючися до фізично-географічної характеристики України,⁶⁾ треба насамперед за-

⁵⁾ Проф. М. Слабченко. — „Организація хозяйства Украины“, т. I, стор. VI—VII.

⁶⁾ Фізично-географічну характеристику України ми даємо лише в най-

значити, що рел'єф її означається хоч би тим, що Україна лежить на крайньому півдні європейської частини СРСР, яка уявляє із себе на загал рівнину, що поволі знижується в напрямі на південь. Тільки невеличкі частини на заході та на сході (Донецький Кряж) підіймаються над рівнем моря вище, ніж на 120 сажнів; а значна частина території, — одною смугою, яка тягнеться над берегом моря на величезному просторі (коло 250 верстов) і має приблизно 200 верстов ширини, та другою смугою, яка має ширини 50—60 верстов переважно на лівому боці Дніпра (на протязі 400—450 верстов) — не перевищує своєю висотою 60 сажнів над рівнем моря. На загал територія України характеризується з одного боку похилами із заходу та сходу до осередка (Дніпра), а з другого, — похилом з півночі на південь.⁷⁾

Що до підсоння, то відповідно до тенденції підвищення температури в європейській частині СРСР в напрямі з північного сходу на південний захід та зменшення опадів з північного заходу на південний схід, Україна на території європейської частини СРСР вирізняється відносно високою температурою, яка хитається (по середній річній) від 7° на півночі загальніших примітивно-схематичних зарисах, особливо там, де виявляється місце України в складі всієї європейської частини СРСР.

⁷⁾ Див. „Материали по районуванню України“, Секції районування Держплану УСРР., Харків, 1923 р.

до 10° на півдні, та малими опадами, які хитаються від 600 мм на північному заході до 300 мм на чорноморському побережжі⁸⁾.

Що до ґрунту основне обличчя України характеризується тим, що своєю більшою частиною вона входить у склад так званої чорноземної смуги європейської частини СРСР. На північному заході України ґрунти підзолистого типу, а на чорноморському побережжі — солонці. Між основним масивом найбільше родючих чорноземних ґрунтів та двома пограничними смугами найменше родючих ґрунтів лежать ґрунти переходових типів.⁹⁾

Нарешті що до рослинності орієнтуючим у становищу України на тлі європейської частини СРСР є те, що в напрямі з північно-північного заходу на південно-південний схід її зменшується лісистість. Відносно давно ріжні дослідники території України в основних зарисах поділили її на чотири зони, положені в напрямі з північного заходу на південний схід: лісова зона, зона лісостепу, зона чорноземного степу та зона каштанового степу або півпустиня (над Чорноморсько-Азовським побережжям) або, еднаючи разом, — перші дві зони творять зону лісостепу, а дві останні, — степову зону.¹⁰⁾

⁸⁾ Див. там же „Карти осадков и температуры“.

⁹⁾ Див. там же, „Схематическая почвенная карта Украины“.

¹⁰⁾ Див. Научные записки киевского института народного хозяйства. —

Студіювання карти ґрунтів України та її ботанічної карти встановило певну спільність між ними. Як зазначає І. Попов,¹¹⁾ „кліматична, ґрунтова та фізично-географічна гряниці між передстепом та степом на Україні приблизно сходяться. Беручи в рахубу їх відхилення від загального напрямку, ми можемо встановити нешироку зональну гряницю. Загальний напрям цієї гряниці йде з південного заходу на північний схід або докладніше із заходу — південного заходу на схід — північний схід; на північ від неї лежить область лісостепу або передстепу, а на південь — область суцільного чорноземного степу“. Існування спільної гряниці між областями, виділеними на основі ріжних фізично-географічних прикмет, свідчить про існування якоїсь одної первопричини цієї межі. І дійсно, таким основним фактом поділу України на дві головні області є те, що по Україні переходить вісь затропікального барометричного максимуму.

П. Бровнов,¹²⁾ який поклав в основу поділу СРСР на райони баричний рел'єф землі, розуміє під вище названою віссю затро-

„Техника, экономика и право“, Київ, 1925 р., ч. 1(6), А. Фомин. — „Ботанико-географические районы Украины“, стор. 199.

¹¹⁾ И. И. Попов. — „Физико географические области и районы Украины“ в „Материалах по районуванню Украины“, вид. Держплану України, Харків, 1923 р. стор. 125.

¹²⁾ Проф. П. И. Броунов. — „Климатические и сельскохозяйственные районы России“, 1924 р.

пікального барометричного максимуму лінію, яка лучить точки з найбільшим атмосферичним тисненням, себто такі точки, на північ та південь, від яких у даній півкулі тиснення є слабе; таких ізобар найбільшого тиснення є дві, — одна в південній (здовж паралелі 30°) та одна в північній півкулі (в межах паралелів 33° — на океанах і 58° — на суходолі Азії;¹³) така власне вісь барометричного максимуму північної півкулі і йде Україною через Кишінев, Єлисавет, Полтаву, Харків. Ця вісь, як висловлюється П. Бровнов, уявляє з себе „анальогію до верху гірського хребта, по якого похилам ніби скочується повітря“ (сторінка 12). Реально це скочування повітря означає вітри, які дмуть на північ від осі, як південно-західні сухі вітри, а на південь від осі, як північно-

східні сухі. Дальша різниця районів, положених по різних боках від осі полягає в ґрунті: на північ від осі — ґрунт без солей, а на південь — „ґрунти та підґрунти мають соленисть, трапляються солонці, яких число зростає на південь та південний схід, так само, як кількість солоних озер“ (Бровнов, стор. 16). Далі вісь відділює райони також щодо їх ботанічних прикмет — „північний район характеризується деревною рослинністю, а південний — травяною, степовою і переходить на південному сході у піскові та глинясті ґрунти пустинь“. Ця сама вісь відділює також район жита та вівса (на північ від осі) від району пшениці (на південь від неї). Нарешті ця вісь ділить також ґрунт чорноземної смуги на північну та південну частину.

2. ТЕРИТОРІЯ ТА НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

Територія Радянської України в часі районування мала 405.000 квадрат. верстов;¹⁴) у відношенні до європейської частини СРСР (без Північно-кавказького краю) територія України виносить трохи менше 11%, а у відношенні до території всього СРСР виносить тільки 2%. У складі всього СРСР Укра-

їна займає третє місце щодо розмірів території, уступаючи перше місце РСФСР (17.321.000 квадратних верстов), а друге — Узбекській СРР (416.000 квадратних верстов).

Не зважаючи на зазначену вище недавність свого заселення, Україна характеризується визначною численністю населення, яке помітно зростало протягом останніх трьох четвертин століття перед війною, а саме:¹⁵)

¹³) Крім того П. Бровнов установлює вісь рівникового барометричного мінімуму та дві (північну та південну) осі підбігунових мінімумів.

¹⁴) Див. — „Низовое районирование на 1 января 1924 г.“ в „Материалах по районированию Украины“, стор. 2.

¹⁵) Див. „Сельское хозяйство Украины“, вид. НКЗ. УСРР, Харків, 1923 р., стор. 21.

Р у х н а с е л е н н я

В тому числі:

Роки:	Росія:	Україна:	Степ:	Лісостеп:
1835	100	100	100	100
1846	109	120	141	113
1858	120	131	157	124
1870	140	154	208	138
1880	162	181	249	160
1890	196	219	307	193
1900	221	260	386	222
1910	267	322	486	273
1915	287	353	546	295

Таким чином протягом 80 літ перед революцією населення України зросло в 3,5 разів, а в тому самому часі населення всієї Росії зросло тільки в 2,8 разів; творячи в 1835 р. лише 14% всього населення Росії, населення України збільшило свою питому вагу в 1915 р. до 18%. Особливо напружений зріст населення на Україні був на початку 20 століття, коли протягом 10 літ населення зросло на 24%. Зменшення зросту населення в останньому десятилітті 19 століття треба пояснити голодом 1891 р., який особливо відбився на загально російських цифрах, після яких приріст населення за це десятиліття виносив 13%,

Число мешканців в міль. чол.	1914 р.	1916 р.	1920 р.	1923 р.	1925 р.
	29,0	30,7	26,0	26,3	27,7

Протягом останніх років населення України починає приходити до себе від потрясень гоморожанської війни та голоду і виявило протягом 1923 та 1924 рр. приріст більше ніж на 5%.

У відношенні до європейської частини СРСР (без Північно-кавказького краю) населення України в 1923 р. виносило

в той час, як попереднє та дальше десятиліття мали приросту 21%.

Як показують наведені дані, такий бурливий зріст населення Україна завдячує головно степовій своїй частині, в той час як лісостепова частина характеризується показниками зросту приблизно тими самими, які були для Росії в цілому. Ця різниця щодо темпу зросту в окремих частинах України пояснюється пізнішим заселенням степової частини України та, як буде показано нижче, меншою щільністю її населення.

Протягом воєнно-революційної доби населення України пережило такі зміни:

26,9%. Після даних ЦСУ (Центральн. Статистичного Управління України) на 1. січня 1925 р. на Україну припадало 19,8% всього населення СРСР. Щодо числа мешканців Україна між усіма частинами Радянського Союзу уступає лише РСФСР, яка мала 96,7 мільонів чоловік; наступна після України За-

кавказька РФСР мала на 1. січня 1925 р. лише 5,4 мільйони чоловік.

Така неоднакова питома вага України в складі всього СРСР та його європейської частини щодо простору (2% та 11%) та щодо населення (20% та 27%) показує, що населення Радянської України має значно більшу щільність в порівнянні з усім Союзом у цілому. На основі даних перед початком 1925 р. щільність населення на Україні виносила 64,4 чол. на 1 квадратний кілометр, при пересічній щільності по СРСР в 6,6 чоловік; середня щільність населення решти союзних республік така: РСФРР — 4,9 чол.,

Степова частина	48 душ на 1 кв. версту
Полісся	62 „ „ „ „ „
Лісостеп, лівобережна частина . . .	76 „ „ „ „ „
Лісостеп, правобережна частина . . .	103 „ „ „ „ „

Згідно з тим адміністративним поділом, який існував на Україні перед районуванням, до першої групи щодо щільності населення (степової частини) можна було зачислити Одеську, Катеринославську та Донецьку губернії, до другої частини (Полісся) — Волинську та Чернігівську губ., до третьої — Харківську та Полтавську і до четвертої — Київську та Подільську губ.

У зв'язку з економічною оцінкою наведених даних про щільність населення та питанням про те, в якій мірі ці показники щільності відповідають нормам населеності, наведемо слідуєчі міркування проф. І. Ямзина:¹⁶⁾

¹⁶⁾ Проф. І. Ямзин. — „О постановке колонизационных и миграцион-

Туркменської РСР — 1,9 чол., Узбекської РСР — 14,9 чол., Закавказької РФСР — 28,1 чол., Білоруської РСР — 38,3 чол. Статистичні дані показують, що щільність населення на Україні в 1923 та 1924 рр. була 2½ разів більша від пересічної щільності населення європейської частини СРСР (без Північно-кавказького краю).

Треба зазначити, що при вказаній пересічній щільності населення для всієї Радянської України існують значні відхилення від цієї пересічної в різних частинах країни; щодо щільності населення Україну можна поділити на такі чотири частини:¹⁷⁾

„Можна априорно твердити і статистично довести, що поємність території залежить: 1) від ступіня інтенсифікації рільництва, 2) від рівня потреб, 3) від ступіня суспільного поділу праці, себто від розвитку в кінцевім рахунку промисловости та обмінного господарства. Оскільки кожний господарський лад має свій рівень потреб, населення та свій ступінь поділу суспільної праці та ринкових відносин, остільки він має ті чи інші розміри поємности території, а таким чином той чи інший

них проблем в России“, в „Трудах Государственного Колонизационного Научно-исследовательского Института“, т. I, Москва, 1924 р., стор. 16.

¹⁷⁾ Див. — „Низовое районирование“, стор. 3.

„закон населення“, свої межі щільности населення. Ця щільність населення не є самостійною категорією, залежить насамперед від розміру ділання трьох вище зазначених чинників і тому виявляється різними величинами при тих чи інших господарських системах, даючи зростаючий ряд у вищих граничних нормах від 0,5 чол. на 1 кв. кілометр у північних мисливських областях, через 1,80 чол. — при кочовому пастушому господарстві, через 35,0 чол. — для рільничого господарства при трьохпільлі, до 106 чол. для інтензивного рільництва промислових країн. Зріст щільности понад ці нормальні межі витворюється або дальшою інтенсифікацією господарства або пониженням рівня потреб, як це можна встановити для передреволюційної доби щодо всього не тільки середньо-чорноземного району РСФРР та України, але також середнього Поволжя та багатьох районів південного заходу та північного заходу“.

Беручи на увагу норми, які навів І. Ямзин, можна встановити, що в своїй північно-західній частині (бувші губернії Київська та Подільська) Україна підійшла до гряничної норми населеності навіть для областей з інтензивним рільництвом та розвиненою промисловістю; а в інших частинах УСРР щільність населення перевищує норму, яка характеризує трьохпільне рільниче

господарство, одначе далеко не доходить до слідуєчого щабля інтензивно рільничих і рівночасно промислових областей. Це посереднє становище для більшої частини території України витворюється з одного боку розвитком промисловости (стєпова частина), який компензує навіть існування в деяких районах цієї частини України більше відсталих систем рільництва, ніж трьохпільля; а з другого — на Поліссі — переходом значної частини господарств до інтенсифікації як рільництва, так і плекання худоби (особливо в бувшій Чернігівській губернії) і нарешті, — в лівобережному лісостепові — коштом переважно відносного пониження рівня потреб.

Така висока щільність населення, яка гряничить з відносним перенаселенням, викликає помітний розвиток на Україні таких явищ, як перенаселення та по часті відпливи (сезонові робітники). Так пересічно протягом останнього п'ятиліття перед війною виходило щороку таке число переселенців та ходоків з українських губерній:¹⁸⁾

¹⁸⁾ Дані про число переселенців узяті з „Статистического Ежегодника России“, вид. Центрального Статистического Комітету Мін. Внутр. справ за 1914 р., а про число сільського населення — з обрахунків ЦСУ на 1, I, 1924 р.

Губернії:	Пересічне щорічне число переселенців та ходоків у 1909—1913 рр.:	Сільське населення в 1913 р. тис. чол.:	Переселенців на 1000 сіль. населення:
Волинська	6.782	3.777,2	1,8
Катеринославська	26.902	2.883,6	9,3
Київська	17.307	3.919,1	4,4
Подільська	10.431	3.646,4	2,9
Полтавська	30.361	3.352,9	9,0
Таврійська	14.510	1.559,3	9,3
Харківська	20.391	2.851,5	7,1
Херсонська	20.053	2.592,8	7,7
Чернігівська	15.654	2.787,7	5,6
Таким чином по Україні	162.391	27.370,5	5,9
Всього по Росії	374.814	141.947,5	2,6

Таким чином дев'ять українських губерній давали останніми роками перед війною 43% загального числа переселенців усеї Росії; населення, яке переселялося, виносило на Україну 5,9 чол. на 1000 всього сільського населення, а в Росії — 2,6 на 1000; найвищий відсоток переселенців у відношенні до всього сільського населення існував перед війною в Катеринославській, Таврійській, Херсонській, Полтавській та Харківській губ., себто в степовій та лівобережній лісостеповій частинах України, що показує найбільше відносно перенаселення саме в цих районах, не зважаючи на те, що вони зовсім не є районами найвищої щільності населення.

Що торкається тимчасового переселення — відпливу (сезо-

Губернії:

Губернії:	Лишок сільсько-господарських робітників:
Харківська	129.715
Полтавська	258.082
Чернігівська	172.379
Київська	281.065
Подільська	115.940
Волинська	111.312

нових заробітків), то відносно краще досліджено це питання щодо сільсько-господарського відпливу, однак існуючі в цій справі обрахунки відносяться до дуже давнього часу. По вичисленням С. Короленка, основаним на обрахунку розмірів селянської родини, наділу й іншого, „лишок робочих сил, по відрахуванні того числа рук, яке потрібне для занять фабрично-заводським та кустарним промислами, а також для оброблення культурних рослин, що потребують окремого догляду (тютюн, буряк, кукурудза, картопля)“ — виявляється по губерніях України в таких цифрах:¹⁹⁾

¹⁹⁾ Наведено в праці Н. Шаховського. — „Сельско-хозяйственные отхожіе промысли“, стор. 23.

Таким чином лишок робочої сили, який не находив собі призначення ні в своєму господарстві, ні на фабриці, ні на кустарних промислах обчислювано в 90 рр. минулого століття для України в 1.068,5 тис. чол. при 2.283,5 тис. чол. для всього району значного поширення відпливу.

Нерільничий відплив був слабо розвинений в українських губерніях. На загал, після обрахунків Л. Мінца,²⁰⁾ відходило на тимчасові заробітки на Україні перед війною коло 6% населення (судячи з числа вибраних пасів) при 10% пересічно для 43 губерній європейської Росії, які творять тепер європейську частину СРСР (без Північно-кавказького краю).

Ближчі до нашого часу дані

Групи професій	Відплив	Прихід	Білянс
Разом	150.733	70.642	+ 80.091
В тому числі:			
Сільсько-госп. пром.	51.973	34.594	+ 17.379
Чорноробочі	46.833	3.306	+ 43.527
Горноробочі	21.540	23.701	— 2.161
Транспортні роб.	8.908	25	+ 8.883
Будівельні роб.	7.205	4.981	+ 2.224
Лісові роб.	4.537	2.098	+ 2.439
Прислуга	3.678	28	+ 3.650
Фабр.-зав. та реміс. роб.	1.161	762	+ 399

Надзвичайне скорочення сільсько-господарського відпливу на Україні, як також по цілому Союзові, пояснюється впливом революції, яка скоротила як попит на найманих сільсько-господарських робітників, знищивши панське землеволодіння, так

²⁰⁾ Див. Л. Мінца. — „Отход крестьянского населения на заработки в СССР“, Москва, 1926 р.

дослідів Н. К. Праці в 1923—24 р., дали зовсім інші цифри, та це пояснюється цілим рядом окремих умов;²¹⁾ однак вони все ж вказують на те, що далі задержалася приблизно та сама географія сільсько-господарських тимчасових заробітків, і що з окрема українські губернії (особливо бувша Київська, Полтавська, Харківська та Катеринославська) далі задержали більшу питому вагу в сільсько-господарських тимчасових заробітках.

Розміри відпливу та приходу, після даних зазначеного дослідів народнього комісаріату праці по УСРР (разом з Кримом), поділяються щодо головних груп професій таким чином (див. книгу Л. Мінца, стор. 62—63 та 70—71):

і пропонування праці з їх боку, збільшивши селянське землекористання.

Не зважаючи на такі міграції населення з українського села на час (відплив) або на постійне

²¹⁾ Див. книгу Мінца та статтю проф. Н. Аристової. — „Отхожіе промысли сельского населения СССР.“ в журналі „Социалистическое Хозяйство“, 1925 р., кн. V.

мешкання (переселення) при задержанню далі сільського способу життя та заняття, можна зауважити існування досить помітного переселення з українського села до українських міст. Після наших, що правда, дуже приблизних обрахунків при 500—550 тис. чол. щорічного приросту сільського населення на Україні тільки коло 80% осідало по селах, а з решти приросту приблизно 15—16% переселялося за Урал і взагалі з України, а 4—5% (коло 20—25 тис. чол.) щороку переселялося із села до міста.

На загал на Україні міське населення творило перед війною коло 14% всього населення при пересічному для європейської частини СРСР (без Північного Кавказу) 13%; в 1923 р. міське населення виносило на

Україні 19,4% проти 16,9% по європейській частині СРСР та 16,4% по цілому СРСР; збільшення відсотку міського населення в 1923 р. в порівнянні з 1913 залежить не стільки від зросту міського населення (який усе ж відбувся), скільки від сильного зменшення сільського населення під впливом імперіалістичної та горожанської війни, а також голоду 1921 р. Особливо високий відсоток міського населення має місце в районах бувших губерній Київської, Одеської, Донецької та Харківської.

Що уявляють із себе населені пункти України, встановити це дають можливість висліди дослідів низового районування на Україні.²²⁾ Щодо типів поселень, населені пункти поділяються таким чином:

Типи поселень:	Число:	%
Міст	99	0,24
Місточок	461	1,14
Слобід	295	0,73
Передмість	41	0,10
Сіл	13.835	34,11
Висілків	2.042	5,03
Хуторів	17.768	43,82
Заводів та фабрик	232	0,57
Радгоспів	638	1,57
Кольоній	888	2,19
Осель при залізничних стаціях	18	0,04
Станиць	8	0,02
Інших	4.236	10,44
	40.561	100,00

Після даних ЦСУ на Україні існувало в 1923 р. 38,8 тис. населених пунктів (основною причиною різниці цифр є неоднакові способи рахунку хуторів), з яких було 33.136 поселень

сільського типу і 625 міст та поселень міського типу. Порівняння цих даних з європейською

²²⁾ Див. „Низовое районирование на 1 января 1924 г.“, Харків, 1924 р.

частиною СРСР показує без порівняння більший розвиток поселень міського типу на Україні, де кожне поселення такого типу припадало на 53 сільських поселень, тоді як в європейській частині СРСР одно місто та міське поселення припадало на 120 поселень сільського типу.

Щодо типу розселення можна встановити деяку закономірність в залежності його від природно історичних умов. Ця закономірність, на основі дослідів В. Семенова — Тянь-Шанського („Город и деревня в Европейской России“) представляється так:²³⁾

„В осередку корінної рільничої частини Союзу поселення розложені головню по вододілам рік, себто в місцевостях найбільшої ґрунтової вигоди; в північній частині — над ріками та берегами озер, у залежності від того, що поселенці займаються промислами, звязаними з рухом, і мають малий інтерес до ґрунту в північних умовах. В південному районі Союзу, з окрема на півдні України, населення тиснеться до річних долин, джерел вогкості та води. Українська посушлива смуга завсіди штовхала населення в цьому напрямі, суворо оберегаючи голодівками про всі небезпеки, звязані з вибором місця розселення не коло річних долин. Суцільному розселенню перешкоджають на півночі Союзу торфовища, на півдні — сухість вододілів, в осередку, в корінній Росії, проти-

лежності взаємно зникають, і вододіли там улюблене місце розселення. Південний тип розселення у свою чергу ділиться на два підтипи, які існують приблизно в найхарактеристичніших для України гряницях, які сходяться з поділом України на дві смуги: лісостеп та степ; перший підтип — долинно-яркуватий (в лісостепу) — названо так з огляду на змагання населення використати яркуватий степ для загачування снігової води (саджавки) та будови селищ при ярах. Другий — долинний підтип, який відповідає другій смузі України, — степові, виявляється в змаганні ставити селища коло непросихаючих лісів, з огляду на звичайне висихання в літі частини степових річок. Південний тип розселення для України у своєму долинно-яркуватому підтипі сходиться з пануванням у рільництві жита, а в чисто долинному — пшениці. Ці зональні типи розселення на Україні ускладнюються азональними, зокрема гірничо-заводським типом, який залежить від розміщення викопалин, а також зональність розселення каламутиться азональними впливами залізних та трактових доріг, напрямом течії Дніпра та рядом інших умов політично-економічного та культурного характеру, маючи на побережжі Чорного моря домішку курортного типу поселень“.

Треба ще зазначити, що українське село пересічно значно більше від московського. Так, пересічне число мешканців на одно поселення сільського типу на Україні виносить 640 чол.,

тоді, як для європейської частини СРСР (без Північно-кавказького краю) воно виносить 356 чол. Особливо великими є сільські поселення Полісся та Правобережжя лісостепу. А населеність українського міста навпаки на Україні пересічно трохи менша (8,1 тис. чол.), ніж в європейській частині СРСР (8,7 тис. чол.).

Щодо національного складу Україна характеризується на загал та в цілому подавляючою перевагою українського населення: так, ще на основі перепису з 1897 р., судячи по рідній мові, українці творили 76,4% всього населення, росіяне — 10,5%, жиди — 7,8%, німці — 1,9% та інші — 3,4%. Однак така перевага українського населення складалася завдяки сільським місцевостям, де українці творили 84,4% всього населення, а в містах їх роля значно знижувалася — до 44,7% в повітових та заштатних містах та до 20,0% в губерніяльних містах, в яких їх питомо вага була менша від російського (49,3%) і навіть жидівського (21,9%) населення. Приблизно такий самий образ дає також перепис 1920 р., після якого українське населення творило в губерніяльних містах 14,0%, в інших містах — 40,5%, в поселеннях міського типу — 52,4% і в сільських місцевостях — 83,9%. На загал 90,1% населених пунктів на Україні мають у більшості населення українців, 4,5% пунктів мають більшість населення російську і 2,8% — німецьке населення; найбільше суцільний український характер населених

пунктів має територія бувшої полтавської та чернігівської губернії, де 99,3% всіх населених пунктів мають більшість українського населення, а найменше українською була бувша Донецька губернія, де пункти з перевагою українського населення творили лише 74,7%.²⁴⁾

Щодо полового складу Україна характеризується після останніх даних на 1. січня 1925 р. перевагою жіночого населення; так, мужеське населення виносило лише 47,9% всього населення України. Цей дефіцит мужеського населення має місце для всього СРСР, однак в трохи меншій мірі, а саме його питома вага виносить по СРСР 48,8%; зазначимо, що перед війною на Україні мужеське населення навпаки трохи перевищувало жіноче.

Сильне скорочення мужеського населення треба пояснити, очевидно, впливом війни, а особливе напруження горажанської війни на Україні пояснює більший дефіцит мужеського населення на Україні в порівнянні з усім СРСР.

Треба зазначити нарешті з області демографічних показників відносно низьку письменність на Україні; так, на основі передвоєнних даних відсоток письменних на Україні виносив 19,2%, а по всій європейській Росії (без північно-кавказького краю) — 21,9%; після перепису 1920 р. письменність населення характеризується помітно збільшеним по-

²⁴⁾ Див. „Низовое районирование“ Харків, 1924 р., стор. 7.

кажчиком, однак все таки відсталість України в тій області задержується далі; так, відсоток письменних на Україні виносив 31,7%, а по європейській частині СРСР (без Північно-кавказького краю) — 33,4%. Як

і для всього СРСР в цілому степень письменности в місті та селі різко неоднаковий, а саме: в українському селі він виносив у 1920 р. 28,2%, а в місті — 56,7%.²⁵⁾

ІІ. СВЕНЦІККИЙ

ДОБА ВЕЛИКИХ МОЖЛИВОСТЕЙ

(З приводу „Листування Івана Франка і М. Драгоманова 1877—1895 р.“)

I

Комісія Західної України УАН видала в Києві 1-ий том „Матеріалів для культурної і громадської історії Західної України“. В ньому появилось листування двох найкращих і найякіших представників нової України — свідомої національно і політично, щиро поступової і творчої. Досить тільки порівняти Галичину 1870 р. із Галичиною після 1895 р., щоби збагнути всю глибину і ширину внутрішніх перемін у світогляді і зовнішньому вигляді суспільних верств її під впливом поступових ідей обох діячів.

Добу до 1870 р. дуже влучно окреслив Павлин Свенціккий ось такими словами: „українська література неперечно ще дуже вбога, ділу наукового у її досвімі немає, доброї граматики не написано, пословник не надрукований... явилася вона перед кількадесятьма лиш роками... доступна і зрозуміла для 15 мільйонного народу, котрої твори вчений і простак ік серцю приймає, в пам'яті задержує — у будучині стане хіба

приводом літератур других“ (Вік XIX у діях літератури української, 1871). А по 25-и літах од хвили появи цих стрічок у Галичині не тільки що були вже заложені широкі основи української науки і літератури, але й початки фінансової організації та парості сильної політичної думки. Згадати тільки вибори 1896 р., рільничий страйк 1902 р., справу українського університету і сецесію молоді, масовий зрив УСС-ів до боротьби з царською Росією за волю України 1914 р., проголошення незалежності 1918 р. і об'єднання 1919 р. Все те в повному того слова значінні було природним вислідом громадської ідеології, заснованої на кличах Драгоманова, Павлика і Франка — до самопізнання, до самопошани, до самооборони в ім'я поступу і вселюдського єднання.

Час 1870—1895 р., коли то

²⁵⁾ Треба мати на увазі, що наведені тут відсотки відносяться до населення усякого віку; коли виключити дитячий вік, то відсоток письменности значно збільшується.

Драгоманов безперерви зносився з галичанами через їх найрухливіших і найжвавіших представників — Бучинського, Терлецького, Навроцького — Павлика, Франка — Кобринську, Окуневського — був часом великого бродження думок і зародження можливостей, перш за все серед галичан. Протягом цього часу складаються і остаточно на тривко завязуються сталі культурні звязки і взаємини між Києвом і Львовом. Спершу переважно культурні взаємини мусили вже скоро стати політичними, хоч би тому, що російські українці — за певними винятками — були завсіди більш поступові і дещо ліві, а галичани переважно заховавчі і таки добре праві. Тільки в своїй неприхильності до московського централізму і російської казенщини сходилися кияни і галичани на одній площині, на якій явилися скоро і сусіди — поляки і австрійці. Завдяки появі третіх сталося те, що галичани стали деяку частину українських громадян перетягати на свою сторону, на право.

Завдяки цьому політичному схрещенню думок Драгоманов-Павлик-Франко на протягові 1876—1895 р. є джерелом великої внутрішньої праці серед тої частини галицької суспільности, яка приєднувалася до одного суспільного напрямку всеукраїнського життя. І чим сильнішою ставала свідомість єдності соціально-економічних основ українського життя, тим скоріше діялося перероджування русинів-народовців-українофілів у справжніх українців. Через

цих поступових українців народилися нові можливості діяльної участі України у світовій політиці. Але разом із цим кріпшало і глибшало їх розуміння для явищ і потреб державного російського життя, поза яке в дану хвилину годі було поставити політичне життя України. Звідси то пішла триєдиність клича — поступ, демократія, федералізм, а там із цим кличем усе більш росло значіння Драгоманова-Павлика-Франка з особово-кружкового через партійно-громадське до розмірів всеукраїнського.

Але вся оця глибока переміна всередині деякої частини галицької суспільности не виключила із життя галицької громади противенства між поступом і консерватизмом. Заховавчий первісток постійно ставав поперек шляху, що вів до нового суспільного життя. Процес бродження суспільної думки, викликаний і піддержуваний ідеологічною працею всеукраїнської трійці, тільки все більше піддержував ворожість заховавчого напрямку, що досі, завдяки переважачій одноманітності світогляду більшости-верховодів, оставала майже незамітною.

До появи Драгоманова серед народовецького студентства у Відні, галицькі „русини“ були безумовними консерваторами і зразковими бюрократами, ото ж слухняними виконавцями волі начальства і надійними опорами існуючого державного ладу, трону-династії.

Цей принцип запопадливої служби державній владі, стає особливою метою і засобом бо-

ротьби за існування — у народовців. В ім'я державної конечности і очевидної користи народовці-українофіли 70—80 рр. XIX в. ведуть свою політично-національну роботу серед широких народніх мас галицьких русинів, а саме кладуть перші основи української національної свідомости, якою і підривають против-українську ідеологію старорусинів-русофілів. І хоча молодорусини і старорусини щодо суспільно-економічної програми своєї галицько-руської політики нічим не різнилися, то вирішенням таких питань, як можливість уживати чисту народню мову в звуковій передачі, допускати новий календар, вважати себе безумовно нічим неспорідненим з великорусами Москви і Росії було для старорусинів приводом для самого рішучого і чимраз глибшого розриву з народовцями, з якими вони творили до 1867 р. одну національну цілість Галицької Русі, що спільно думала навіть про поворот козацтва.

І як би у відплату українофілам за їх політичну сплетню про політичну невірність старорусинів Австрії, вони причепили їм — хто знає — чи не більшу і міцнішу латку „російського нігілізму“. І коли за русофільство і за державну зраду судилися старорусини тільки тричі — 1881 р. (Наумович-Добрянський), 1912 р. (Бендасюк-Гудима), та 1914—1917 у Талергофі і Відні, то за переворотів ідеї соціалізму, розбиття держави і зміну існуючого ладу українофілів-українців судять постійно від 1876 р. — Згодом ця „противнігілістична“ риса старорусинів-

святоюрців, що їх тісно лучило з клерикально-консервативним світоглядом панських і урядницьких кол галицьких поляків, стала після розриву консолідації галицько-руських партій 1898 р., мостом до чим раз глибшого і тіснішого порозуміння галицьких русофілів з непримиримими ворогами усього українства — всеполяками. А що принцип стародумства і назадництва став сильніший за саме ество нації, за суть збірно-індивідуального життя, то колишні старорусини-тверді-святоюрці-русофіли-кацапи від 1910 р. істинно-руські були завсіди заодно з поляками і росіянами проти українців. Отже видно, що кожна згадана група по іншим причинам йшла війною на українців: святоюрці-істинноруски в обороні національної єдности руского народу від Тиси по Камчатку, росіяни в обороні права супремації і централізму Москви над Києвом, поляки в обороні права історичної Польщі на землях од Балтії до Чорного моря... А спільним тлом для цих груп був назадницько-заховавчий первісток їх погляду на суспільні й економічні питання громадського життя взагалі.

Однак не можна сказати, щоб народовці на довгому шляхові розвитку національної свідомости — од молодорусинів-мяких-українофілів до українців — стали поступовцями. Їх поступовість проявилася одиноким в ширшому розумінні поняття форми Русь-Україна, але не в діяльній прихильності для самого принципу поступовости. Вони осталися принциповими

консерватистами у всіх ділянках життя, ото ж — бюрократами; ревними слугами австрійського централізму, який дещо зм'ягчав польське верховодство в Галичині; ненависниками російської імперії і взагалі „москалів“. Завдяки принциповому русофобству, українські народовці - націоналісти зішлись з польськими націоналістами од права до ліва. Найкращими доказами цього — політика Лавровського - Качали - Романчука - Барвінського — 1914 р. і т. д.

І так — українофобство русофілів і русофобство українців стало — спершу певно проти волі — на службі принципової політики великопольської державности, яка по свому старалася використати ці настрої, піддержуючи їх стало в певному напруженні. А що верховодам політичного життя Галичини була потрібна постійна ворожнеча всіх національних і громадських складників, то нічого дивного, що ця боротьба і внутрішня розбіжність суспільно-національної думки серед галицьких русинів ставала з кожним днем ширшою і глибшою.

Були, що правда, за цей недовгий час 1875—1895 р. спроби порозумітися оцим ворожим

таборам для досягнення спільної політичної мети супроти спільного національного ворога. Але на жаль ці спроби були ведені на основі дрібничкової дискусії про академічні питання, як причини розходження, а не на ґрунтові загально-національної суспільно-економічної політичної програми. І тут виявилось, що серед представників національного стародумства і переданого їм владою суспільного назадиництва зовсім немає ані дрібки місця для яких небудь ідей поступу. Поступ, це проти-державний клич, це недозволене явище, яке належить переслідувати і з корінем нищити — так думали тоді верховоди.

Але дійсність пробивала і проривала своє власне русло для потрібних їй думок, стремління і явищ і цим робом творила широкі ідеологічні основи для основних перемін життя. Поступовці-українці підійшли до поступовців поляків і жидів у Галичині і таким чином поклали теоретичні основи для міжнароднього порозуміння, для спільного життя і поступування цих націй на спільній галицькій території у майбутності. Ідеологія поступу мала перемогти і побороти інстинкт націоналізму та партикуляризму.

II

Діяльність всеукраїнської трійці на Галицькому запіллі, поклала основи новим методам філологічних праць. Основою наукових інтересів і дослідів Драгоманова і Франка була широко подумана і приміненна метода

порівняння, що розгортало широкі й далекі горизонти практичного громадського примінення цієї методою досягнутих висновків. Шляхом порівняння дослідники ці проникали в глибину правіків, охоплювали

міжнародній звязок українського національного життя і цим робом невольно протиставили себе своїм попередникам - учителям (Франко, Павлик) та сучасникам (Драгоманов).

Для прихильників давніх наукових методів — опису і пересказу пам'ятника - твору, встановлення приблизного звязку між життям автора і появою твору, та означення його місця у рядові однородних явищ культурно-національного життя — нові методи були занадто революційні, передчасні і непродумані. Огоновський боявся занадто живого суспільницького первістку в цьому методі, Шараневич не допускав навіть думки про тінь політики в науковому висвітленні історичного явища, Верхратський мав на все свій авторитативний погляд, один Желехівський стояв осторонь од цієї політики в науці. Завдяки цьому сталося те, що навіть такі визначні діячі науки і письменства — як Драгоманов і Франко — до 1894 р. не можуть увійти, як діяльні члени, в Товариство імени Шевченка. Тим менше впливу могли вони мати на напрямок літературно-культурних видань „Правди“ і „Зорі“.

На таке відношення офіційних представників галицької науки до праць Драгоманова і Франка могло впливати й те, що державні урядовці мусіли обороняти достойним способом свої методи проти методів нових людей, в політиці зовсім таки неблагонадійних. З другого боку вчений - урядовець, як вповні віридостойна особа, в заховавчій суспільності міг оста-

вати все своє життя на раз вибраному методі, та на раз засвоєному обсягові знання. Але вчений професіонал, що своєю щоденною працею мав здобувати собі кусок хліба, мусів вже хоч би ради сякого-такого заробітку, постійно поширяти обсяг свого знання і предмет свого досліду, мусів здобувати і забезпечувати за собою положення у суспільності, навіть їй наперекір. Листування Драгоманова і Франка з безліччю планів про переклади статей Верна, Реклю, Рейса..., необхідних для двигнення поступу серед галицьких русинів з прекрасними планами збирання історичного, суспільницького, економічного, літературного, культурного і всякого іншого матеріалу; із суцільними конспектами праць, виконання яких охоплює життя кількох дослідницьких поколінь: та зібране ними число книг у поодиноких наукових питаннях — тільки свідчать про незвичайний розмах замислу, велику бистроту думки і сміливість творчої уяви. Це і оді замітити в житті і праці тих, що держали так довго Драгоманова і Франка оподальк од громадського та наукового життя.

Для прикладу високого рівня і сильного напруження наукових інтересів Франка і Драгоманова можна хіба подати деякі теми їх листування: 1882 (ст. 37, 41) про біблійно-екзегетичні теми, 1883 (41) про необхідність видозмінення фабричного соціалізму Маркса для потреб дрібноземельного рільника, (47) матеріал для історії громадських шпихлів, 1884 (74, 90) необхідність реального

підходу до питань національної політики, 1885 (107) про необхідність усунення із соціальної політики — язикомельства і доктринерства, 1888 (273) збирання приповідок, (302) план історії карпаторуського письменства, 1890 (312) автобіографія і плани праць Франка, 1891 (358—9) оборона участі студентства в діяльності радикальної партії, 1892 (371) програма „Життя і Слова“, „Варлаам і Йоасаф“, „Іван Вишенський“, „Панські жарти“, „Апокріфи“, „Панщина“, „Лис Микита“ і т. п., про все те є тут мова.

А що тоді не було де висказатися критично хоть би слівцем про працю інших, то по дорозі ми стрічаємо характеристики: Павлика в тому, що легко з гніву зриває зносини (22), що охоче генералізує все (28, 32, 33, 46, 50—51, 119) із шкодою для справи, дуже терпить од постійного безгрішшя (153), дещо занадто багато думає про себе і перебільшує значіння своїх терпінь (166—8, 171), Лімановського як польського націоналіста (30—31), Барвінського Володимира (36, 84), Партицького (29, 84), Заклинського (29), Огоновського Омеляна (73, 149, 204, 302), Вахнянина і Подолинського (114 до 115), Целевича (149), Багалія (151), Житецького (248), Коцовського (270), Барвінського О. (274), Кониського (278), Федьковича (278), Сумцова (288), „кацапів“, русофілів (248), народовців (112) радикалів од 1889 р. і т. д.

І чим більше оці невтомні

робітники науки усвідомляли собі одноманітність, однобокність і вузину наукових інтересів, методів і намічених завдань галицьких філологів і істориків, тим жвавіше цікавилися вони цілими скупинами явищ давнього духового життя власного народу і їх міжнародними джерелами. Цим робом думали вони досягнути неоспоримі докази давности культурних звязків українського народу зо світом, то ж докази культурної рівновартности української нації з іншими історичними державними народами. Ці характерно міжнародні інтереси Драгоманова і Франка змусили їх стати свого рода енциклопедистами історично-філологічної науки. Драгоманов є типічним полігістором, що обхоплює політичне, суспільне, духове, релігійне, побутове життя усіх часів і країн світа, переломлює всі досягнені висліди про життя людства в огнищу одвічної кривої культурного життя рідної нації. Франко все більше цікавиться всіми проявами поетичної творчости рідного народу на тлі його політичної історії і економічно-громадського життя, поки вкінці не обхоплює всіх важніших питань словянознавства, як основи українознавства.

Сьогодні ми ясно бачимо одухотворяючу ролю Драгоманова, як основоположника порівняного методу в дослідках української літератури. Франко виступає перед ним все більше, як невтомний чорнороб-дослідник, що обхопив широкі перелогі всіх діб письменства, словесности й літератури українського народу і промостив у нас

у Галичині шлях історизму в порівнянні національного із чужим. Тільки в працях Павлика задержався дещо вузкий, сказати б виключно критично-філологічний підход до явищ духового життя України, але все ж таки явищ або широкого міжукраїнського, або міжнароднього значіння. Він же виступає як ультраоб'єктивний літописець цієї знаменної в нашому галицькому житті доби.

Хоча шляхом міжнаціонального порівняння були виявлені сутонаціональні явища культурного життя українського народу значно краще, як шляхом біо-бібліографізму, формального опису і діалектичного доказу про первісність і самотність цього життя, то все ж таки порівняний метод Драгоманова - Франка і об'єктивний критицизм Павлика не скоро стали основою наукової праці в Галичині. По цій пинявості, з якою поширювалася нова дослідча метода серед галицьких наукових робітників, можна вносити про цупкість традиції, якої придержувалися у громадському світогляді майже всі громадяни Галичини. Тим то, чим більше займалися нові громадські діячі критичним розглядом оцих переданих основ світогляду, тим з більшим спротивом і осудом стрічалися вони. За критику основ платили як народовці, так і русофіли та поляки абсолютною ворожнечою.

Народовецький націоналізм стояв рішуче проти інтернаціонального космополітизму Драгоманова і Франка навіть у питаннях науки. І вийшло те, що консерватисти цуралися посту-

повців, діялектики не підходили до реалістів, вузкі егоїсти не переносили принципових громадівців, а несміливі боязкі уми загалу прислухувалися з острахом до твердих, як криця, виснівків раціоналістів. Одним словом тому 50 літ для людей із світоглядом половини XVIII в. неприємливими і чужими були нові думки.

Тверді старо-руські круги верхів уповні погоджувалися з народовцями щодо непригідности поглядів, інтересів і методів оцеї трійці ворохобників. Тим паче, що ці нові страшні люди осмілилися посягнути на такв святиню, як правопис, із чим вповні погоджувалися і народовці, хоч би іноді тільки „в імя святої згоди і миру любови в руській сімі“. А що ці протестанти-еретики серед галицької громади осмілилися поставитися критично до деяких сторінок діяльності церкви і її духовенства, то очевидно в осуді їх вольнодумства всі були згідні, бо ж „соціалістичні“ кличі цих людей були як проти церкви, так і проти держави. Навіть далеко йдуче українство цих людей, що так дуже цікавилися мужицтвом і самим найнижчим денним зарібництвом було, дуже не миле для всіх, хто тільки цинив свою приналежність до вишого стану. Бо ж у крайньому демократизмі цих українців був насміх якраз над вищими станами нації, з яких походили всі визначні тоді народовці і святоюрці. Зрештою, ідея чистого українства затирає не тільки станово-громадські різниці між членами і пластами нації, але й не звертала уваги

на істотні різниці між уніятами і схізматиками, до яких преці годі признаватися католикам.

І хоч як слабою була ця трійця діячів до 1885 р., а за дальше 10-ліття її вплив тільки незначно скріпився, то сьогодні нам ясным стає, що зерно поступу і нової суспільної думки, кинене тоді між народ, уже вспіло видати буйний плід на широких ланах галицького українського селянства. Широкі народні маси підійшли до вирішення основних питань і сторінок свого життя, чим значно сильніше зв'язалися з Україною, як це могло

статися тільки завдяки спільності мови і побуту. Національність виявилася і в суспільно-громадських і економічних ідеалах широких верств робучого люду. Але в тому ж самому виявилася і міжнародня одність цих інтересів, політичних і економічних, що вели до волі і збірного володіння варстатами праці і зисками з неї. Соціалізм усував націоналізм; соціалізм об'єднював розеднаних довговіковою традицією; соціалізм примирював непримиримі — фільства і — фобства в ідеї міжнародньої солідарности робучого люду.

М. АНДРУСЯК

УКРАЇНЦІ – ВЕЛИКОРУСИ – ПОЛЯКИ

(ІЗ ДУМОК М. КОСТОМАРОВА ПРО ВІДНОШЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ ДО РОСІЙСЬКОГО Й ПОЛЬСЬКОГО НАРОДІВ ДО ПОЧ. 60 РР. ХІХ СТ.)

(А брамович: З листування М. Костомарова з графинею А. Д. Блудовою, Україна, Київ 1926, кн. V, ст. 80—90; — Науково-публіцистичні і полемічні писання Костомарова, зібрані заходом Академічної Комісії Укр. Історіографії за редакцією акад. М. Грушевського. Київ 1928, ст. XXII + 315).

Опубліковані недавно Комісією Укр. Історіографії при Історичній Секції Всеукраїнської Академії Наук науково-публіцистичні й полемічні писання Миколи Костомарова є — по думці проф. М. Грушевського — „необхідним доповненням його наукових творів. Вони часом резюмують і дають синтез його наукового дослідження далеко ясніший і виразніший, ніж його на-

укові розвідки, зібрані в „Монографіях“. Ці його статті числом 57 „з найбільш виявленим публіцистичним характером досі були майже не приступні — розкидані по різних старих журналах і газетах і не зібрані ніколи разом“. Не менше значіння для пізнання світогляду Костомарова має подана ще раніше в двохмісячникові українознавства Історичної Секції УАН. його переписка з гр. Антоїною Дмитрієвною Блудовою, дочкою Дмитра Мик. Блудова, президента Академії Наук і голови Державної Ради та комітету міністрів. З родиною Блудових познайомився Костомарів з кінцем 1859 р.; згадана ж переписка (6 листів) походить з 1861—2 рр. (4 листи писані з кінцем 1861

р. п. ст. ст., а 2 з початком 1862 р.). Перші з цих листів до графині писав наш історик в зв'язку з суперечками й поголосками, які викликали його статті, поміщені в „Основи“ за 1861 р. (Гол. стаття: „Дві руські народності“, кн. III, ст. 33—80). — Думки Костомарова, висловлені перед графинею, доповнюють його погляди на різницю між українцями й росіянами, про які знали ширші кола нашого народу досі виключно з його статті про „Дві руські народності“. На цім місці хочу подати частинно деякі цікаві місця з його переписки та науково-публіцистичних й полемічних писань, що відносяться до питання про відношення української народності до російської й польської, полишаючи на боці цілу низку його статей, дотично інших справ, зібраних у вище наведеному виданні УАН, з яких першою є його сконфіскована магістерська дисертація про „Причини й характер унії на Україні й Білорусі“ („О причинах и характере унии в Западной России“).

На початку свого „Огляду творів, писаних на українській мові“ (Обзор сочинений, писаних на малоросийском языке), поміщеного вперше в харківському альманаху „Молодик“ на 1844 р. пише Костомарів ось що: „Мова, названа звичайно українською (малоросійською), якою говорять в південно-західних губерніях Росії і в галицькій королівстві, не є говором російської (руської) мови, виробленої в останніх часах; вона існувала здавна й тепер існує, як мова славянського племені, що займає по своїм

граматичним і лексикальним ладі середину між східними й західними мовами величезного славянського племені, мова правильна, багата, гармонійна й спосібна до розвитку літературної творчости“. Опісля вказує на церковно-славянську мову, як основу, з якої розвинулися мови українська й російська та подає перший огляд української літератури. З галицьких видань йому відомі збірки Вацлава з Олеська, Жеготи Павлі та Лозинського: „Руське весілля“.

В „Основи“ за 1861 р. кн. II, (ст. 121—135) подав Костомарів „Відповідь на вибрики (краківської) газети „Час“ і журналу „Revue Contemporaine“. Краківський „Час“ 1860, № 256, обстоював, що Русь (Україна й Білорусь) це Польща. Знова ж д. Paul de Laint-Vincent написав в 210 № „Revue Contemporaine“ статтю під заголовком: „La Poésie Oukrainienne“; в ній висловлював гадки, що українці й поляки одної вітки нарід, а тільки на короткий час варяги та татари розірвали між ними єдність; опісля в XIV ст. знова зєдинилися — „без боротьби, колотнеч і війн“. У відповідь обом Костомарів обстоював близьке споріднення українського й російського народів. В X. кн. „Основи“ за 1861 р. (ст. 100 до 112) появилася його стаття: „Правда Полякам о Руси“ з приводу нової статті в „Revue Contemporaine“ п. з.: „La vérité sur l'esprit russe“. Її автор доказував, що український нарід завсіді схиляється до Польщі, й відділюється від московського народу, а „русинська мова

відрізняється від російської (руської) так як і народність. Ця мова є радше говором і майже незрозуміла для росіян; по своєму славянському походженні вона має все прикмети польської мови". Костомарів збивав це, виказуючи, що українська мова має стільки спільного з польською, як з іншими славянськими мовами.

Рівночасно полемізував Костомарів з москвичами („Правда Москвичам о Руси“, Основа, 1861, кн. X, ст. 1—15), коли на сторінках московського „Дня“ (1862, № 6) появилася критика його статті „Дві руські народності“. Росіяни підняли крик, що українці стремлять до сепаратизму. Однак в дійсності у Костомарова не дозріла ще думка про можливість окремих українського державного життя; він тільки обстоював окремішність мови. „Ви пишете — писав він до графині Блудової, — що коли я висловлююся: ви росіяни (великоруси), ми українці (южноруси), то це вже факти роз'єднання. Роз'єднання в політичній розумінні тут нема й тіні; у відношенні до Франції або Італії — нема ні великорусів, ні южнорусів, є тільки руські... тільки в нутрі себе він (себто руський нарід) має етнографічні різниці й уже не має тієї єдності, яку зберігає у відношенні до всякого не руського народу“. Тут Костомарів робився таким уступчивим супроти Росії, що відкидав усяку думку про розмежування України й Росії. „Ви пишете, — писав він до Блудової, — що южноруська народність поширює свої домагання на Катеринославську й Херсон-

ську губернії. Коли б могла бути мова про якенебудь розмежування й політичний поділ, тоді питання про відношення народности до території могло б стати важним, але як того нема й не може бути, то для справи української народности зовсім не треба означення території в яким небудь іншим розумінні, як в етнографічній (sic!). А що обидва види народности не два народи, тільки один народ у двох видах, то очевидно, що батьківщина української народности є там, де знаходиться ця народність, як рівнож і великоруської народности край там, де він живе. Великоруські села в чернігівській губернії я прилучую до поняття Великоросії, подібно українські села в саратівській губернії до України. Взагалі в означеннях наших народностей не можна уникнути неточностей. Якщо ми говоримо українська, то розуміємо тут первісне гніздо, а в цей час — у Петербурзі, в домівці редактора „Основи“ я почуваю себе на Україні, і рівнож у домівці переселеного до Києва москвича почуваю себе у Великоросії. Територіальних границь нема й не повинно бути“. І хоч Костомарів є й тут за федеративним ладом у Росії, то ця федерація не повинна ґрунтуватися на народностях „бо це є не вигідно й не добре, не принесло б жадної користі. Тільки я бажав би, — пише він, — самоуправи областей, як великоруських, так і южноруських, так і мішаних“. З того видно, що Костомарів в 60 рр. покинув думки, пропала кирило-методіївським братством.

„Ви згодитесь, — пише Костомарів до Блудової в другім листі, — що на розвиток української (южноруської) мови не можна дивитися, як на яке небудь змагання відокремлення від Росії. Руський народ ділиться на дві головні вітки: північно-руську й південно-руську й руська мова, в парі з тим ділиться на два говори: великоруський і південноруський. Обставини сприяли першому досягнути раніш літературне значіння; другий тепер виказує те саме право. Ми, південноруси, становлячи разом з вами великорусами половину одного народу, маєм рівне з вами право. А коли ви бажаєте, щоб невідмінно була тільки одна мова, то ми вам скажем ось що: чому ж цією мовою повинен бути ваш говір, а не наш? Коли ви нас заставляєте говорити тільки по-вашому, то ми хочемо добиватися, щоб згодом заставити вас говорити тільки по-нашому. Залишіть же пізнішому часові вирішити, по чій боці буде верх, себто хто з нас: ви або ми, шляхом свобідного розвитку розумового життя стане вище. Наш звязок не до розірвання; це правда, однак коли ви, великоруси, станете в цім відношенні простягати руку на нашу свободу, тоді ви кидаєте зерно роздору у спільну нашу батьківщину. Хіба ж не Ви, графине, говорили зовсім слушно, що нам треба зійтися й зблизитися до народу? Гарно. Як же нам зблизитися до нього інакше, як не заговоримо мовою, йому близькою, йому зрозумілою. Аджеж південноруси розуміють великорусів зовсім не так, як говорячих на їхній мові,

а майже так, як ми розуміємо говорячих з вами на одній із славянських мов. В політичній відношенні всяка з боку великорусів спроба замаху на знищення розвитку літературного поступу південноруського народу шкідливо буде відзиватися серед інших славянських народів. А ми повинні працювати для з'єднання славянських племен“.

А причиною повстання українського письменства вважає Костомарів потребу зближення з простим народом. Він побороє перед Блудовою думку, видвинену навіть українцем Михайлом Юзефовичем, мов би то українська література розвинулася за приноку поляків. Українська література повстала в східних краях України, де нема поляків; усі письменники з винятком Шевченка походили з Лівобережжя й там почали писати. А щодо правобічного уроженця Шевченка „то навіть смішно було б приписувати якомунебудь польському впливові розвиток цього чоловіка, що навіть його могила непокоїла поляків. Усі, хто його знає, докоряли йому за надмірну ненависть до поляків; це можна було вибачити людині, що служила козачком у польського пана й терпіла панські паси“. Однак й Шевченко не почав писати на Правобережжі, тільки в Петербурзі й надто в самих своїх творах полишив глибоку ненависть до поляків. Супроти того польський студент Хорошевський, промовляючи над його гробом, сказав: „Tu nie lubieś nas, Tarasie“.

Зновуж „польська сучасна література не показала ніде співчуття літературному і народно-

му рухові українців, противно, глядять на них ворожо". Подібно теж і „в українській літературі не висловлено ніде співчуття для польського патріотизму". Обороняючи так українців Костомарів укінці пише: „Видно, що деякі великоруси зlostяться на тих, хто пише й читає по-українськи. Із злости вдумали клевету, будьто би дідала тут якась польська політична інтрига. Находяться свої несум-

Др. ВОЛОДИМИР КУЧЕР

В 50-ТІ РОКОВИНИ НАРОДИН А. АЙНШТАЙНА

Дня 14. березня святкував 50-тий раз день своїх народин Альберт Айнштайн, один з великих учених сучасного світа. Немає, може, нині люди, що зачисляє себе до інтелігенції, якій не було б знане назвище цього вченого; воно стало славне на всьому світі внаслідок умілого поставлення і викінчення загальної теорії релятивності, якої значіння для пізнання явищ все-світа переступило рами теоретичної фізики; вона потрясла підвалинами в теорії пізнання явищ природи, вона зіснула з високого престолу апріоризму поняття часу і простору і поставила їх на солідних основах емпіризму.

Рідкий випадок — може й небувалий давніше — щоб чисто абстрактна фізикальна теорія сталася так популярною для ширшого загалу, як саме теорія релятивності Айнштайна. В часі повного затміння сонця 1919 р., поробили англійські

лінні люди, які знаючи справу інакше, догожають помилкам. Є це те саме, що з нашим університетом. Видумують гідкі, підлі, бунтарські клевети, а є свої, що готові ізза угодливости тому потакувати".

Ці останні слова Костомарова, хоч минуло з часу їхнього написання 67 літ, *mutatis mutandis* знаходять ще й досі примінення в деяких кругах нашого громадянства.

астрономи фотографічні знімки небесного зводу в окруженні затемненого кружка сонця. Дбайливі і докладні поміри із цих знімок виказали, що дійсно виступають предсказувані теорією релятивності відхилення промінів світла звезд у гравітаційному полі сонця. І якраз цей досвідний факт для теорії релятивності зробив її та її творця славними і популярними серед ширшого загалу. Тоді багато авторів писало і викладало по всіх закутках нашого світа на протязі кількох літ про Айнштайна та його теорію. Але рівночасно розгорів великий спір у поглядах учених про правдивість теорії релятивності; мала вона, що правда, багато прихильників, але чимало було й противників; знайшлися між ними й одиниці, які осуджували загальну теорію релятивності тільки тому, що її творець був жидівського походження. Однак критика здорової думки перемогла. Теорія релятивності

вийшла по десятилітніх пробах критики з перемогою. Нині вже затихли дискусії в справі теорії релятивності навіть у фахових кругах фізиків. Ледве кількох фізиків залишилося, що відмовляють стійности загальній теорії релятивності і признають важною тільки спеціальну теорію релятивності. Оскільки можна судити із стану тяжких експериментальних дослідів у цьому напрямку, то всі послідовності, які Айнштайн витягнув з теорії релятивності, погоджуються зовсім з досвідом. Цього року також фізики й астрономи вже приготують, щоби при повнім затмінні сонця, дня 9. травня доказати ще раз стійність теорії Айнштайна.

В інтервалі часу між поставленням спеціальної теорії релятивності (1905 р.) й оголошенням загальної теорії релятивності (1916 р.) працював Айнштайн в іншій ділянці фізики, а саме в теорії квантів енергії, якої творцем є Макс Плянк (1900). Згідно із цією теорією — всяка енергія промінювання, яку тіло видає чи то як проміні тепла, чи світла, чи може як проміні Рентгена, не може виступати в довільних кількостях, тільки мусять бути все в повних многократях найменших одиниць-порцій, т. зв. квантів енергії. Айнштайн пристосував теорію Плянка до оптичних явищ і вже під кінець 1905 р. оголосив свою теорію світляних квантів, яка була новим рішаючим імпульсом для дальшого розвитку теорії. Основа фотохімічної рівновартно-

сти Айнштайна виявилася дуже плідною для фізикальної хемії. Праці знов Айнштайна з області теорії квантів над атомовим теплом тіл мають епохальну вартість. І якраз за ці саме праці з теорії квантів енергії припала Айнштайнові нагорода Нобля.

Дивне — рік 1905 видається переломовим у творчій праці Айнштайна. Крім спеціальної теорії релятивності і першої розвідки про світляні кванти, оголосив він також в тім році розв'язку проблеми рухів Бравна, чим саме дав він важну підйому для кінетичної теорії матерії.

В часі гарячої дискусії над загальною теорією релятивності і гравітації. Айнштайн звернув свою працю знов до теорії квантів енергії, а саме пристосував її до кінетичної теорії газів. Однак загальна теорія релятивності і гравітації не давала йому ще повного задоволення. Айнштайн бачив, що загальною теорією релятивності і гравітації він не досягнув своєї цілі, а саме не створив теорії єдності всіх сил природи. Айнштайн не знайшов помосту між двома основними родами силу фізиці, які є причиною всіх явищ природи. Ходить тут про сили гравітаційного поля і сили електромагнетного поля, отже: про гравітацію і електромагнетизм. Гравітація, як причина правильности руху матерії, становить основу механіки, електромагнетизм знов є підставою явищ електричних, магнет-

них, оптичних і тепляних. Десять літ думав Айнштайн над способом, як би то можна цю подвійність сил природи звести до єдності. І дійсно цього року удалося Айнштайнові дійти до такого математичного взору. Він придумав таку конструкцію простору, яка вирізняється особливими умовами від простору загальної теорії релятивності, як також від інших чотиророзмірових просторів, та яка дозволяє представляти тими самими математичними рівняннями всякі зміни і права гравітаційного та електромагнетного поля. В цей спосіб подав Айнштайн далекосяглу теорію об'єднання гравітаційного поля і електромагнетного поля. Це відкриття має основну вартість у розвитку фізичних теорій.

Л. В.

МУЗЕЙНЕ ЖИТТЯ НА ЧЕРНІГІВЩИНІ

За старих часів на території усієї Чернігівської губернії, музеї були лише в Чернігові. В деяких містах Чернігівщини хоч і були цінні музейні матеріали, але старий уряд не міг і не хотів використати їх для наукової і освітньої мети. Так, при Глухівському земстві була збірка пам'яток старовини, але вона неприступна була для огляду й не використовувалася для іншої освітньої мети. Так само було і в Ніжені, де в Учителівському Інституті (колишній Ліцей) недбайливо зберегалися збірки картин і речей Безбородька.

Ось такий то нарис наукової діяльності Айнштайна, вченого світової слави, на протязі чвертьстоліття. Вся його праця належить до області теоретичної фізики. Кожна праця, започаткована Айнштайном у якійсь ділянці фізики, була переломова й завсіди дуже широко закроена і тому в-одно давала фундаменти для дальшого розвитку плідної теорії. Теорія релятивності створила, що правда, нову добу теоретичної фізики. Але остання праця Айнштайна п. н. „До теорії єдності теорії піль“, яку він в січні ц. р. предложив берлінській Академії Наук, матиме безперечно ще більшу вартість для розвитку фізикальних теорій. Її завдання — вияснити всі явища природи одинокою формою поля сил; тому саме треба від неї сподіватися нового перевороту в теоретичній фізиці.

В Конотопі при Земській Управі відомий історик України Ол. М. Лазаревський заснував було Музей, але Земство вважало це за „непотрібну розкіш“ і „ліквідувало“ ці збірки. Більш того відомий бібліограф С. І. Понамарьов подарував Конотопському Земству висококоштовну бібліотеку, де нараховувалося чимало тисяч книжок великої бібліографічної вартості. Але Конотопське Земство, через те, що Конотопська жіноча гімназія не могла використати цю бібліотеку для своїх потреб, продало частину книжок „на вагу“

яко непотрібний хлам, частина книжок загинула у вогких льохах, зіджена мишами.

В Чернігові музейна справа, хоч і стояла далеко краще, але умови праці були важкі й не могли сприяти нормальному існуванню музеїв. Так, коли відомий український колекціонер В. В. Тарновський передавав Чернігову свою першорядну збірку пам'яток української старовини, чорносотенці Чернігівського Земства не хотіли приймати цієї збірки, яко „мазепинської“. Музей архівної Комісії через брак коштів, через постійне втручання в справи Комісії „неодмінних попечителів“ чорносотенців-губернаторів — нидів. Це можна ілюструвати тим, що хранитель музею одержував утримання 15 крб. на місяць.

Що ж до дослідчої, наукової і освітньої роботи, то її музеї майже не провадили.

Часи Революції відіграли велику роль в музейному житті Чернігівщини: в різних містах губернії стихійно виросла низка музейних закладів, що зосередили в собі багато цінних пам'яток матеріальної культури. Утворені музеї: в Глухові, Конотопі, Ніжені, Новгород-Сіверському, острові, Сосниці. Музеї ці збирають пам'ятки старовини, охороняють нерухомі пам'ятки й відіграють велику роль в справі виховання трудящих — музеї відвідують щороку десятки тисяч людей, переважно селяни, робітники, учні.

Що до музейного життя Чернігова, Революція цілком перерудила його, дала нормальні умови для існування музеїв. В Чернігові утворені були три

нових музеї побуту й мистецтва, етнографічний і культурів.

Народній Комісаріят Освіти УСРР р. 1922 об'єднав юридично всі музеї міста в єдиний Державний Музей, узяв його на державний бюджет, а року 1925 Чернігівський Губерніяльний Виконавчий Комітет передав музеєві найкращий у місті будинок для об'єднання всіх відділів Музею в спільному приміщенні. Тепер у Музеї є такі відділи: археологічний, історичний, українських письменників, побуту мистецтва, етнографічний, відділ культурів і постійна виставка: „Релігія чи Наука“.

Музей не припинив свого розвитку: щороку кількість збірок його збільшується (за останні роки коло 3.000 речей на рік) це речі, що їх здобуто під час археологічних дослідів, етнографічних і мистецьких експедицій, шляхом купівлі й пожертв. Серед збірок, що вступили до музею, видатніші пам'ятки, здобуті під час археологічних розкопів і розшуків, збірки речей української старовини XVII—XVIII ст., як ось: портрети, посуд, речі релігійного культу, серед яких чимало зв'язано з історичними подіями, речі, що належали українській військовій старшині: Іванові Мазепі, Василю Дунін-Борковському, Леонтію Свічці й ін., збірки картин західноєвропейських, російських і українських художників.

Відділ українських письменників збагатився силою матеріялів, щодо Куліша, Глібова, Коцюбинського й ін. Збагатився музей і новими матеріялами щодо Т. Шевченка.

Багате історичне минуле Чернігівщини, підтримка Музею Державою, симпатії до музею з боку населення, ось ті джерела, що сприяють розвитку Музею, збагаченню його збірок.

Переводить Музей і дослідчу працю. Протягом трьох років Музей переведив розкопи великого могильника в с. Шестовиці. Розкопи ці дали багатий матеріал щодо старовинного побуту на Чернігівщині в X ст. Знайдені були поховання-трупопокладання й трупопалення. Деякі із цих поховань дуже цікаві, як ось поховання, де в одній могилі знайдені кістки: чоловіка, жінки й коня з різними речами вжитку біля цих кістяків. Інвентар, знайдений під час дослідів, дуже великий і цікавий з наукового боку. Досліди неолітичних стацій збагатили Музей цінною збіркою кремінного начиння, крім того встановлено низку стацій, що зовсім невідомі були в літературі.

Історико-мистецькі дослідження збагатили Музей великою кількістю збірок, що характеризують мистецтво України в XVII—XVIII ст. Це, переважно пам'ятки малярства, гончарства, золотарства й сницарства.

Музей досліджував і вживав заходів для охорони пам'яток архітектури XVIII ст., як ось: палацу Розумовського в Бату-

рині, палацу Румянцова-Задунайського у Вишенках, то що.

Багатий матеріал Музею використовують з науковою метою вчені УСРР, РСФСР і закордону, що приїздять до Чернігова для праці в Музеї.

Музей бере також участь у громадському житті Держави, як ось участь у святкуванні ювілею Л. І. Глібова, в зв'язку з 100-т'ям з дня його народження, участь у роботі Чернігівської Комісії увічнення пам'яті М. Коцюбинського — під час 15-ліття з дня смерті його влаштував виставку, присвячену пам'яті письменника.

Одне з важливих завдань, що ставить собі Музей — це підвищення культурного рівня населення, для чого Музей організує екскурсії, як по Музею, так і поза Музеєм. За останній рік Музей одвідало 20.000 осіб, що для такого міста, як Чернігів (35.000 населення) становить досить велику кількість відвідувачів. Переважний відсоток відвідувачів Музею — селяни.

Чернігівський державний Музей перебуває на державному бюджеті, як утримання штату Музею, так і видатки на навчальну частину і господарчі витрати асигнує Держава. Штат Музею складається з 18 осіб, замість 4-х, що обслуговували Чернігівські Музеї за старих часів, до революції.

Г. Л. К.

У 25-ЛІТТЯ ВИЩОГО МУЗИЧНОГО ІНСТИТУТУ ІМ. ЛИСЕНКА У ЛЬВОВІ

Чверть століття минуло, як засновано під управою Анатолія

Вахнянина нашу першу Музичну школу. Завдяки невтомній

праці покликаних людей це сьогодні поважна інституція з філіями в Перемишлі, Станіславіві, Стрії, Дрогобичі, Коломиї й Самборі.

З нагоди 25-ліття Інституту, відбулися у Львові два концерти: На першому пописувалися учні Інституту, можна сказати вже не учні — молоді артисти. Другий — це орхестральний концерт у залі міського театру. Ми спинимося довше при цьому орхестральному концерті.

Виступають на ньому ось такі композитори: Микола Колесса, молодий композитор, і знані вже нашому загалові Василь Барвінський, Ст. Людкевич і М. Лисенко.

Микола Колесса: Українська Суїта.

Незнайомі, майже чужі мелодії переплітаються, вяжуться у повільному ході, ніби ждуть чогось, ніби приготуються до чогось. Здається автор з далекої чужини дошукується того, що рідне.

І ось воно. Можна сказати, що у свіжих, палких згуках другої частини вчувається одчайдушність наших козаків. Раз танок, раз пісня. Підкови б'ють об землю, срібний сміх уквітчаних дівчат пробивається крізь чоловічі голоси.

У третій частині автор малює красу наших гір з їх безкраїми полонинами, темними, густими лісами, з їх синьою задумчивістю і меланхолією. Тягнеться пасмо Карпат: Лемківщина — Бойківщина — Гуцульщина. То лагідно хвилює, то у гострі шпилі виходить.

А над усім темні ліси шумлять відвічну пісню туги, пісню долі й недолі. Вчуваються сопілка й трембіта — співають про життя і смерть верховинця.

Суїта кінчиться танком. Ми не знаємо, чи це коломийка, чи гуцулка. Здається — це останнє, бо таке сильне воно у своєму ритмі. Це, мов би хтось кинув на залю червону китицю. Колишеться заля ціла під такт, здається не вдержить того ритму. Це ритм гуцула, це танок викоханий у стіп Чорногори, це дикий, та сильний, мов біг Черемоша, рвучкий, мов води Прута.

Як жаль нас розставатися з тобою, гуцуле!

Які цінності зберігає талан Колесси, коли він у першому, дебютовому творі дає нам таку картину!

Ми не отямилася ще, не вспіли перенестись думками із нашого села — коли вже нові пишні звуки понеслися по блискучій залі, м'якими обіймами поклалися на душу, щастям якимсь невисловним сповнили все наше ество... Василь Барвінський: Українська Рапсодія. Написана ще в 1911 р. в Празі. На мотивах пісень „Тече річка беріжками“ і „Максим Козак Залізник“ побудований великий твір. Вже так вчасно проявилася вся індивідуальність Барвінського. Знаєте, він так пестить той рідний мотив, так любить ним, дає нам його у всіх красках веселки. Чи це козацька дума, чи танок, — чи верховинська думка або коломийка, — все по майстерськи вирите. Хтось раз назвав Барвінського майстром мініятури.

Це нам прийшло на думку, хоча „Українська Рапсодія“ нічого спільного з мініатурою не має. Але Барвінського композиція — це низка перел, таких, знаєте, — не блискучих, а з теплим, лагідним світлом. Кожна з них гарна, кожна заокруглена, викінчена у собі й усе злучене золотим ланцюжком фантазії.

Нараз, звуки нової пісні вивирають нас з блаженного настрою. Це пісня, що містить у собі весь народній біль, трагедію наших змагань, наші тихі надії — і нашу німу неміч.

„Ой та зажурились...“

У могутніх сильних згуках ми пізнаємо творця „Кавказу“. Так використати засоби оркестру, так широко закрітити композицію може тільки творець з його полетом. — Ми починаємо ще раз переживати все, що недавно пережили. Мотиви

стрілецьких пісень: „Ой та зажурились...“, „Засумуй трембіто“, „Ой видно село“, „Нумо до зброї брати“, — це ж символи тої кривавої дороги, яку перейшла наша молодь у 1914—1919 роках. Ми не в силі зясувати бурі почувань, які будяться у нас при тих згуках. Людкевич написав „Стрілецьку Рапсодію“ 1928 р., на пам'ятку 10-ліття листопада. — Музика веде нас через усі стадії наших змагань, — широким летом несеється над нашими головами...

Після такого епохального твору — хор у супроводі оркестру з опери „Утоплена“ нашого Лисенка видається нам „добрими, старими часами“. Та всеж це закінчення має ту добру мету, що ми виходимо із залі усміхнені.

Глибоко в душі сховане все, що дали нам наші мистці.

ЗАПИСКИ

ЛІТЕРАТУРНІ ЗАПИСКИ

АНГЛІЯ, АМЕРИКА

Від 25 літ іде щороку під Різдво в Англії песа найбільше улюбленого там драматурга Джемса Баррі п. з. „Петрусь Бен“. Є це казка для дітей, популярна й поза Англією. Досі вона невидана друком. Аж тепер автор рішив видати її у збірних своїх творах з ріжними коментарями та замітками, як це робить Шов у своїх песах.

Англійське „Товариство плекання поезії“ не дало цього року нікому своєї золотої медалі. Жюрі, складене з авторитетних критиків, не признало нікого зпоміж 23 кандидатів гідним такої почеси.

У Нью-Йорку зробили цінну знахідку. Один антиквар відкрив серед скирти старих книжок одну з найцінніших книжок американської літератури: 1-е видання Едгара „Вбивства на вулиці Морґ“. Досі із цього видання заховалися тільки два примірники. Антиквар, який заплатив за цю книжку кілька центів дістав негайно за неї 25.000 дол. від відомого книголюбця Овена Юнга.

Відомий повістяр Сінклер Люїс купив у Барнарді, в 15 милях від Плімут, родинного місця президента Куліджа — фарму на 15 гектарів.

Відомий фільмовий актор-гуморист Гарольд Льюїс видав свій життєпис під іронічним заголовком „Аме-

риканська комедія відіграна Гарольдом Льюїсом“ З цієї комедії довідуємося, як він дійшов від банкового урядовця до мільйонів і слави.

Одним із найбільше читаних англійських повістярів став С. Ф. Райт, автор „Потопу“. Спершу він ходив довго з рукописом цієї повісти по видавцях, шукаючи надаремне когось, хтоб її видав. Коли видав її власним коштом, книжка розійшлася в 100.000 примірниках в Америці. Друга його повість „Острів капітана Спаров“ також має фантастичний сюжет.

В льондонському соборі св. Павла виставили песу відомого гумориста Джерома К. Джерома. Парох цієї церкви сказав з цієї нагоди проповідь про моральний вплив театру.

15-го лютого продали в Лондоні на ліцитації за 400 фунтів штерлінгів невідому песу Оскара Уальда „Трагедія одної дами“. Песа написана на поганім папері і переписана автором власноручно.

В американській пресі вели недавно дискусію, як треба писати літературні твори. Редактор „Американ Скеч“ Нікольс оповідає із цього приводу свою розмову з відомим англійським письменником Уельсом: „Не так давно, — пише він, — я проходжував з Уельсом над Темзою і ми вели дискусію про „техніку писання“. Після довшої розмови, ми дійшли

до висновку, що Уельс не має ніякої техніки. Він сам признався, що кожну повість починає на новий лад. „Любов і містер Левішен“ — єдина річ, яку він написав на підставі заздалегідь накресленого плану. Інші повісті він писав здебільша з кінця — перші глави на останку; одні повісті — від руки легко, інші „на виривки“, на спосіб Чехова себто різні глави в різний час.“ „Взагалі розмовляти зі мною про письменницьку техніку недоцільно — рішив Уельс — бо я не літератор“.

НІМЕЧЧИНА

У місяці лютий вся Німеччина пригадувала соті роковини Фрідріха Шпільгагена відомого автора „Проблематичних вдач“. Дарма, що більшість його літературних творів належить нині виключно до історії літератури, слід згадати, що він належав до чільних суспільних борців за ідеї поступу. Незаперечна заслуга Шпільгагена в тому, що він створив „сучасний“ німецький роман. Замість романтичних і фантастичних сюжетів він клав в основу своїх повістей ясний і простий мотив. Може занадто простий, як на наш нинішній смак, але гостро зазначений. Постаті Гуцкова або Лявбе були трохи замазані, не належали до виразного соціального середовища. Його повість „Проблематичні вдачі“ 30-літнього автора, який став завдяки ній славним, була довгі роки розхачуваною лектурою широкої маси читачів. Шпільгаген мав сміливість вводити до повістей актуальні соціальні питання. Він сам казав про себе, що він є першим „поширювачем“ (Ервайтерер) ділянки поезії на царину реального життя.

Великий швейцарський денник „Нає Цюріхер Цайтунг“ оголошує літературний конкурс на цікавих умо-

винах. Нагорода 400 франків призначена за фрагмент повісти або оповідання, які відзеркалюють особисті переживання покоління 20 до 30-літніх. 300 фр. дістане студія про ідеї наймолодшого покоління (не довша як на 200 рядків,) і стільки ж поема. Автори не повинні мати більше як 33 роки, мусять бути швейцарцями або чужинцями, що живуть у Швейцарії. Спонукою до цього конкурсу були погляди висловлені у пресі, що Швейцарія не має ніяких молодих талантів. Вислідок цього конкурсу буде відомий ще цього місяця.

Минулого місяця пригадала німецька преса ще інші цікавіші роковини: 100 літ від смерти Фридриха Шлегля, одного з найбільших романтиків. У цій добі „нових шляхів“ німецької літератури, Ф. Шлегель є в критиці тим, чим у поезії Новалис. Від ранніх літ він майже одержимий потребою невпинної науки та відкривання нових овидів. Його старший брат, славний своїм перекладом Шекспіра, не має стільки живучости ні нових ідей, що Фридрих. Його роман „Люсінда“ перша німецька „клінічна“ повість відбиває вповні його різкі хвилювання. Він не почуває себе добре в повісті, яку хотів би перетворити в якийсь загальніший, більш енциклопедичний рід. Його поезії мають теж забагато філософії і забагато змагання з новою невиробленою ще формою. Геніяльні пробіски Шлегля — в афоризмах, відірваних фрагментах і ідеях, кинених наоспіх, мов при денникарському столику. У цьому він нагадує Ніцше, якого попередником він є в неординарному пункті і з яким він у неодному посвоячений. Найглибшим пересвідченням Шлегля був погляд про єдність усіх проявів людського духа: „Все мистецтво повинно стати нау-

кою, вся наука мистецтвом; поезія і філософія повинні бути зєднані“.

Літературна секція берлінської Академії Мистецтв видала комунікат з приводу дискусій у пруському соймі про цензуру. Письменники заявляють, що будуть боротися із цензурою, тим більше, що вона часто робить зайву рекляму зовсім нелітературним творам, які всі починають купувати.

Артур Голічер пише трильоґію, якої дія йтиме в Москві, Берліні та Нью-Йорку. Час дії: від останньої війни до нової, найближчої. Героями повісти мають бути „автентичні особи з політики та промислу“.

Вийшла нова повість Ганса Гайнца Еверса „Фундфогель“. Вона змальовує історію жінки, що перетворюється в мужчину.

Колюмб — Дон Кіхотом. Яків Вассерман видає нову повість „Колюмб, Дон Кіхот океану“, де хоче перевести паралелю між цими двома постаннями.

ФРАНЦІЯ

Один із найкращих знавців театру у Франції, Антуан, відомий директор і режисер, один з перших реформаторів нового театрального мистецтва, помістив недавно в журналі „Ля Ві“ статтю про кризу сучасного театру. Ця криза є, на його думку, не явищем національним, звязаним з одною країною, а загально-європейським. Небезпека, що підриває розвиток театру, це прірва між дійсністю, світоглядом публіки і формою, в якій навіть талановиті драматурги ставлять свої проблеми. Письменники відорвалися від історичного процесу і театр перестав бути соціологічною функцією, а є тільки чисто умовою цари-

ною. Публіка відвертається від поважних творів і хоче криміналістики або кабарету.

Найбільшу грошеву премію за літературну діяльність дістав за минулий рік молодий 30-літній письменник Емануель Бов. Він дістав „нагороду Firie“ 50.000 фр. і став напротязі одної ночі славним. Бов уроджений у Парижі, але з походження росіянин, як і другий недавній лавреат Кессель. Перший його твір був „Мої приятелі“, на який перша звернула увагу письменниця Колет. Три головні його твори це— „Союз“, „Вечір у Блютеля“ і „Любов Петра Найгарта“. Вплив славянської психології у всіх цих творах підкреслюють усі французькі критики. Герої цих повістей — жертви таємної, лиховісної сили.

Париський видавець Грассе, що є одночасно письменником, помістив цілу низку статей про літературний рух у Франції, доказуючи, що ні видавці, ні автори не можуть нарікати на публіку. Книжковий виходить шораз більше, видавництва ростуть, як гриби після дощу, і є кому все те читати, а головню купувати.

З свіжовиданого листування Бальзака дізнаємося про цікаві факти з його праці. Над „Психологією подружжя“ працював він 70 днів; „Полковника Шагер“ написав у двох місяцях, „Сільського лікаря“ у восьми, „Евгенію Гранде“ в трьох місяцях, „Цезаря Бірото“ скінчив за 20 днів, а „Кузину Бетту“ за 6 тижнів. Від 1827 до 1848 р. видав він 90 томів, не рахуючи статей до денників і журналів.

Приятель В. Гюґо і Верлена поет Блемон лишив у своїм заповіті фразу з бажанням заснувати „Дім поезії“

у Парижі. Тепер його небожеві вдалося приєднати до цієї ідеї уряд. Унедовзі відчинять у Парижі інститут з книгозбірнею, музеєм, кімнатами на сходинах і малою „академією“, що щороку призначуватиме літературні підмоги. Цей інститут має проводити ідею зближення між письменниками різних народів.

Бувший міністр, політик і дипломат Клемансо не перестає у 86 р. життя видавати одну книжку за одною. Тепер видав він студію про свого приятеля, великого маляря Кльод Моне, з численними цікавими життєписними подробицями. Книжка є доказом, що Клемансо не переставав цікавитися мистецтвом у роках своєї найживішої суспільної діяльності.

100 літ тому: Рік 1829 позначився у французській літературі такими подіями: Лямартін видав свої „Поетичні та релігійні настрої“, В. Гюго „Орієнталіка“, Бальзак „Шуанів“, Стендаль „Мандрівки по Римі“, а Сент-Бев „Поезії Йосифа Дельорм“.

Заклад видавця з письменником. Париський видавець Грассе побився об заклад з Андре Моруа, що він розпродасть до 1-го червня 1929 р. 80.000 примірників його останньої повісті „Підсоння“. Грассе виграв заклад уже в лютні. Рідко коли той, що програв був такий задоволений як Моруа.

Школа для письменників. Під назвою „А, Б, В.“ заснували в Парижі школу для всіх, що бажають стати письменниками, а потребують підготовки. Школа обіцяє допомогти кандидатам на письменників зовсім оригінальною метою навчання. Протекторат над школою прийняли різні визначні письменники, як Прево, Пер

Міль, Моріс Ренар, Бенуа, Фарер, Колет. Письменництво, як бачимо, стає вже професією, на якій можуть заробити бодай ті, що вчать її.

Відомий дотепний письменник, Жорж Де Ля Фушардієр, автор постійних малих фейлетонів у деннику „Левр“ розписав оригінальний конкурс між своїми читачами. Він заохочує їх наслідувати його стиль і присилати йому фейлетони, які він друкуватиме під своїм прізвиськом. Таким робом він хоче переконатися, чи знавці зуміють відрізнити його перо від чужого. За найкращі фейлетони він обіцяє по 500 франків (скільки ж він сам бере за один?!). Фушардієр найшов дотепний спосіб як стати автором, не пишучи.

У Парижі помер у 74 р. життя поет Моріс Бушор, приятель Рішпена, який присвятив йому свої славні „Богохульства“. У 19 р. життя він дебютував „Радісними піснями“, дуже успішно, а за ними пішли збірки „Поєми кохання та моря“, „Модерний Фавст“, „Париські оповідання“, „Рання зірка“ і „Символи“. Бушор мав велике зацікавлення соціальними питаннями і видав „Народні пісні“ та „Поганські містерії“, призначені для широких мас, для яких організував спеціальні театральні постанови, переробляв клясичні пєси і видавав окремі популярні книжечки.

До „Французької Академії“ на місце помершого драматурга Кюреля поставили свої кандидатури Жалю, Лясер, Гофік, Буеліє, Стровські, Круасе і Бльоа.

ІТАЛІЯ

Помер 63-літній Гільо Сальвадорі, який у молодості був поруч Карручія та Анунція співробітником журналу

„Візантійська хроніка“ і здобув собі імя. Згодом він почав працювати виключно над релігійною літературою. Колись стояв він сильно під впливом Анунція і навіть дістав на одному конкурсі першу нагороду, тому, що журі було переконане, що пізнало по стилю — Анунція.

З 1-им січня почав виходити в Фльоренції журнал „Пегаз“ під редакцією відомого письменника Уго Оетті. Довкола журналу згуртовані найкращі сучасні імена: Джіованні Папіні, Курціо Маляпарте, Сільвіо Бенко, Джіованні Коміссо, Маріо Ляброка, Умберто Фраккія, Еміліо Пеккі, Сільвіо Д'Аміко, Антоніо Бальдіні, Тітта Роза, Панкраці. Стаття Папіні у першому числі п. з. „Про нашу літературу“ була сенсаційною і дала привід до живої полеміки.

„Академія Мондадорі“ розписує цього року конкурс на пєсу на 3 дії з італійським сюжетом і в італійському дусі. Нагороди 10.000 лір. Нагороджену пєсу виставить мілянська група Нікодемі.

Бенедетто Кроче, чи не найбільший ум сучасної Італії, видрукував у своїй „Критіка“ цікаві приватні листи Жоржа Сореля, теоретика синдикалізму. Ж. Сорель мав великий вплив на державні теорії Муссоліні.

Один із теоретиків фашистської идеології, відомий критик Джентіле видав „Критичні студії про Монзоні та Леопарді“.

Йде підготовка, щоби відчинити святочно „Італійську Академію“ засновану на зразок французької себто перші члени будуть призначені з уряду. Її головою має охоту бути сам Муссоліні. До неї ввійшли би в першій

мірі Анунцію, Пірандельо, Джентіле, винахідчик Марконі, Марінетті, Папіні та Панціні. Запропонують у ній участь також не фашистам Бендеттові Кроче та Гулієльмо Ферреро. Якщо вони обидва відмовляться, Академія не матиме найповажніших кандидатів.

Пірандельо викінчив аж три пєси, які будуть небавком виставлені і в Італії і в Німеччині.

ЕСПАНІЯ

Відомого повістяра Романа Перез Де Аяля вибрали одноголосно членом літературної Академії в Мадриді. В інтерв'ю в „Естампа“ він заявляє, що в день свого вибору дістав стільки телеграм і листів, скільки їх дістають звичайно тореадори, коли на арені трапляється їм „когіда“ (нещасливий випадок). Бо вхід до Академії є для письменника свого роду „когіда“.

Славний тореадор зі Севілі Ігнасіо Санчез Мейяс покинув професію тореадора, щоб стати письменником. Він написав пєсу „Сінрацон“, яку грали з невеликим успіхом у театрі „Кальдерон“. Критика підкреслює, що пєса сильно нагадує Піранделья „Генрика IV“, якого в Іспанії ще досі не ставили.

Помер колумбійський письменник Хозе Евстазіо Рівера, автор повісті „Худобина“ одної з наймогутніших у всій південно-американській літературі. У ній змалював він, як мучаться та пропадають робітники в лісах над Амазонкою при добуванні кавчуку, де природа та підприємці знушаються над ними.

Еспанська цензура заборонила виставку нової пєси Бенавенте „Параель Сіельо і льос альтарес“.

У Барцельоні помер один із найчільніших еспанських драматургів Ігнаціо Іглесіас, якого пєси мали великий успіх на чужині ще перед війною. Останні роки він жив у Каталонії самотником, не обзиваючись до нікого.

Державна нагорода в 6000 пезет, признана молодому мадридському журналістові Хозе Монтеро Альоксо за його „Антологію еспанських поетів і прозовиків“, призначену для шкільного вжитку. Альонсо попередив вибрані зразки кожного письменника окремим нарисом. Досі він відомий як автор повістей і новель не дуже високої вартості.

ПОЛЬЩА

Боевий письменник сучасної польської державности Ю. Каден-Брандовський видав перші два великі томи

УКРАЇНСЬКІ ЛІТЕРАТУРНІ ЗАПИСКИ

С. ЧЕРКАСЕНКО

розпочав працю над великою драмою з біблейської історії — „Ціна крові“. За останні два роки письменник написав: в літі 1927 р. — „Коли народ мовчить...“ (Гетьман Іван Мазепа), трагедія на 5 дій (віршом); музику до пєси зладив Я. Ярославенко; в літі минулого року — „Северин Наливайко“, історична драма на 5 дій (віршом), — перша частина давно задуманої трилогії „Степ“; з кінцем року закінчено пєсу — „Еспанський кавалєро Дон Хуан і Розіта“, драмований роман в 2-х частинах (віршом). Несприятливі умовини української видавничої справи за кордоном Великої України причиняються до того, що жадної із цих пєс ще не видано.

Наша редакція одержала від автора рукопис „Дон Хуана“ й дру-

своїє трильогії п. з. „Чорні крила“. Є це спроба дати на зразок Золя велику епічну картину соціальної праці. Повість має сміливі намагання розв'язати де-які гострі сучасні проблеми.

Дуже зручне видавництво „Ренсанс“ у... Станиславові видало грубезну повість Густава Олеховського п. з. „Вожд. Повесть про Йосифа Пільсудського“. Варшавські „Вядомосці літерацке“ так пишуть про цей твір: „Велетенські плакати, розмірів нормального „Радіону“ або „Еліди“ заповідали велику національну епопею, написану на замовлення видавця „одним з найвизначніших польських повістярів“. „423 сторінок цієї книжки це 423 кримінальних злочинів проти літератури, історії, польської мови та здорового розуму“. Дивне, що такого кримінального твору цензура не сконфіскувала.

куватиме цей твір від 2-го числа в „Нових Шляхах“. Цю пєсу прийняла Дирекція Держтеатру у Києві до репертуару Франківського театру на 1929—30 рік.

СЛОВНИК УКРАЇНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ

Редакція Словника українських письменників розіслала ось такі квестіонарі, що їх повинні виповнити й вислати до редакції ті письменники, що не дістали окремого запрошення:

„Готуючи до друку „Словник українських письменників“, прошу Вас не одмовити подати мені біографічні й бібліографічні відомості про себе для цього словника. В словнику мають бути вміщені найдокладніші біографії й бібліографія всіх українських письменників від найдавнішої пори аж до нашого часу, зокрема

й наперед усього письменників XIX й XX століть. Потрібні відомості не лише про поетів, повістярів і драматургів, а також і про перекладачів, авторів літературних і літ.-публіцистичних фейлетонів та кореспонденцій, кіно-сценаріїв, інсценіровок і т. ін., як рівнож істориків літератури, критиків, журналістів, авторів праць з теорії літератури, літературних і театральних рецензентів, мемуаристів і т. ін. (також видавців журналів і газет, редакторів і інших робітників пєра). „Словник українських письменників“ мусить виявити й підсумувати геть увесь письменницький доробок України за весь таки час існування літератури української. Тому й відомості потрібні не про самих значних і відомих письменників, а також і про менших та про зовсім малих і про найменшу їхню продукцію (хоч би й про один-єдиний їхній твір — вірш, статтю, рецензію, переклад і т. ін.).

В біографії потрібні відповіді на такі питання: 1) Імя, прізвище й по батькові. 2) Рік, місяць, день народження. 3) Місце народження. 4) Хто були батьки (імя, національність, соціальний стан). 5) Коротка історія роду (походження, важніші події, чи не було видатних чимсь людей). 6) Виховання й освіта (школа, лектура, інші впливи на формування світогляду). 7) Дальше життя й діяльність (основна професія, якщо за таку не править письменницька робота; громадська діяльність, надто культурно-освітня й політично-революційна; головні події в житті і т. д.). 8) Початок літературної діяльності й дальший її розвиток (надто важливо й цікаво мати оцію „літературну біографію“ і відомості про перші стимули до творчості, про літературну науку, про наявність і зміни літературних впливів, фактичну історію літературної роботи, приналежність до лі-

тературних організацій, погляди на письменницьку роботу і т. ін.).

Найкраще було б, якби Ви подали всі ці відомості в формі докладної автобіографії, зберігаючи, по можливості, послідовність зазначених вище біографічних моментів, яку можна було б умістити в „Словнику“ без змін, — це значно полегшило б роботу упорядчика-редактора.

В частині бібліографічній потрібні точні відомості про всі Ваші твори, оригінальні й перекладні, надруковані окремими книжками й вміщені по журналах та газетах. Для окремих видань потрібні: 1) прізвище чи псевдонім автора (точно так, як його надруковано), 2) назва книжки (заголовок і підзаголовок), 3) місце видання, 4) рік видання, 5) видавництво, 6) друкарня, 7) формат книжки, 8) кількість сторінок, 9) ціна. Для творів, уміщених в періодичних виданнях: 1) прізвище, імя і т. д., 2) назва твору, 3) назва періодичного видання і в дужках місто, де воно видається, 4) рік, 5) номер журналу чи газети (також альманаху, бюлетеня і т. ін.), 6) місяць і число, 7) сторінки.

Таким же способом і з такою ж пильністю й послідовністю бібліографічних елементів слід подати відомості й щодо літератури про Вас (біографічні й критичні статті, вміщені в періодичних і неперіодичних виданнях, характеристики Вашої творчості в загальних іст.-літ. і критичних працях, рецензії на Ваші твори і т. ін.). Конче потрібні також відомості про переклади Ваших творів на інші мови і про Ваші псевдоніми (з зазначенням, які з них можна розкрити).

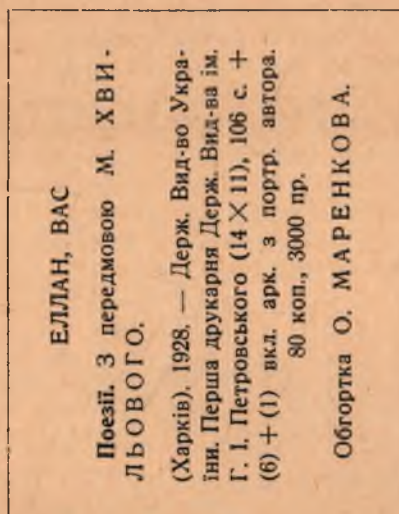
Усі ці бібліографічні відомості найкраще було б дістати від Вас на картках, кожен твір і кожную статтю чи рецензію на окремій картці з білого грубого паперу або з спеціального

карткового картону, загальноприйнятого формату (в продажу, напр., у книгарні „Книгоспілки“ у Харкові є готові картки).

Зразки бібліографічних карток (загальноприйнятого формату і з правильним розміщенням бібліографіч-

них елементів на них) для окремої книжки (оповідання, романа, збірки поезій і т. ін.) див. зразок № 1, а для твору, вміщеного в журналі чи газеті (оповідання, статті, поезії, рецензії і т. ін.) — зразок № 2.

№ 1

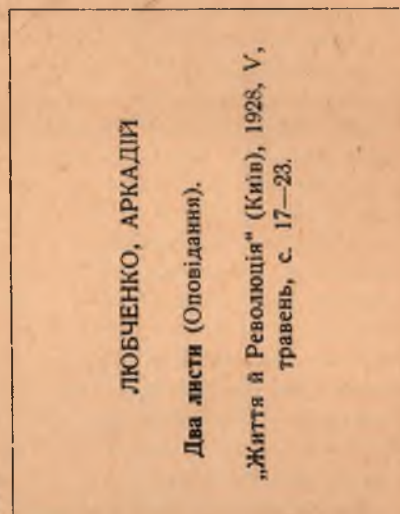
Після назви твору на картці треба неодмінно подавати визначення роду, жанру самого твору (поезія, поема, оповідання, роман, драма, комедія і т. ін.). Якщо на картку записується збірку оповідань, то в окремому абзаці після всіх інших бібліограф. відомостей слід подати зміст книжки. На картці для збірки повістей та оповідань А. Головка „Можу“ цей абзац матиме, напр., такий вигляд:

З м і с т. Зелені серцем. Пилипко.

Дівчина з шляху. Мому. Товариш. Червоний ранок. Інженери. Удовині діти. Червона хустина. Пасинки степену.

Для збірок дрібних поезій докладного змісту (переліку поезій) подавати не треба. Статті й рецензії записуються на картку так само, як і всякий інший твір, уміщений в періодичному виданні, тобто спочатку

№ 2

вказується автор рецензії, далі назва заголовка статті (рецензія здебільшого не має окремого заголовка, отже в такому разі випишується на картку повна назва рецензованого твору, починаючи з автора його) і в кінці — видання, у якому вміщено рецензію.

В дужках () пишеться те чи інше слово — місце видання книжки, рік видання, визначення жанру твору — тоді, коли його вписує на картку записувач від себе.

Номер (число) періодичного видання слід визначити так: щоденні газети, тижневики та інші дрібні видання — арабськими цифрами, під знаком №, журнали ж місячники краще записувати римськими цифрами без усякого знаку (див. зразок № 2).

Розуміється, такий спосіб подавання бібліографічних відомостей (на картках), як рівно ж і ступінь повно-

ти самих відомостей, — найкращі, але ж вони тільки бажані, а не обов'язкові, і в тому разі, якщо зробити цього не можна, прошу подавати всі ці відомості в іншій якійсь формі (хоч би й у формі анкетної відповіді на поставлені вище питання). Прошу, крім того, якщо це можливо, надіслати свою фотографію і надто свої твори (окремі видання й вирізки з періодичних видань) та критичні статті й рецензії на Ваші твори і надсилати їх надалі регулярно, в міру виходу в світ, та тримати постійний зв'язок з „Словником“ для своєчасного внесення до нього потрібних поправок, пояснень і допов-

нень (біографічних і бібліографічних) підчас друкування „Словника“.

Також прошу подавати відомості й про інших письменників, надто на провінції, що їх не знайде одразу ця моя відозва, і особливо про колишніх, незнаних або забутих письменників, надсилаючи їхні друковані й рукописні твори, біографічні матеріали, листування, документи, фотографії — усе це після використання може бути повернене власникам з великою подякою або передане до Інституту Тараса Шевченка.

Адреса для листів і надсилання матеріалів: Проф. Микола Антонович Плевако. Харків, Цвинтарна 3.“

МИСТЕЦЬКІ ЗАПИСКИ

МИСТЕЦЬКІ ВИСТАВКИ

Музей українського мистецтва в Харкові уряджує в дні 15 квітня — 15 травня ц. р. виставку української книжної графіки, яка має показати досягнення в галузі мистецького оформлення книжки, плакату та ін. за час 1923—1928 рр. включно. Метою виставки є, підсумовавши досягнення, сприяти піднесенню української мистецької продукції. На виставці мають взяти участь українські видавництва, мистецькі організації та окремі мистці, що працюють у графіці. Будуть репрезентовані оригінали і репродукції таких праць, як окладинки, внутрішнє оформлення книжки (ілюстрації, заставки, кінцівки і т. ін.), дитячі книжки, ноти, часописи, плакати, книги оформлені гравюрою та інші видання (наукові, масові, знаки видавництва і т. ін.). Будуть також виставлені ті праці, що по деякимнебудь причинам не були видруковані.

Виставка сучасного українського мистецтва в Мо-

скві, що недавно закрилася, притягнула велику увагу російського громадянства і фахової критики. Особливе зацікавлення викликала школа Бойчука (Мистецького Інституту в Києві) своїм своєрідним, відрубним від московських мистців напрямком. У передмові до каталогу виставки відомий московський критик Сідоров, одмічаючи розвиток мистецької культури на Україні, ставить українську графіку „навіть“ (!) „поруч зі знаменитою гравюрою РСФРР (Російської Республіки), що здобула собі світове визнання, — не як щось провінціальне“. Але далі Сідоров усе-таки признає, що деякі українські гравери стоять вище від російських — „Можна сміло сказати, що таких майстрів, як В. Касіян (галичанин), у РСФРР нема“.

Виставка В. Єрделі в Празі. Знаний артист-маляр Закарпатської України В. Єрделі урядив у Празі в місяці квітні свою збірну виставку праць. Із цього приводу деякі чеські газети проголосили, що

виставка В. Єрделі є „першою виставкою сучасного малярства Підкарпатської Руси у Празі“. Між тим в 1927 р. відбулася у Празі виставка праць іншого визначного артиста-майлара Закарпаття Бокшая, яка через брак реклами та інших (не чистомистецьких) причин пройшла без великої уваги з боку чеської критики.

Німецькі мистецькі організації звернулися до Українського Товариства культурного зв'язку із закордоном, щоб українські мистці улаштували в Берліні виставу сучасної української графіки. Виставка має відбутися на весні цього року.

В Харкові одчинилася Виставка сучасної німецької графіки.

МИСТЕЦЬКА ВИСТАВКА У ПІТСБУРГУ

Широкозвісна, найповажніша американська інституція, Instytut Carnegie яка утримує своїм коштом у різних американських містах 6 університетів, кілька політехнік, Академій Мистецтв і Музичних Академій, Ветеринарних Інститутів, декілька дуже поважних Галерій Мистецтв — уряджує від кількадесять літ у самім Пітсбургу та в інших американських містах міжнародні Мистецькі Виставки, на яких щороку відзначаються нагородами найкращі твори. Перша нагорода в сумі 1.500 доларів, друга 1.000, третя 500 і четверта 300 дол.

У цьому році промисловець з Пітсбургу Albert C. Lehman зобов'язався вплачувати зазначеному Інституту щороку суму 12.000 дол. з тим, щоб із тієї суми 2.000 дол. призначено як нагороду за найкращий образ на Виставці Інституту, а 10.000 дол. на закупно того образу, якщо ціна його не перевищує цієї суми.

Коли ж би такий визначений образ

був уже приватною власністю, то грошова нагорода і закупно припадає на слідувачий із черги образ.

На сьогорічній 28. Виставці нагороди дістали: Dérain (Франція) 1.500 дол. за образ „Мертва натура“, Pedro Pruna (Еспанія) 1.000 дол., Glen O. Coleman (Америка) 500 д., Lebasgue (Франція) 300 дол.

Гонорові дипломи дістали: Ernest Procter (Англія), Marie Laurencin (Франція), Albert Saverys (Бельгія) і Georgina Klitgaard (Америка).

Як бачимо, найбільший успіх здобули французи, бо 2 грошових і 1 гонорову нагороду, хоч на Виставці були представлені майже всі держави, в тім і СССР.

З ЖИТТЯ УКРАЇНСЬКИХ МИСТЦІВ

Товариство українських мистців у Парижу. Світовий осередок пластичного мистецтва — Париж, притягнув і чимало українських мистців. Серед них можемо занотувати таких мистців: Бабій, Бутович, Глущенко, Гординський, Дядинок, Зарицька, Золотаренко, Левицька, Мозалевський, Мороз (наддніпр.), Мороз (галич.), Омельченко, Палісадів, Перебейніс, Перфецький, Сільський, Стефановичева, Третьяків, Турин, Хмелюк, Яковлева. Такі визначні мистці, як Бабій, Бутович, Глущенко, Зарицька, Перебейніс, Левицька, Хмелюк брали участь на виставці Осіннього Сальону в минулому 1928 року. Українські мистці раз на місяць роблять сходи та мають намір організувати виставку своїх творів, власного видання та ін.

Професорська Рада Української Студії Пластичного Мистецтва у Празі, обрала мистця-графіка Р. Лісовського керівником графічної май-

стерні Студії. Р. Лісовський має переїхати з Берліну до Праги в-осени ц. р. і приступити до праці в Студії.

Мистець-графік М. Цимбал, що закінчив мистецько-промислову школу у Празі (вища мист. школа) одїхав до Аргентини, де заложив власну майстерню.

На запрошення чеського гуртка екс-лібріс-істів у Празі, проф. Ст. Сірополко виголосив відчит про український екс-лібріс.

У Львові виходить збірка екс-лібріс-ів мистця П. Ковжуна.

25-Л. ЮВІЛЕЙ МИСТЦЯ С. СЛОБОДЯНЮКА — ПОДОЛЯНА

В Ленінградськім українськім будинку освіти урочисто відбувся 25-літній ювілей відомого мистця-діяча С. Слободянюка — Подоляна. Мистець є т. зв. академістом, здобувши широку популярність своїми жанровими картинами і портретами, що користувались успіхом у публіки. Всю свою Виставку, що відбувається тепер у Ленінграді з нагоди ювілею мистець дарував Україні.

ЩО НЕДОГЛЕДІЛА МИСТЕЦЬКА БІБЛІОГРАФІЯ?

Брюссельський місячник „La Patrie Belge“ в книзі за травень 1919 р., умістив на особнім аркуші „Les Billets de banque de la Republique Ukrainienne“ 5 знімок з грошей проєктів Г. Нарбути і 2 знімки з проєкту В. Кричевського.

НЕСИМПАТИЧНЕ НЕПОРОЗУМІННЯ

В останнім варшавськім кварталнику „Sztuka i Praca“ за 1928 рік знаходимо статтю „Ludowy Przemysł artystyczny w Polsce“. Автор її є Чеслав Млодзяновський. Сама на-

зва статті говорить, про що ходить — ходить про мистецький народній промисл. Автор без ніяких церемоній і оговорок анектував собі і наше гончарство і килимкарство і різбарство — словом усе, що входить в розуміння народнього мистецького промислу, або, ще важніше, народньої мистецької творчости. На всіх 11 ілюстрацій до статті є 6 ілюстрацій українських гончарських виробів з Покуття!

Коли зважимо, що народня творчість, це творчість національна, на якій наука будує окремішну і культуру і самобутність нації, та що в той спосіб нам забирають наші найдорожчі цінності, показуючи наше за чуже, — доводиться хіба розвести руками...

ПОВОРОТ ІСТОРИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ НА УКРАЇНУ

Уряд УССР звернувся до РСФСР з домаганням повернути на Україну цілий ряд мистецьких історично-культурних цінностей, вивезених свого часу царськими урядами в Москву та в Петербург.

Український радянський уряд домагається 3 тисяч образів, різьб, археологічних колекцій, старовинних книг і документів. З палати зброї мають вернути гармату, вилиту Мазепою в 1705 році, п'ять запорозьких прапорів і козацьких буньчуків; з петербурзького Ермітажу 17 запорозьких клейнодів (курінні прапори, забрані при руйнуванні Січі); цілий ряд образів і музейних цінностей, що знаходяться в Третьяківській галерії, музеї мистецтва, музеї Олександра III. в Петербурзі та в інших. Народній Комісаріят РСФРР не протиставить тим домаганням, але протестує проти передачі деяких першорядної вартости образів російських мистців, тільки тому, що вони намальовані на

Україні, або є творами мистців, що вродилися на Україні. Для вирішення цієї справи президія Всесоюзного Центрального Виконавчого Комітету рішила створити спеціальну паритетну комісію з представників народ-

ніх комісаріатів освіти РСФРР і УСРР.

В свою чергу УСРР звертає цінності російські, що знаходяться на Україні.

НАУКОВІ ЗАПИСКИ

НОВИЙ СТАТУТ ВУАН

Нещодавно за головуванням президента Всеукраїнської Академії Наук акад. Заболотного відбулося засідання статутної комісії, що розглянула проект нового статуту Академії, опрацьований спеціальною підкомісією.

Акад. Заболотний на розмові зі співробітником РАТАУ з приводу нового статуту Академії заявив, що новий статут запроваджується для того, щоб виправити помилки старого академічного статуту. Комісія мала скласти такий статут, що дав би змогу Академії встановити міцніший зв'язок із сучасним життям та життєвими потребами широких мас і енергійно розвивати свою наукову роботу. Водночас — зазначив акад. Заболотний — слід зауважити, що статут Академії застарів, доказом чого є випадок, що стався на недавніх виборах до Всесоюзної Академії Наук. Нові кандидатури академиків повинні насамперед обирати спеціалісти, зважаючи, як на наукову, так і на громадську роботу кандидатів, а загальні збори повинні тільки затверджувати кандидатури, що їх обирають у відділах та завчасно обговорюють у широких наукових і громадських колах.

ЗБОРИ РАДИ АКАДЕМІЇ НАУК

14-го січня відбулися чергові звичайні збори Ради ВУАН.

Першим виголосив доповідь секретар соціально-економічного відді-

лу акад. М. В. Птуха про працю відділу за перший квартал поточного академічного року. У своєму складі відділ має демографічний інститут. 7 комісій, 2 семінари, 2 наукові товариства та бібліотеку. Демографічний інститут розроблює науково-статистичні матеріали. Він нещодавно випустив V том своїх праць і виготовив до друку том VI. Зокрема інститут розробляє дуже цікаву статистику смертності людности України.

Комісія вивчення народного господарства досліджує продукційні сили України, вивчає значення й можливості українського народного господарства на світовому ринку, опрацьовує його історію, то-що. Комісія випустила VII том своїх праць. Також низку праць виготовила комісія вивчення фінансових справ, при якій існує окрема секція місцевого й комунального господарства. Соціологічна комісія працює над різними справами соціології в широкому розумінні. Комісія для вивчення західне-руського й українського права відбула протягом 3-х місяців 11 засідань. Наслідком її роботи є колективна праця з історії українського права. Комісія звичаєвого права має дві секції приватного й публичного права. Остання складає програму для збирання матеріалів революційного права. Комісія радянського права працює всього півтора року. Вона опрацьовує теоретичні проблеми сучасного права. Правничо-

термінологічна комісія склала й видала термінологічного словника.

Велику роботу розгорнули також семінари й т-ва III відділу.

Далі збори Ради вислухали проростору доповідь наукового співробітника Академії О. Ю. Гермайзе про всесоюзний зїзд істориків-марксистів, що відбувався в Москві 28-го грудня — 4-го січня ц. р. Завданням цієї конференції було об'єднати істориків-марксистів радянських республік, внести ясність в марксо-ленінську методу вивчення історії, а також підсумувати пророблену досі працю.

Першу й найцікавішу доповідь на цій конференції виголосив найвидатніший історик-марксист проф. М. Покровський на тему: „Стан сучасної історичної науки й завдання істориків-марксистів“. У цій доповіді проф. Покровський поділився своїми враженнями від всесвітнього конгресу в Осло (Норвегія), а також „тижня радянської науки“, що відбувся в Берліні. Проф. Покровський зробив спостереження, що тепер у буржуазній науці Європи можна відзначити дві течії ставлення до радянської науки: поруч з хвилею ненависти, серед буржуазних наукових кол зростає хвиля надзвичайного зацікавлення. Далі проф. Покровський відзначив, що західно-європейська буржуазна наука останнього часу подекуди береться до об'єктивного висвітлення минулого, тоб-то ніби до марксистської методи, але цей рух є стихійний, а не організований. Одновременно яскравіше виступають націоналістичні тенденції.

Поставивши запитання — хто такий є історик-марксист, проф. Покровський дав таку відповідь: історик-марксист, це не тільки той, хто визнає в історії економічний фактор і класову боротьбу, це той, хто визнає також політичні висновки марк-

сизму, хто визнає диктатуру пролетаріату.

Це формулювання цілком відповідало поглядам усього зїзду.

Загалом конференція довела, що в радянських республіках відбувається величезна робота в галузі марксистської історичної науки, зокрема що-до історії партії. Багато зроблено в справі переоцінки історії Західної Європи: французької революції то-що. Велику роботу проробили такі секції зїзду як: соціологічна, методологічна, а також секція історії народів СРСР. На останній секції було продемонстровано досягнення історичної науки в окремих республіках Союзу: Грузії, Вірменії, України.

Про українську історичну науку доповідав проф. Яворський. У дебатах де-котрі російські історики дійшли до того, що, констатуючи присутність пережитків буржуазної й дрібно-буржуазної історії в працях українських авторів, вони дозволили собі робити висновки, що „навіть — чи на Україні можливий ортодоксальний і чистий марксизм“. Так, приміром, Горін, процитувавши випадкові цитати й не назвавши їхнього автора, як він висловився „для деякого ефекту“, заявив, що помилки неназваного автора вважає за помилки всіх українських марксистів. Це викликало одсіч українських делегатів і створило настрій певного невдоволення.

Наприкінці всесоюзний зїзд ухвалив декларацію, де висуває потребу виявити ясну ленінську політичну лінію, констатуючи, що дехто з істориків-марксистів виявляє „заакадеміченість“. Декларація підкреслює, що праця істориків-марксистів є боротьба на одній з дільниць боротьби політичної за марксо-ленінську ідеологію.

Після доповіді О. Ю. Гермайзе, неодмінний секретар ВУАН акад. А. Корчак-Чепурківський зробив коротеньке звітлення про роботу ювілейної та статутарної комісії ВУАН.

КОМІСІЯ ДЛЯ СКЛАДАННЯ СЛОВНИКА УКРАЇНСЬКОЇ ЖИВОЇ МОВИ ВУАН

(З приводу десятиріччя (1919—1929) її праці).

10 років тому, 21-го лютого 1919, Постійна Комісія для складання Словника Української Живої Мови при Історично - Філологічному Відділі ВУАН відбула перше організаційне засідання й почала свою словникову працю.

Завдання Комісії, як показує сама її назва — збирання лексичного матеріалу й укладання Тлумачного (толкового) Словника Української Живої Мови, тоб-то такого словника, де мається зібрати всі слова нашої живої мови, витлумачити українською мовою їхнє значення, навести приклади з народньої та літературної мови, що пояснюють дане слово, показують його поширення, вживання; подати фразеологію, зазначити формальні моменти: наголоси, основні форми слів, управу, то-що.

Тлумачний Словник — це елементарна потреба кожної мови: він має велике й практичне й наукове значення. Для нашої, української, мови, що тільки після революції стала мовою державних і громадських установ, мовою науки, школи, преси, — для мови, що переживає добу розвитку й літературної організації, унормування, — Тлумачний Словник — це першорядне ударне завдання ВУАН. Майже всі словянські мови мають уже тлумачні словники, російська та польська мови, маючи по кілька толкових словників, видають нові, повні, за останніми вимо-

гами лексикології укладені Тлумачні Словники. Білоруси з 1929 р. починають видавати Тлумачний Словник своєї мови. Зазначимо, що й татари вже видали 1-ий том свого словника (Казань, 1928 р.).

Праця Комісії. Із самого початку свого існування, з 1919 року, Комісія збирає лексичний матеріал для Тлумачного Словника Української Мови й для практичних словників — Російсько-укр. та Українсько-рос.: виписує на картки слова з творів красного письменства (оригінального й перекладного), з етнографічних та діалектологічних матеріалів (друкованих і рукописних), з наукової та науково-популярної літератури, з преси (журналів, часописів) та з інших джерел, де відбилася мовна творчість українського народу, записує слова з народньої живої мови. Щоб використати багатий лексичний матеріал з Українсько-рос. Словника Б. Грінченка (4 томи), Комісія розписала його на картки. Маючи на увазі використати картковий матеріал і для Тлумачного Укр. Словника і для Рос.-Укр., Комісія подає на українській картці укр. слово, під ним російський переклад, а далі укр. приклад з зазначенням джерела, місцевості, а на російській (перевернутій українській) картці — рос. слово, під ним укр. переклад, потім укр. приклад. З осені 1923 р. Комісія, з пропозиції Наркомосу укладає, для потреб державного й громадського життя, великого Рос.-Укр. Словника, на 4 томи, на підставі численного призьбраного матеріалу — 400.000 карток. На видання Рос.-Укр. Словника асигновано, з постанови Колегії Наркомосу ДВУ, що видає Словник, спеціальні кошти. З 1928—1929 акад. року Комісія пресадить ширшу підготовчу працю до Тлумачного Укр. Словника. укладає

словники мови наших класиків-письменників.

Наслідки десятирічної праці Комісії: 1) омісія за 10 років праці збрала 800.000 карток: українських — 414.000 і рос.-укр. — 380.000. З них: 266.000 карток дав Грінченків Словник (укр. — 116.000 і рос.-укр. — 150.000). Закінчує словник мови Шевченка й Глібова; 2) за 5 років праці (1924—1928) коло Рос.-Укр. Словника Комісія видала: 1-ий том (А—Ж) Словника, 1924 р., 290 ст., 18 друк. арк.; (1-ий т., в одному випуску, коротший проти дальших томів словника); 3-ий т. (О—П), в 2-х вип., 1926—27 рр., 404 стор., 41 друк. арк.; 1-ий вип. (З—К) 2-го т., 1928—1929 р., 392 стор., 42½ друк. арк. (випуск пішов на продаж в кінці м. лютого ц. р.). Усього — 83½ друк. пети. арк. (по 100 т. знаків), або 208 звичайних (по 40 т. знаків), друк. арк. Таким чином, Комісія що-року пересічно друкувала 42, а що-місяця — 3½ звич. друк. арк.

Пятирічний плян наукової роботи в Комісії. За наступне пятиріччя (1929—1933) Комісія повинна виконати два основні й ударні завдання, пов'язані з пляном НАРКОМОС'у:

1) Закінчити Академічного Російсько-Українського Словника, а саме: видати 2-ий вип. (літ. Л—Н) 2-го т. Словника, 30 друк. арк. (у січні—лютому 1920 р.); 1-ий вип. (літ. Р—С) 4-го т., 35 друк. арк. (січень 1931); 2-ий вип. (літ. Т—Я) 4-го т., 25 друк. арк. (січень 1932 р.); перевидати 1-ий т. (літ. А—Ж) Словника, поширивши й переробивши його на 2 випуски відповідно до решти томів (січень 1933 р.), а також випустити додатковий том, (куди ввійдуть сучасні російські неологізми, пропущені слова, поправки, то-що) до всього Словника (осінь 1933 р.). Отже, через 5 років,

в-осени 1933 р. буде цілком закінчений Академічний Російсько-Український Словник. Він матиме 9 вип., 205 друкованих пет. аркушів (1-й т.—40 арк., 2-й т.—55 арк., 3-й т.—41 арк., 4-й т.—60 і додатковий т.—40 арк.), або 515 звичайних (по 40 тисяч літер). На весь Словник Комісія віддасть 10 років праці, випускаючи щороку пересічно 50 звичайних друкованих аркушів. Взявши на увагу: складність і заважність словникової праці, обмежене число робітників у Комісії, перетяженість науковою працею редакторів, технічні друкарські та фінансові моменти, доводиться констатувати, що прискорити видання Рос.-Укр. Словника не можливо.

2) Перевести прискореним темпом усю підготовчу, надзвичайно велику складну роботу до Тлумачного Словника Укр. Мови: зібрати потрібний лексичний матеріал (за пляном Комісії понад 2,500.000 карток), звернувши особливу увагу на живу народню мову в усіх її діалектах, як у межах нашої Республіки, так і за кордоном (Галичина, Буковина), бо народня мова з лексичного боку повинна бути повно зафіксована в Словнику, як база нашої літературної мови; опрацювати методологію й техніку словникової праці, підготувати кадри відповідних співробітників, щоби р. 1934-го почати видання Тлумачного Словн. Укр. Мови.

ВИУЧУВАННЯ ПРОДУКЦІЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

Ще року 1919 при ВУАН організовано комісію для дослідження продукційних сил України, але, через різні перешкоди, ця комісія проіснувала не довго й припинила свою діяльність. Тільки наприкінці 1926 р. за постановою ВУАН створено спеціальну комісію для готування до зїзду продукційних сил, що в процесі

своєї роботи перетворилася на постійну комісію при другому відділі ВУАН. До складу комісії заликано видатних наукових фахівців з різних галузів виучування продукційних сил та деяких діячів виробництва. На голову комісії обрано акад. Л. Яснопольського та на його заступника акад. К. К. Симінського.

Ця комісія (УКОПС) накреслила три основні завдання своєї діяльності — організацію наукових сил, що працюють в галузі виучування продукційних сил України, інформацію про потребу досліджень і про їхні наслідки та безпосереднє переведення досвідів. Але, за браком потрібних коштів, протягом 1927—28 року, комісія змогла цілком виконати тільки перше завдання.

Спинаючись на завданнях своїх виучувань, УКОПС прийшла до висновку, що сировинна проблема промислового та експортного значення має стати за основне поле для виучувань, що на ньому УКОПС має сконцентрувати свою увагу. Разом з тим, щоб зясувати конкретні потреби промисловости та експорту, УКОПС висунула перед центральними органами в справі сировини потребу скликати в Києві сировинну нараду, що й відбулася в березні 1928 року. На цій нараді, представники Наркомторгу та ВРНГ дали свої висновки щодо розвитку діяльності комісії й ці вказівки УКОПС цілком використала в своїй організаційній роботі.

Для здійснення роботи в галузі сировини, УКОПС вирішила створити навколо себе нові наукові осередки для виучування тих галузів продукційних і сировини, що вони ще не мали своїх осередків. Таким чином, при УКОПС було створено секції, що об'єднали наукових фахівців і практичних діячів з різних галузів народного господарства. Досі при

УКОПС створено такі секції: лікрослин, ліктехнічних рослин і акліматизації, хмільництва, картопляна, тютюново-махорчана, олійних та текстильних культур, скотарства, каолінова, цукрова та торфова. У науковому контакті з УКОПС, на правах окремих секцій, провадять свою роботу також Ботанічний Інститут, Центр. Агро-Хемічна Лабораторія, Фізичний Інститут ІНО та Озерна комісія ВУАН (Одеса). Частина секцій досить щільно повязала свою роботу з промисловими й торговельними організаціями, виконуючи, таким чином, основне завдання УКОПС, повязати свою роботу з потребами радянського виробництва й експорту. УКОПС працює також у щільному контакті з комісією для виучування народного господарства при соціально-економічному відділі ВУАН.

Секції УКОПС доки-що об'єднали до 100 фахівців, що разом з членами пленуму УКОПС становить її актив до 125 осіб.

З поточного року комісія змогла вже підійти до виконання другого свого завдання — це широко інформувати й популяризувати потреби та досягнення у вивченні продукційних сил. Для цього комісія влаштовує прилюдні засідання, де виголошують колективні доповіді з певних галузів дослідження. Комісія взялася також до видання своїх бюлетенів, що їхні перші два числа незбаром мають вийти з друку. Крім того, вже зібрано кілька монографій, пророблених на секціях. Вони складають матеріал для першого збірника наукових праць УКОПС.

Нині комісія вже має свій невеличкий бюджет, що дає змогу взятися до ширшого виконання завдань комісії, тоб-то — інформації, а також і провадження деяких дослідів.

Що-до цих самостійних дослідів, то тут комісія може прикласти гже свої сили до спеціальних дослідів з галузі економіки цукрової промисловости та її сировини, на що Всесоюзний інститут Цукрової Промисловости асигнував певні кошти.

Отож, треба відзначити, що протягом недовгого свого існування УКОПС доки-що тільки частково розгорнула свою роботу, але тепер уже починає знаходити доцільніші форми своєї надзвичайно важливої діяльності.

ДО ЮВІЛЕЮ ВУАН

У звязку з майбутнім ювілеєм ВУАН, Етнографічна Комісія ВУАН готує виставку, де буде перегляд всієї роботи Комісії за 1920—28 рр. Особливу увагу звернуть на висвітлення участі широких трудящих мас у науковій праці Комісії.

ВИВЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШОСТЕЙ

Поширюючи працю серед національних меншостей, Етнографічна Комісія ВУАН увійшла в щільний контакт з центральною комісією нацменшостей при ВУЦВК. У лютому наступного року має відбутися пленум центральної комісії, де Етнографічна Комісія доповість про пророблену досі працю та про плян майбутньої роботи протягом найближчих 5 років.

ТРИ РОКИ РОБОТИ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВОЇ АСОЦІАЦІЇ СХОДОЗНАВСТВА

Цими днями минула третя річниця існування ВУАНС-у. Діяльність асоціації протягом останнього часу значно розвинулася, як у центрі (Харків), так по філіях (Київ, Одеса). Успішно закінчено роботи експедиції ВУАНС-у на Маріупільщині, де

досліджувалося мову маріупільських греків. Зібраний матеріал тепер опрацьовують і готують до друку.

Повернулася з Туреччини експедиція членів ВУАНС-у, що знайомилася з роботою турецьких наукових, літературних і культурних організацій і поставила на практичний ґрунт справу співробітництва турецьких та українських істориків у галузі вивчення взаємин Туреччини та України у XVII. та XVIII. сторіччях.

Наприкінці минулого року асоціація почала організувати музей сучасного побуту й культури східних народів. В галузі видавничої роботи забезпечено регулярне видання журналу „Східний Світ“ і випущено з друку низку нових сходознавських праць. Провадиться регулярний і постійний обмін науковими виданнями з усіма сходознавськими установами СРСР і з багатьма закордонними науковими організаціями. Наукову книгозбірню поповнено новими назвами останніх видань. Значно розгорнули свою роботу курси східних мов при ВУАНС-і, які налічують уже понад 250 студентів.

ОРГАНІЗАЦІЯ ВСЕУКРАЇНСЬКОГО ІНСТИТУТУ РАДЯНСЬКОГО БУДІВНИЦТВА

Відбулося поширене засідання урядової комісії для організації на Україні інституту радянського будівництва, в якому взяли участь Порайко, Полоз, Пахомов, Мазуренко, Храмов, Слинько, наукові співробітники Інституту Марксизму-Ленінізму та ряд центральних і місцевих працівників.

Нарада вислухала доповідь Конопа про основні завдання та статут інституту.

Доповідач повідомив, що директиву про організацію на Україні інституту радянського будівництва дав

ще 10-ий всеукраїнський зїзд рад. Потреба на такий науково-дослідницький заклад, що узагальнює досвід і практику будівництва радянської влади на Україні і дає теоретичні підвалини для дальшого удосконалення радянського апарату, цілком безперечна.

Інститут, що існує при ЦВК СРСР має всесоюзне значіння й у своїй роботі не досить вважає на особливості українських обставин. Комісія на чолі з Кагановичем, що її обрала президія ВУЦВК-у детально опрацювала питання про утворення інституту на Україні і підготувала його відкриття.

Тепер працю комісії в основному закінчено.

Далі Конотоп висвітлив зміст чоложення про всеукраїнський інститут радянського будівництва. Інститут перебуватиме при ВУЦВК і працюватиме в близькому звязку зі всесоюзним інститутом радянського будівництва, комуністичною академією й українським інститутом Марксистсько-ленінізму.

Вивчаючи всі галузі державного, господарського і адміністративного управління й узагальнюючи досвід радянського будівництва з погляду марксистсько-ленінської теорії про державу, інститут має також популяризувати завдання про радянське будівництво серед робітничо-селянських мас України й усього Союзу.

Загальне керівництво роботою інституту буде покладено на збори всіх членів інституту й окремої президії. Загальні збори дійсних членів інституту належить скликати не менш, як двічі на рік.

При інституті будуть утворені 4 секції: 1) вивчення процесів будівництва пролетарської української державности; 2) будівництва радянської влади на місцях; 3) поточних

проблем радянського будівництва і 4) наукової раціоналізації управління.

Після докладного обговорення нарада затвердила проект положення про інститут і ухвалила подати його на затвердження найближчого засідання ВУЦВК-у.

Після затвердження проекту-положення, ВУЦВК призначить день офіційного відкриття інституту.

КПІ ГОТУЄ ІНЖІНЕРІВ ПОВІТРОШЛЯХУ

Факультет інженерів шляхів КПІ готує фахівців, що мають працювати в залізничному, водяному й дороговому транспорті. З розвитком повітрошляхів, як у середині СРСР, так і міжнародніх сполучень, потрібні Україні фахівці повітряного транспорту. У п'ятилітньому пляні будівництва для повітрошляхів треба буде чимало фахівців цього транспорту. Через це факультет інженерів шляхів КПІ, починаючи із цього року, запроваджує спеціалізацію інженерів повітрошляхів.

Починаючи з IV курсу проходять спеціальні дисципліни, до прикладу: повітряне право, повітроплавство й аеронавтика, інженерне спорудження, літаки та аеростати, військове встаткування, аеродинаміка, авіо-гігієна, аерофотографія та ще деякі.

Для курсових проектів, а так само й для дипломових, запроваджено такі: ангар, елінг, радіо-вежа, причальна щогла для дирижаблю, аеродром та його служби, повітряна сітка експлоатації.

На викладачів запрошено проф. Рабцевича, проф. Ахієзена та інших фахівців авіо-справи. Налагоджують звязок та обмін досвідом у роботі з Військово-Повітряною Академією й іншими ВИШ-ами.

НА ЗАПОВІДНИКУ „КОНЧА- ЗАСПА“

Заповідник „Конча-Заспа“ має надзвичайно важливе завдання — збудувати рибоводний завод. Наркомзем уже відпустив на цю справу 8.000 крб. і завод почне практичну працю наступного року.

Головні його завдання є поновити коропа в Дніпрі, що тепер зберігся тільки як культурний та напівкультурний по ставках, а також штучно розводити чечугу (стерлядь). Років 100 тому в Дніпрі було багато чечуги, але тепер її зовсім не стало.

Останнього часу в РСФРР її почали штучно виводити по акваріумах і потім пускати до річок.

На Україні тепер вивчають цю справу, а щоб вивчити її, заповідник відрядив до Москви свого фахівця. Незабаром у Києві відбудеться спеціальна широка нарада що-до організації рибного заводу, який буде перший і єдиний на Україні.

ЗІЗД НАУКОВИХ РОБІТНИКІВ

Почавши з 16. лютого відбувся в ларкові 3-ий всеукраїнський зїзд наукових робітників. З доповіді представника бюро Секції наукових робітників видно, що за останні два роки число членів секції збільшилося майже на 1.000 чол. і Секція об'єднує тепер 4.000 наукових робітників. З реферату Головпрофосу про стан вищої школи на Україні виходить, що сітка вищих шкільних закладів за останній час дуже зросла. Замість 20 ВИШ-ів передвоєнного часу в минулому році на Україні було 161 ВИШ, з 60.000 студентів. Для економії наукових сил Наркомос переводить концентрацію шкіл, так що на біжучий рік залишилося 142 ВИШ.

Зїзд, що тривав кілька днів, підсумовуючи свою роботу, в ухвалено-

них резолюціях накреслив низку конкретних заходів, щоб осунути хиби в роботі науково-дослідних установ. Зїзд визнав за потрібне поставити питання про тісний звязок науково-дослідних закладів з виробництвом. Крім того повинно становити тісний звязок між науково-дослідними установами ВРНГ та НКО. Пляни робіт цих закладів у галузі науково-дослідної роботи треба погоджувати. Плянову роботу науково-дослідних закладів зїзд розуміє передовсім, як звязок з соціалістичним господарством і культурним будівництвом країни. Зїзд визнає за потрібне організувати при Наркомосі наукову раду, як єдиний плянівний орган всієї наукової роботи. Особливу вагу надається в постановах зїзду зольшению громадськості в роботі науково-дослідних установ. Зїзд визнає за потрібне переглянути старі статuti катедр і наукових інститутів, щоб внести в роботу цих організацій колективність та громадскість та звязати їх з робітничо-селянськими ма-

сами. Робота зїзду закінчилася обранням нового складу пленуму УЦБ секції з 27 дійсних членів і 4 кандидатів. Головою Бюро обрано Багалія.

Відповідаючи на привітання представника уряду Затонського зїзд ухвалив одностайно листа до ЦК КП(б)У та до українського уряду, в якому між иншим говориться:

— „Наш зїзд і цей широкий актив бачить у комуністичній партії і радянській владі свою партію, свою владу, не відокремлює своєї справи від справи пролетаріату й твердо довіряє тому випробованому та перевіреному керівництву, яке й на найкрутіших поворотах і через найважчі труднощі, внутрішні і зовнішні, виводило нашу революцію на правдивий шлях“.

— „Ми подвоїмо й потроїмо свою енергію, щоб широкі кола наукових робітників підбадьорити і згуртувати навколо завдань індустріялізації, підвищення врожайності й колективізації сільського господарства, підсилення темпу та поширення масової культурної революції на Україні. Ми вдвоє, втриє збільшимо енергію секції й усіх науково-громадських організацій, щоб у дружній роботі з державними організаціями створити пляновішу концентровану й продукційну організацію науки та навчання у вищій школі і готування молодих кадрів наукових робітників.“

— „Ми освідомлюємо собі, що труднощі моменту вимагають від наукових робітників не парадних деклярацій а реальної роботи, і ми хочемо, щоб у наших заявах ви відчули не парадні слова, а дійсну підтримку.“

ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ ЗІЗД ВИНАХІДНИКІВ

Відбувся перший всеукраїнський зїзд робітників-винахідників. В ухвалених резолюціях зїзд намітив заходи, скеровані на розвиток винахідництва на Україні й поліпшення обставин праці винахідників. Зїзд звернув увагу, урядових органів, що багато директив про сприяння винахідництву не здійснено, і відзначив, що професійні громадські та радянські організації не надають досить уваги винахідництву. Зїзд визнав за потрібне, щоб усі трести й підприємства виділили цього року спеціальні кошти на випробування й реалізацію винаходів. Треба організувати спеціальну майстерню - завод, щоб провадити там дослідження й виробляти зразки.

У всіх промислових округах треба утворити бюро сприяння винахідництву та експериментальні майстерні. Зїзд уважає за потрібне розвинути серед винахідників широку куль-

турну роботу й організувати в Харкові дїм-клуб винахідників і відкрити такі самі клуби по всіх промислових центрах та організувати для винахідників екскурсії на союзні закордонні заводи.

ПЛЕНУМ КЕРІВНИКІВ КИЇВСЬКИХ НАУКОВО-ДОСЛІДНИХ УСТАНОВ

2-го лютого, в приміщенні ВУАН, відбувся черговий пленум керівників київських н.-д. установ.

Обговоривши справу про участь науково-дослідних установ у боротьбі за підвищення врожайності, пленум обрав спеціальну широку комісію з видатних учених різних галузів знань, на чолі з президентом ВУАН акад. Д. К. Заболотним та головою II відділу ВУАН акад. О. В. Фомінін. Ця комісія має обміркувати й остаточно сформулювати загальне положення про участь н.-д. установ у боротьбі за поліпшення врожаю, конкретно відзначивши для кожної установи межі її функцій що-до цього й налагодивши звязки з відповідними органами.

Не обминули керівники н.-д. установ такої важливої справи, як практичне здійснення проблеми звязку наукових установ з виробництвом. Пленум відзначив, що, не зважаючи на організаційні заходи київських н.-д. кафедр, їм ще й досі не пощастило налагодити організований та пляновий звязок з відповідними виробництвами. Що правда, окремі кафедри мають інколи й досить щільні стосунки з підприємствами, але їх установлено за власною ініціативою, поза пляном, не завжди за сприятливого ставлення самого підприємства то-що.

Отож пленум вважає, що звязок н.-д. кафедр, особливо індустріальних, з відповідними виробництвами треба налагодити пляновим порядком.

Наприкінці пленум обміркував справу про реорганізацію й поширення київських н.-д. установ. Вирішено за потрібне клопотатися про організацію на початку 1929—30 р. таких нових н.-д. установ: Інституту Рослинознавства, Катедри аналітичної хемії та заводського контролю, комісії раціоналізації, інституту примітивної культури та народньої творчости, археологічного й муніципального музеїв. Також визнано за доцільне історичний відділ перетворити на інститут, а кафедру с.-г. механіки розвинути й розподілити на окремі три кафедри.

ВЗАЄМНИЙ ОБМІН МУЗЕЙНИМИ ЦІННОСТЯМИ МІЖ УСРР ТА РСФРР

У наслідок довгочасних переговорів Наркомосвіта УСРР дійшла принципової згоди з Наркомосвітою РСФРР про взаємний обмін культурними музейними цінностями.

Наркомосвіта України виробила перший попередній список картин, архівних матеріалів, рукописів та інших речей, що переховуються в московських та лєнінградських музеях і які треба повернути Україні, бо вони стосуються її історії й культури. Наркомосвіта України претендує на одержання Третяковської галерії й інших сховищ кількох сот картин, зокрема 20-ти картин і малюнків Тараса Шевченка та 12-ти Рєпина.

Україна вимагає повернути з архівів центральної бібліотеки російської драми, куди перейшов архів колишньої цензурної управи, понад 2.000 пес українських авторів, які свого часу заборонила цензура. Із цьогож архіву треба одержати пєси Грінченка, Кропивницького, Суходольського, Івана Франка, Гната Хоткевича й инш. українських пьсьменників. Наркомосвіта претендує та-

кож на повернення вивезеного з наказу Миколи І. майна декабристів братів Муравйових-Апостолів, що жили на Полтавщині.

Україна поверне всі цінності, що через свое культурно-історичне значіння повинні переховуватися в РСФРР.

ДВА МУЗЕЇ

У величезних коридорах нового будинку ВУАН розташовують два академічні музеї. Це — музей зоологічний та національний геологічний музей УСРР.

Крім цього коридору зоологічний музей ВУАН має тут-же ще 7 кімнат: 5 для наукової роботи співробітників, 1 для бібліотеки та 1 для дезінфекції колекцій. Скарби музею складають — надзвичайно багата колекція пташиних шкірок (8.000 експонатів), 500 пташиних опудальців, колекція ссавців (300 експонатів). Найцінніший експонат музею це біловезький зубр, що їх тепер немає в Біловезькій пущі. Крім того музей має багато спиртових препаратів рептилій, найбільше з Туркестану, колекцію комах, понад 100 тисяч експ., дуже цікаву біологічну колекцію метеликів київських та Індо-австралійського краю. Своєю повнотою виділяється також колекція двохкрилих комах (мух) та колекція мурашок.

Протягом зими музей закінчить свою організацію в новому приміщенні й на весні його відкриють для одвідувачів.

Національний геологічний музей УСРР розташовується в такомуж коридорі на нижчому поверсі. Цей музей новий. Його закладено декретом Раднаркому при ВУАН тільки в літку 1927 року. За ґрунт музею покладено великі геологічні колекції, що їх зібрав геологічний кабінет ВУАН. Нині до цих колекцій

прилучено деякі колекції київського ІНО. Крім коридору музей має 6 великих кімнат.

Мета музею — репрезентувати мінеральні багатства України та сусідніх країн, але він має чимало цікавих матеріалів з країн усього світу. Через обмежену площу свого приміщення поки-що музей виставляє тільки незначну частину своїх експонатів, серед яких є й дуже цікаві унікальні.

Музей поділяється на такі відділи: мінералогії та петрографії, корисних копалин, палеонтології, загальної геології та регіональної геології (геологічна будова окремих округ України).

У травні ц. р. музей широко відкрив свої двері для відвідування екскурсій і окремим громадянам.

ГОЛОВНАУКА Й УКРАЇНСЬКІ ВЧЕНІ

Укрголовнаука поставила конкретне питання про участь учених у розв'язанні проблеми збільшення врожайності.

Цьому питанню було присвячено засідання президії Укрголовнауки, де заслухано доповідь голови Головнауки Озерського.

Виступаючи в дискусіях акад. Багалій, проф. Соколовський та інші наукові працівники вітали думку про григтягнення наукових працівників до розв'язання проблеми врожайності.

Головнаука постановила звернутися до своїх учених УСРР з закликом узяти участь в опрацюванні конкретного пляну заходів, скерованих до збільшення продукційності сільського господарства, а також популяризації серед селянства досягнень агрономії.

Укрнаука визнала, що проблема піднесення врожайності має дістати

цілком реальний і конкретний відбиток у повсякденній роботі науково-дослідницьких сільсько-господарських установ. Інститути прикладної ботаніки, ґрунтознавства й інші повинні покласти в основу своєї роботи вивчення проблеми піднесення врожайності. Визнано за доцільне організувати з участю наукових працівників культпоходи на село для популяризації досягнень радянської агрономії.

Далі обговорювано питання про участь наукових працівників у кампанії перевиборів рад. Укрнаука постановила випустити до всіх наукових працівників відозву, що закликає їх до активної участі в перевиборах рад, висуваючи під час опрацювання наказів свої конкретні вимоги.

Президія Укрнауки визнала за доцільне, щоб представники України взяли участь у міжнародньому з'їзді фізіологів, який відбудеться в Бостоні (ПАСШ) 1929 року.

ВІДРЯДЖЕННЯ НАУКОВИХ ПРАЦІВНИКІВ У 1929 Р.

Головнаука УСРР одержала 25 тис. карбованців на наукові відрядження учених України в межах Радянського Союзу. Будуть посылати як старих, так і молодих вчених. Вже одержано 132 заяви. Вони поділяються так: від працівників у галузі індустріально-технічних знань одержано 20 заяв, в галузі сільського господарства — 47, медицини та ветеринарії — 3, фізико-математичних знань — 19, хемії — 2, біології — 5, соціально-історичних наук — 26, педагогіки — 6 та музейно-бібліотечних — 4. Найбільше заяв надійшло від наукових працівників Дніпропетровського — 49. Харківські вчені подали 37 заяв, київські — 12, одеські — 2, а решта заяв припадають на інші міста України. Для урегулювання внутрішніх

відряджень при Головнауці утворено окрему комісію, яка має протягом найближчих двох тижнів виробити основні принципи цих відряджень.

ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ ЗІЗД ІСТОРИКІВ-МАРКСИСТІВ

Постановами Ради Укр. Т-ва „Історик - Марксист“ та Президії Укр. Інституту Марксизму, ухвалено скликати в Харкові Всеукраїнський Науковий Зізд Істориків-Марксистів.

Роботу на з'їзді передбачається зосередити в секціях: 1) історії України та народів СРСР, 2) Світової історії, 3) історії партії та Жовтневої революції, 4) Національного питання, 5) історії культури, 6) методики викладання історичних дисциплін.

ВСЕУКРАЇНСЬКЕ Т-ВО КУЛЬТУРНОГО ЗВ'ЯЗКУ ІЗ ЗАКОРДОНОМ

Недавно почало свою постійну роботу Всеукраїнське Товариство Культурного Зв'язку з закордоном. Це товариство має на меті налагодження зв'язку між установами, громадськими організаціями й окремими науковими й культурними робітниками УСРСР з одного боку і з другого з закордонними культурно-науковими закладами.

У пляні роботи цього товариства поруч з налагодженням культурного зв'язку із закордоном намічається й праця по зближенню з іншими радянськими республіками та організаціями таких же товариств, в першу чергу в Галичині, Чехословаччині та Канаді.

Першою передпосилкою зв'язку з закордоном є постійний обмін книжками, журналами, газетами.

На цій полі досі зроблено мало. Деякі установи зовсім не мають по цій лінії зв'язку, не дістають потрібних журналів ані книг. Навіть медико-наукові заклади не мають усіх

потрібних журналів. Чогож домагаються від закордону наші установи? Бібліотеки домагаються постачання їх матеріалами з бібліографії, бібліотекознавства й великих видань з усіх наукових дисциплін, університетських і комунальних видань, праці наукових товариств і організацій, і крім того довідників.

Зі своїми вимогами виступають музеї, науково-дослідчі катедри, літературні організації, мистецькі а також і окремі особи. У цій справі товариство Культурного Зв'язку має допомогу Наркомосвіти.

ЗМІЦНЕННЯ НАУКОВИХ ЗВ'ЯЗКІВ З НІМЕЧЧИНОЮ

У листопаді м. р. за спеціальним відрядженням Наркомосу до Німеччини з науково організаційними завданнями їздив завідувач Головнауки УСРР Озерський. Нещодавно він повернувся до Харкова і на минулому засіданні Головнауки склав доповідь про свою закордонну подорож та її наслідки.

Прийняли Озерського в Німеччині дуже добре. Цьому значно поміг доктор Шмідт-Отто, голова німецького товариства культурного зв'язку з Радянським Союзом, який в-осени гостював на Україні. Заходами цього товариства представникові України дано можливість докладно ознайомитися з роботою низки наукових і культурних закладів Німеччини.

Відвідати музеї і познайомитися з їх скарбами Озерському допоміг генеральний секретар німецького археологічного комітету проф. Гроне-вальд, а також академик Маер. Між іншим, за допомогою акад. Маера представник України відвідав Пруську Академію Наук і мав розмову з керівниками її, зокрема з професором Стамом. У цих розмовах німецькі вчені висловили побажання нала-

гедити щільніший зв'язок з українською радянською наукою. Зокрема німецьких вчених цікавить можливість їх участі в розкопках на Україні. Про досягнення наших розкопок в Німеччині знають. Особливий інтерес німецькі вчені виявляють до розкопок в Ольвії.

Перебуваючи у Берліні Озерський виступив на зборах представників науки і культурно-громадянських організацій з доповіддю про стан і організацію наукової роботи на Україні.

За висловленим німецькими науковими колами бажанням. Озерський уклав попередню угоду про наукові й культурні зв'язки з Німеччиною. Ця угода має 9 пактів: 1 — Обмін книжками, старими, новими і дублетонами; 2 — обмін рукописами, архівними матеріалами; 3 — про зв'язки і обмін вченими: відомості й допомога в справі участі на міжнародних конгресах, обмін професорами і асистентами для лекцій і для наукових установ, взаємний обмін науковими статтями; 4 — про спільне проведення розкопок як на території України, так і про участь наших вчених в експедиціях, що влаштовує Німеччина за своїми межами; 5 — про обопільні виставки як наукові, так і мистецькі; 6 — обмін музейними дублетами; 7 — співробітництво українських вчених у німецьких наукових журналах і німецьких вчених в наших наукових виданнях; 8 — організація української секції при німецькому товаристві культурного зв'язку з Радянським Союзом і німецької секції при нашому товаристві культурного зв'язку з закордоном і 9 — пакт про ратифікацію угоди.

Цю угоду незабаром мають ратифікувати. Головна наука по своїй лінії вже намітила низку конкретних заходів щодо зміцнення і поширення

наукових зв'язків з Німеччиною. Так керівникові розкопок в Ольвії проф. Дложевському доручено виділити певний пункт для спеціальних розкопок, а також опрацювати проєкта умов, на яких ці розкопки можна провадити. Найближчим часом має бути вирішено питання про обмін книжками з Німеччиною. Низка установ Головна наука уже дістали розпорядження вжити належних заходів для успішної реалізації цієї угоди.

НАУКОВИЙ ЗВ'ЯЗОК УКРАЇНИ З НІМЕЧЧИНОЮ ТА ФРАНЦІЄЮ

Проф. А. Паладін, що вернувся з наукового відрядження до Німеччини та Франції, зробив на президії Укр. Науки спеціальну доповідь про науковий зв'язок УСРР з Німеччиною та Францією. Проф. Паладін детально ознайомився з роботою німецьких хемічних та біохемічних лабораторій. Проф. Паладін сконстатував, що своїм устаткуванням кращі лабораторії України ніяк не відстають від німецьких, що дуже здивувало німецьких учених.

До Франції проф. Паладін поїхав для того, щоб установити зв'язок з французькими біохеміками та фізіологами. Проф. Паладін особливо підкреслив велике зацікавлення французьких учених до наукового життя України. Французькі вчені однодушно висловлюють бажання встановити можливо тісніший зв'язок з науковими закладами та окремими ученими УСРР. Не раз вони висловлювали бажання регулярно одержувати українські наукові журнали та відбитки українських наукових праць.

ХАРКІВСЬКИЙ БУДИНОК ВЧЕНИХ

Для харківського будинку вчених відведено нове приміщення по Раднаркомівськ. вул. № 8. Будинок відкритий що-дня від 6 год. вечора. Пе-

ріодично відбуватимуться концерти, лекції, вечірки, дитячі ранки, наукові збори й засідання, спортові вправи, то-що. При будинку працюватимуть гуртки: чужоземних мов, науково-методологічний, музичний, драматичний і літературний. Проєктується організувати ще гуртки фото-аматорів, радіо і екскурсійно-туристський. При будинку працює бібліотека-читальня від 6 до 9 г. веч. по понеділках, вівторках, середах та п'ятницях.

ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ МУЗЕЙ ЖИДІВСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

Головна наука УСРР з метою поширити всеукраїнський музей єврейської культури ім. Менделє-Мойхер-Сфорім в Одесі, звернулася до всіх державних і окружних музеїв з пропозицією виділити зі своїх дублетних фондів певні речі для музею ім. Менделє. Разом з тим усі музеї одержали розпорядження сповістити, в яких місцях можна придбати речі й книжки єврейської культури.

ДОСЛІДЖЕННЯ КУЛЬТУРИ НАЦМЕНШОСТЕЙ

Полтавський музей розгортає роботу в напрямі дослідження культури національних меншостей. Утворено єврейський відділ, який уже зібрав 150 експонатів, що характеризують побут, ідеологію, громадське життя єврейського населення на Лівобережжі. У пляні роботи музею на поточний рік є організація руського та німецького відділів.

РОБОТИ КИЇВСЬКОЇ ФІЛІЇ ІНСТИТУТУ Т. ШЕВЧЕНКА

Починає розгортати свою роботу рукописний відділ при Київській філії Інституту Т. Шевченка. За цей рік рукописний відділ зібрав деякі цінні матеріали. Серед них є архів Марка Вовчка, що складається з великої

збірки невідомих досі листів і рукописів, збірка листів П. Куліша й Ганни Барвінок й рукописна збірка віршів Шевченка.

ЦІННЕ ПРИДБАННЯ ЧЕРНІГІВСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО МУЗЕЮ

Нещодавно Чернігівський Державний Музей придбав примірник „Кобзаря“ видання 1860 року з власноручним Шевченковим написом: „Моїй любій кумасі Людмилі Володимирівні Тарновській“. У цьому „Кобзареві“ вклеєно листки білого паперу, де Шевченко дописав вірші, що їх повикидала царська цензура.

ІНСТИТУТ ІМ. Т. ШЕВЧЕНКА

Одеська філія всеукраїнського інституту ім. Т. Шевченка, що недавно народилася й ставить собі за мету вивчення й насаджування української культури в степовій та Західній Україні вже розгорнула роботу. Крім лекцій, присвячених українській культурі, філія закінчує роботу щодо випуску спеціального збірника про одеського українського громадського діяча М. Ф. Комарова. У збірнику буде докладно висвітлено громадську діяльність Комарова, як українського словесника, автора словника, етнографа, історика й культурника.

ЛІКВІДАЦІЯ НЕПИСЬМЕННОСТІ НА УКРАЇНІ

Раднарком України затвердив плян Наркомосу про ліквідацію цього року неписьменності серед 960.000 дорослих громадян УСРР. Разом із тим Раднарком, зваживши, що сучасна сітка шкіл соцівху не охоплює всіх підлітків, доручив Наркомосові вжити заходів, щоб одкрити цього року на Україні ще 1.500 двохрічних шкіл, спеціально для навчання 60.000 підлітків соцівхівського віку. Раднарком принципово визнав за можливе мобі-

лізувати письмєнну людність для безплатного навчання в індивідуальних гуртках неписьменних громадян, яких не охоплюють школи лікнепу. До 1-го березня 1929 року Наркомос і Наркомюст мусять подати проект, як запровадити практично таку мобілізацію.

Раднарком визнав за потрібне, щоб Наркомос і Наркомфін для стимулювання успішности ліквідації неписьменности опрацювали організацію на Україні держфонду, і з нього преміювали кращих учителів і учнів шкіл лікнепу, та села, райони й окремі організації, що дійшли успіху в лікнепі. Для виконання такого широкого плану лікнепу треба чимало коштів, здебільшого на утримання 24.000 шкіл лікнепу, щоб навчити в них грамоти 960.000 громадян. Недорід ослабив фінансовий стан кількох округ і уряд УСРР має можливість утримувати цього року коштом республіканського і місцевого бюджету не більше, як 18.000 шкіл. Отже Раднарком

ПРОМИСЛОВІ ЗАПИСКИ

ОСНОВНА ЛІНІЯ ПЛЯНУ ІНДУСТРІАЛІЗАЦІЇ УКРАЇНИ

Президія Вищої Ради Народнього Господарства затвердила контрольні числа п'ятилітнього плану розвитку української промисловости. Основна лінія плану — індустріалізація країни — яскраво відбилася в накресленому темпі зростання важкої індустрії. До кінця п'ятиліття продукція всієї української промисловости має збільшитись, порівнюючи з минулим роком на 165%, в той же час продукція засобів та знаряддя виробництва зростає на 184%.

Плян звертає особливу увагу, щоб розв'язати справу з браком чавуну. Південні металургійні заводи повин-

пропонує окрвиконкомам приділити із своїх бюджетів додаткові кошти на потреби лікнепу й розвинути компанію, щоб притягти громадські кошти. Разом із тим ухвалено прохати союзний уряд приділити додаткові кошти з держбюджету СРСР для утримання на Україні решти сітки шкіл лікнепу.

НАУКОВА ПРАЦЯ В ОБСЯГУ МИСТЕЦТВА У ПРАЗІ

На зібраннях Українського Товариства прихильників книги у Празі, в біжучому академічному році прочитано ось такі реферати з української графіки: Проф. Д. Антонович: Уваги до словника українських граверів (з приводу словника П. Попова), проф. Дм. Чижевський: Ляйпцігська виставка мистецької книжки і Дрезденська виставка „Папір“, Др. В. Січинський: Д. Шербаківський, як бібліограф і дослідник української книжки і Нові видання з українського народнього граверства.

ні дати до кінця п'ятиліття 6,635.000 тон чавуну, тоб-то майже два з половиною рази більше поточного року. Щоб здійснити такий темп розвитку промисловости протягом п'ятиліття обсяг капітальних робіт повинен становити 4,720.000 карб., з яких більше 4 міль. припадає на важку індустрію. За пляном накреслено збудувати два нові металургійні заводи в Криворізьському і Запорізьському районах і почати будовання третього заводу в Донбасі. Крім того проектується реконструувати й поширити декілька консервованих заводів, збудувати 19 нових доменних та 19 нових мартинівських печей. Відповідно до потреби металургійної промисловости проєк-

тується збільшити майже на 250% видобування залізної руди.

Що-до вугільної промисловости, то Донбас до кінця п'ятиліття повинен дати 52½ міль. тон палива. тоб-то на 92% більше, ніж минулого року. Для виконання такого плану протягом п'яти років почнуть працювати 18 нових копалень у Донбасі.

Одночасно за пляном ВРНГ Вища Рада Народнього Господарства накреслює спорудження нових великих машинобудівельних заводів в районі Дніпрельстану в Дніпропетровському та суднобудівельного заводу в Києві. Сільсько-господарське машинобудування збільшить свою продукцію на 270%. Чимало поширюється хемічна промисловість. Щоб забезпечити таке велике будівництво матеріалами, проектується збудувати 9 нових цементних заводів, два шамотні і один динасовий завод.

Крім цих основних галузей промисловости, проектується також будівництво в легкій індустрії: передбачається збудувати механізований завод фляшкового і дзеркального шкла, фабрику картону, прядильну, джуту-ву фабрику, сім текстильних підприємств, 4 нових заводів шкіряної промисловости, 8 олійниць, 11 консервних фабрик і т. д.

Що до якости роботи в промисловости, то вона має теж чимало покращати. Собівартість продукції має збільшитись на 29%, продукційність праці робітників у промисловости союзного значіння має збільшитись на 87%, а республіканського на 96%. До кінця п'ятиліття всі підприємства перейдуть на 7-ий робочий день.

ПЕРСПЕКТИВИ ХЕМПРОМИСЛОВИСТИ УСРР

На пленумі спілки хемиків член ВРНГ Адріянов у доповіді про перспективи хемічної промисловости

пові шляхи

України відзначив, що хемпромиловість за пляном ВРНГ за п'ятиліття збільшиться на 490%, зокрема передбачається найінтенсивніший розвиток содової і фосфатно-тукової промисловости. В українську місцеву промисловість передбачається вкласти 450 міль. карб., 240 міль. передбачається витратити на будівництво нових заводів. До кінця п'ятиліття виробництво удобрення буде доведено з 65 тис. тон до 1,000.000 тон. Цього року закінчиться будівництво великого Константинівського заводу з продукційністю 200.000 тон мінерального здохрива. Крім того найближчими роками такий самий завод збудують у районі Дніпропетрівського. Наприкінці п'ятиліття мінеральним здохривом буде забезпечено 100% площі під технічними культурами і 20% під іншими культурами. Що-до садової промисловости, то передбачається довести продукцію Донецького заводу до 350.000 тон, збудувати новий Словянський завод з продукційністю 200.000 тон. У шклянній промисловости збудується новий завод у Лисачанському, завод сортового шкла в Києві й фаянсовий завод у Донбасі. Собівартість передбачається зменшити на 42%. У дебатах обстоювали потребу утворити спеціальну інспекцію при Держпляні, організувати республіканський трест жирової промисловости й поширити збут продукції української хемпромиловости за межами України.

ДОСЯГНЕННЯ ТЮТЮНЕВОЇ ПРОМИСЛОВИСТИ

Друга виробнича конференція Укртютюнтресту, що цими днями відкрилася, яскраво свідчить про великі досягнення тютюневої промисловости.

Концентрація виробництва, поліпшення організаційних форм керуван-

ня підприємствами, багато удосконалень, що вже використано на виробництві, дали можливість збільшити випуск продукції за останні 4—5 років майже 3,5 рази і значно зменшити собівартість.

Минулого року, як повідомив керівник тресту, випуск продукції збільшився порівняно до попереднього року майже на 17%. Трест виконав плянове завдання на 105%. Продукційність праці зросла майже на 28% і перевищила програму майже на 6%. Проте трестові не пощастило виконати цілком директиву про зменшення собівартості. Основна причина — подорожчання сировини.

Варто відзначити, що в листопаді всі фабрики тресту перейшли на 7-годинний робітний день, а продукційність праці після переходу на 7-годинний робітний день значно підвищилася. Можна бути певним, що широкий розмах раціоналізаційних робіт, як результат творчої думки робітників і техніків, цілком гарантує, що перехід на скорочений день не заважить трестові виконати цілком завдання промпляну.

Протягом найближчого п'ятиріччя перед трестом стоїть завдання збільшити виробництво на 51% порівняно до минулого року, підвищити продукційність праці на 61% і зменшити собівартість продукції на 19%. Трест гадає встановити на підприємствах цілу низку нових удосконалених машин та варстатів. зокрема нові крошильні варстати „Універсал“, гільзові машини „Астра“, перекоструувати наявні цигаркові і гільзові машини, механізувати ручні процеси виробництва то-що. П'ятирічний плян передбачає також збудувати в Харкові нову фабрику, де буде сконцентроване виробництво двох фабрик, що тепер працюють.

Тютюнтрест — трест рентабель-

ний. Він дає значний прибуток державному бюджетові. Він охоплює понад 4.000 робітників і в тому числі велику кількість жіночого пролетаріату. Робітництво активно допомагає підносити цю галузь промисловости. Треба утворити кращі умови для її розгортання.

НА УКРАЇНІ БУДУТЬ БУДУВАТИ КОРАБЕЛЬНИЙ ЗАВОД

Президія Укрдержпляну заслухала доповідь ВРНГ про річкове кораблебудівництво на Україні. З доповіді виявилось, що вантажобіг Дніпра й Буга протягом найближчих 5 років має збільшитися на 131% проти поточного року й досягти 5.120 тис. тон. Наявний тонаж Держпароплавання не матиме змоги задовольнити цю потребу. Через те виникає питання про будівництво нового кораблебудівельного заводу для виробництва річкових суден.

ВРНГ передбачає такий завод збудувати в Києві, який має відповідні переваги порівняно до інших річкових міст. Передбачається збудувати корабельню на березі Дніпра, а машини для суден вироблятиме київський завод „Ленінська кузня“. За повідомленням ВРНГ, Укрмашбудтрест уже опрацював проекта будівництва корабельні, і Индустробуд має розпочати це будівництво.

Президія Укрдержпляну, обговоривши цю справу, висловилися за збудування в Києві корабельні з тим, щоб будівництво закінчене було влітку поточного року.

ЕЛЕКТРОБУДІВНИЦТВО НА УКРАЇНІ

Розглянувши питання про електробудівництво на Україні економнарада запропонувала ВРНГ почати цього року роботи для підсилення могутності міських електростанцій союз-

ної й республіканської промисловости на 179 тисяч кіловат. Роботи ці треба провадити таким темпом, щоб до кінця господарчого року можна було збільшити продукційність цих станцій на 60.000 кіловат. Головні роботи для електрифікації провадитимуть у гірняній, металургічній і хемічній промисловості Донбасу. Крім того, що поширять уже збудовані станції, тут почнуть будувати чимало й нових електростанцій. Ось на Краматорському заводі збудують електростанцію на 25.000 кіловат, а на заводі „Донсода“ станцію на 29.000 кіловат. Вирішено збудувати нову електростанцію в Констянтинівці. На комунальне електробудівництво ухвалено приділити 2.200.000 крб., щоб поширити старі і збудувати нові електростанції в Зиновіївському, Миколаєві, Одесі, Дніпропетрівському, Полтаві, Чернигові, Умані, Білій Церкві й инш. містах.

РАЦІОНАЛЬНО ВИКОРИСТУВАТИ МЕТАЛЕВИЙ ФОНД

ВРНГ розподілила фонди металючавуну й вальцювального металю по трестах республіканського й місцевого значіння. Розподіляючи, ВРНГ зварила питому вагу і значіння окремих галузей промисловости. Сільськогосподарське машинобудівництво забезпечується металом на 92—95% його потреби. Трести, що виробляють металеві вироби одержують металю в розмірі 82—83% їх потреби. Загальне машинобудівництво одержує 82—85% потреби. Що-до місцевої промисловости, то через дефіцит металю вона одержує лише 50% кількості, що потрібна для нормальної її роботи.

В звязку з цим, ВРНГ накреслила деякі практичні заходи, щоб послабити дефіцит металів у місцевій промисловості. Перш за все. трестам

запропоновано розгортати виробництво відповідно плянам відвантаження металю. Округи повинні раціонально розподілити металю між окремими підприємства, при чому треба використати ремонтно-механічні заводи для ремонту сільськогосподарського інвентаря, потрібного для сівної кампанії. Округам забороняється відкривати підприємства, що вживають багато металю, без дозволу ВРНГ.

ПРОМТОВАРИ ДЛЯ УКРАЇНИ НА ДРУГИЙ КВАРТАЛ

Наркомторг дістав з Москви повідомлення, що на другий квартал Україна має одержати суконно-шерстяних тканин на 3,3млн. карб., шкіртоварів на 3,2 млн. крб. та готового взуття на 9,4 млн. крб. На селі буде реалізовано суконно-шерстяних тканин на 2,5 млн. крб.

В звязку з гострим браком шкіртоварів, Наркомторг подав до Укрекономнаради доповідну записку з проханням порушити перед РПО справу посилити постачання Україні шкіртоварів на другий квартал. Наркомторг зазначає, що питома вага України в плані розподілу шкіртоварів на другий квартал зменшена до 17,3% проти 19,6% в першому кварталі та проти 26,2% у минулому році. Далі Наркомторг зазначає, що в обставинах деяких ускладнень з хлібозаготівлями на Україні, збільшення постачання шкіртоварів та чобіт могло б стимулювати збільшення вивозу селянством зерна на ринок. Тому Наркомторг просить збільшити питому вагу України в галузі постачання їй товарів до 27%.

ПРОЕКТ ОРГАНІЗАЦІЇ В ОДЕСІ ЩОРІЧНИХ ЯРМАРКІВ

Економічна секція Східної Торговельної Палати в Одесі почала

розробляти важливе питання про організацію в Одесі щорічних ярмарків, за прикладом Нижегородського, виключно для торгівлі з країнами Близького Сходу. Проект цей зустрічає з боку місцевих організацій гарячу підтримку. Країни Близького Сходу дуже цікавляться українською продукцією та сировиною, але вони недосить знають наші можливості, ціни на товари і т. інш. З другого боку, ми ще недосить ясували наші імпорتنі можливості в торговельних взаєминах з Близьким Сходом.

СТАН ПРОМИСЛОВОСТИ В ХАРКОВІ

Харків — один з великих промислових центрів України, що має багато великих промислових підприємств обробної промисловости. Продукція цих підприємств становить мало не 10% всієї гуртової продукції ценової промисловости України. ХПЗ, наприклад, дає 30% всієї продукції транспортно-машинобудівництва України, „Серп і Молот“ — 14% продукції сільсько-господарського машинобудівництва, ливновий завод — 30% продукції пеньково-джутової промисловости України, а ДЕЗ — 33% продукції електромашинобудівельної промисловости Союзу.

Гуртова продукція харківської ценової промисловости торік перевищила 270 млн. крб., що дає збільшення проти попереднього року на 25%. По окремих підприємствах виробництво поширилося ще більше, місцева промисловість, наприклад, дала збільшення продукції мало не на 36%. Кількість робітників за рік зросла на 17%. Продукційність праці на ХПЗ торік збільшилася на 22%, на ДЕЗ-і — на 14%, на „Серп і Молот“ — на 25%, а на підприємствах місцевої промисловости — мало не на 20%.

Поруч збільшення продукційности праці зростала і зар. плата робітників, так на ХПЗ заплата зросла на 10,8%, на ДЕЗ-і — 25%, на підприємствах місцевої промисловости — 11,9% й т. ін.

На капітальні роботи у промисловости протягом останніх 3-х років витрачено близько 30 млн. крб., при чому на підприємствах місцевої промисловости — 8 млн. крб. Щоб поліпшити виробництво на підприємствах провадилось низку раціоналізаторських заходів, які вже починають давати бажаний ефект.

ТОРГОВЕЛЬНЕ БУДІВНИЦТВО 1928—1929 р.

Колегія Наркомторгу ухвалила плян торговельного будівництва на 1928—29 р. Разом на довершення початкового будівництва нових підприємств 1928—29 р. витратять 43,4 млн. карб.

По експортно-торговельному будівництву, крім закінчення підприємств, початих минулого будівельного сезону, передбачається збудувати три нові беконні фабрики, 22 механізовані олійниці та 150 ручних, 3 яечно-птахівничих комбінати, ячні склади то-що.

Одно з основних місць в експортному будівництві поточного року має поширення Одеського холодника до розмірів, що забезпечилиб розвиток м'ясоекспорту. Крім того передбачається збудувати портовий елеватор у Миколаїві, спроекувати новий елеватор у Маріуполі то-що.

Крім експортного будівництва буде також проведено великими розмірами внутрішнє торговельне будівництво, на яке передбачається витратити 25 млн. карб. Передбачається збудувати 3 холодники — в Харкові, Сталіному, Дніпропетровському, ряд ковбасних фабрик, хлібозаводів, тор-

говельних приміщень то-що, кілька консервних підприємств.

Колегія визнала за потрібне закінчити поширення Одеського холодника до початку наступного бюджетового року. Відповідальність за закінчення холодника в строк покладено на Холодекспорт.

ЯК ПРАЦЮВАЛА ПРОМИСЛОВІСТЬ У СІЧНІ

Протягом січня на руднях Південно-Рудного тресту видобуто 387,500 тон залізної руди. За січень виконано 7,8% річної програми проти 7,5% у грудні. Вивіз залізної руди за цей місяць недовиконано на 5%. Видобуток манганової руди в січні становить 7,7% річного пляну.

Заводи Укртрестсільмашу випустили в січні с.-г. машин і знаряддя на 7,764.000 крб. У зв'язку з незадовільним постачанням заводів металю і лісу, трест недовиконав місячну виробничу програму на 6%. Особливо великі труднощі відчувалися в січ-

ні. Майже всі заводи Укрсклотресту, за винятком механізованої пляшкарні, виконали січневу програму з перевищенням, зокрема механізована гута в Констянтинівці випустила продукції на 50% більше, ніж намічалось за пляном.

УКРАЇНСЬКІ С.-Г. МАШИНИ НА БЛИЗЬКИЙ СХІД

Укртрестсільмаш запродав цими днями велику партію с.-г. машин до Туреччини. Машини відправлятимуть протягом 3-ох місяців, починаючи з лютого. У числі запроданих машин — тракторні молотарки, сепаратори сортувальні, кукурудзяні молотарки, лобогрійки, жнивирки й тракторні плуги. Між иншим сепаратори, тракторні плуги й кукурудзяні молотарки трест експортує вперше.

Турецька фірма, якій запродано машини, частково постачає с.-г. знаряддя й деяким балканським країнам.

СІЛЬСЬКО-ГОСПОДАРСЬКІ ЗАПИСКИ

125 МЛН. КРБ. НА КРЕДИТУВАННЯ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Рада Народніх Комісарів затвердила плян довгострокового та короткострокового кредитування сільськогосподарства 1928—29 року в розмірі 125,6 млн. крб.

Щоб як-найбільше розвинути усупільнений сектор сільського господарства, на кредитування радгоспів, комун та инших сільськогосподарських об'єднань із цієї суми виділяється 67,1 млн. крб., у тому числі 6 млн. асигнується спеціально на господарське та житлове будівництво в колгоспах.

55 млн. крб. призначається для

кредитування індивідуальних селянських господарств. При цьому на підставі директив про зміцнення господарського становища бідноти, уряд постановив із сум, що їх виділяється на кредитування індивідуальних господарств, асигнувати 34,1 млн. крб. на наймання худоби та купівлю тяглої сили для бідняцьких господарств. Решту 3,5 міл. крб. поки-що не розподілено й залишено в резерві.

Видавані на потреби кредитування сільського господарства України значні кошти складаються, головню, з нових бюджетових асигнувань держави.

Уряд ставить перед сільсько-гос-

подарською кредитовою кооперацією завдання добитися збільшення вкладів та паїв селянства.

МЕЛІОРАЦІЙНІ РОБОТИ

Меліораційні роботи до останнього часу розвивалися на Україні дуже мляво. Досить зазначити, що на Україні є щось із 3,3 млн. гект. непридатної землі через те, що вона перебуває під болотами, ярами, пісками тощо, що становить майже 8% всієї території України.

За останні 5 років завдяки роботі меліораційних товариств було висушено на Україні до 80 тис. гект., цебто майже 4% всіх болот України. На цю роботу було витрачено, як-що не рахувати вартости фізичної праці населення, що брало участь у цій роботі, — щось із 4 млн. карб. Уже тепер вся ця площа, що її було висушено увійшла до сільсько-господарського користування й переважно її використано під луки. Повних відомостей про якість цих лук ще бракує, проте, окремі випадки показують, що врожайність цих лук збільшилася майже в 9—10 разів. Крім того, велику кількість висушених земель використано з великим ефектом під городину, особливо в Ніженській, Золотоноській і Коростенській округах.

Цього року передбачається висушити площу в 26 тис. гект., цебто на 8% більше, ніж минулого року. Щороку площу висушеної від болот землі збільшуватиметься з таким розрахунком, що наприкінці п'ятиріччя вона становитиме 400 тис. гект., цебто 20% всіх болот. До цього треба додати, що на площі в 120 тис. гект. передбачається утворити колективи, а на площі 20 тис. гект. — радгоспи. Ці великі господарства будуть утворені на великих масивах.

Всі ці висушені землі будуть використані на перший час під культурні

луки. Це становитиме наприкінці п'ятиріччя, приблизно 30% того сіна, що потрібно Україні. Висушувальні роботи провадитимуться на великих масивах, переважно по долинах річок у 27 місцях. Вже тепер опрацьовано проекта висушувальних робіт вздовж р. Сули, що охоплює загальну площу болот в 100 тис. гект. Ці роботи почнуться наступного року. З інших робіт треба відзначити висушення долини р. Остра на площі до 30 тис. гект. Ця робота вже почалася минулого року.

Зрошувальні роботи досі йшли млявим темпом.

До цього часу на Україні зрошено площу близько 6 тис. гект. переважно — в Одеській окрузі і в АМСРР. Всі ці землі використано для інтенсивних культур. Врожайність зрошених земель дуже велика. Один гектар зрошеної землі в степу дає майже 500 карб. прибутку на рік, цебто в 9—10 разів більше порівняно до того часу, коли не провадилося зрошувальних робіт. За пляном Наркомзему передбачається, що протягом найближчого п'ятиріччя буде зрошена площа в 40 тис. гектарів.

Крім того, величезні перспективи що-до поширення зрошувальних робіт відкриває Дніпрельстан. Використовуючи енергію Дніпрельстану й води Дніпра та Придніпров'я, можна буде зрошувати протягом п'ятиріччя близько 600 тис. гект. на одному масиві нижньої течії Дніпра. Одночасно Наркомзем вивчає справу про можливість зрошення території вище Дніпровської греблі. За попередніми даними передбачається провести на цьому місці зрошувальні роботи на площі 40 тис. гект.

Велике значіння для сільського населення мають роботи в справі обводнення — збудування колодязів і ставків. Треба мати на оці, що справа

водопостачання сільському населенню України загалом дуже кепська, а особливо в Донбасі та в районах переселення. Наркомзем звертає увагу переважно на забезпечення водою колонізаційних фондів, південних округ і районів цукрової промисловости. Досі збудовано на Україні близько 300 бурових колодязів, близько 1800 шахтових колодязів і щось із 150 ставків. Крім того у 3-х селах проведено водогони: в Красносіллі — Сумської округи, Нероновичах — Лубенської округи і Михайлівці — Мелітопільської округи. Це перші села в Союзі, де останнім часом збудовано водогони. Треба підкреслити, що робота над обводненням села розвивається дуже мляво через брак коштів. Поточного року Наркомзем включив до пляну меліорації дослідницькі роботи в Донбасі, щоб вивчити справу, якнайкраще налагодити водопостачання сільському населенню Донбасу а то в зв'язку з проєктом будування центрального водогону для промисловости.

Головною хобою меліораційних робіт є незадовільне обслуговування населення культурно-технічними силами. Брак працівників у цій справі приводить до того, що населення не знає, як краще використати ці землі. Крім того, негативно відбивається на роботі й те, що досі бракує провідного центру, який здійснював би меліораційні заходи в пляновому порядку. На думку Наркомзему, треба організувати на Україні спеціальний меліораційний центр, що дасть можливість краще впорядкувати меліораційні роботи товариств.

Нарешті треба підкреслити, що Наркомзем надає великого значіння меліораційній роботі неводного типу, як от боротьбі з пісками, суховієм тощо. Наприкінці п'ятиріччя передбачається закріпити піски лісовими на-

садженнями на площі в 200 тис. гектарів. За минулу п'ятирічку було закріплено пісків усього на площі 61,5 тис. гект. Крім того, передбачається насадити захисні лісові смуги на площі до 100 тис. гект. протягом п'ятиріччя. Цей плян меліораційних робіт Наркомзем вважає за мінімальний.

С.-Г. МАШИНИ ДЛЯ ВЕСНЯНОЇ ЗАСІВНОЇ КАМПАНІЇ

На минулому засіданні правління Сільгосподаря обговорено справу постачання селу машин для засівної кампанії. Виявляється, що за перше півріччя поточного операційного року на селі буде реалізовано різних с.-г. машин на 14,000.000 карб. З них для потреб весняної засівкампанії на 12,000.000 карб. Передбачається надіслати на село 167.000 плугів, 16.000 буюкерів, 22.000 сівалок, 69.000 культиваторів, 192.000 борін, 3.000 сортувальниць та 2.400 трієрів. За перший квартал с.-г. кооперація вже доставила населенню с.-г. машин на 5,000.000 карб., що цілком відповідає пляновим передбаченням.

УКРАЇНА ОДЕРЖИТЬ 370 ТРАКТОРНИХ СІВАЛОК

За відомостями Сільського Господаря, на Україну цими днями прибуває з Америки транспорт з 370 тракторних сівалок. Ці сівалки використають підчас весняної засівної кампанії. Сівалки розподіляться головним серед селянства недорідних округ.

ЗАВДАННЯ СЕЛЯНСЬКОЇ ВЗАЄМОДОПОМОГИ

Проведення першого Всеукраїнського Зізду Селянських Товариств Взаємодопомоги збіглося з семиріччям їх існування.

В перші роки роля СТВ була надто обмежена і робота їх, головним чином, проходила в межах здійс-

нення соціального забезпечення на селі, в спосіб допомоги хворим та по-раненим червоноармійцям, інвалідам та взагалі неспроможному населенню, що впало в недостатки. Організації здебільшого існували на папері, бо самодіяльність бідняцько-середняцьких верст навколо СТВ була надзвичайно слаба. В такому стані СТВ перебували аж до 1926 р.

Протягом останніх років діяльність СТВ була скерована в напрямі піднесення сільського господарства та його соціалістичної перебудови. Головне завдання полягало в тому, щоб усунути ті хиби, що мали місце в попередній роботі СТВ, утворення сприятливих умов для розвитку й зміцнення діяльності, перетворення СТВ в дійсну масову організацію на селі, зростання виробничо-господарської діяльності, зміцнення матеріальної бази, розвинення роботи над утворенням запасно-продовольчих фондів, перехід на більш-менш планові заходи що-до кооперування, колективізації населення та инш. заходи.

Взаємодопомога людності значно збільшилася.

Господарсько-виробнича діяльність за останній час значно зросла. Підприємств у 1925/26 р. було — 730, а нині є 1.250, у 26/27 р. було 6.198, а тепер є 10.920 шт. різного знаряддя, тракторів 325, прокатн. пунктів 1.002. В зв'язку з цим поліпшується й обробіток земель СТВ, якої є в їх розпорядженні 102.000 дес. та від яких вони мали доходу: 25/26 р. — 1.398.499 карб. і 26/27 р. 1.882.859 карб. Бюджет СТВ за останні роки значно виріс, а саме: 25/26 р. становив 5.498.425 карб., 26/27 р. — 6.913.189 карб., 27/28 р. до 10.000.000 карб.

По кооперуванню біднішого населення за рахунок СТВ маємо такі дані: у 26—27 р. кооперовано 41.000 господарств, а у 27—28 р. 60.000 госп.,

а також об'єднано в різні колективи первісної форми, як і виробничі до 25.000 бідняків.

Не вважаючи на цілу низку досягнень в роботі СТВ за останні 2 роки, є ще дуже багато важливих дефектів, які треба розв'язати в бік більш систематично-плянового виконання завдань, дати правильні вказівки що-до знищення хиб надалі.

ПРОМИСЛОВІСТЬ ДБАЄ ПРО ПІДВИЩЕННЯ ВРОЖАЙНОСТІ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Комісія Промплян у ВРНГ обговорила справу про розгортання на Україні промисловости, що виробляє угноєння. Досі Україна вживала для угноєння переважно суперфосфат. Скільки на Україні бракує високоякісної сировини для виробництва суперфосфату, ВРНГ вважає за потрібне звернути більше уваги на розвиток виробництва угноєнь, які можна виробляти з бідних фосфоритів, що їх на Україні є багато. Водночас намічається збільшити великою мірою виробництво азотистих угноєнь. За пляном передбачається збільшити виробництво фосфоритних угноєнь майже вдев'ятеро. Тепер виробляється на Україні не більше 130.000 тон фосфоритних угноєнь на рік. Протягом п'ятиріччя ВРНГ вважає за потрібне збільшити виробництво азотистих угноєнь близько у 30 разів. На думку ВРНГ, Україна повинна стати центром виробництва азотистих угноєнь і для інших районів Союзу. Виробництво азотистих угноєнь буде налагоджене найдосконалішими методами, що їх застосовують на Заході і в Америці.

Протягом найближчих двох років передбачається будувати на Україні два суперфосфатних заводи, а з них один у Костянтинівці. Далі вже з наступного року треба почати будова-

ти на Україні могутні комбінати, що вироблятимуть фосфорно-азотисті угноєння. Проектується будувати 3—4 таких комбінати в Рутченківці, Горлівці, на Дніпропетровщині і, можливо, на Кадіївці. На будовання суперфосфатних заводів і фосфоритно-азотистих комбінатів передбачається витратити щось із 150 млн. крб.. Досі на Україні не вживається мішаних фосфоритно-азотистих угноєнь, і наш агрономічний персонал не знає, як краще застосувати фосфорно-азотисті угноєння в сільському господарстві. Тому ВРНГ вважає за потрібне, щоб відповідні організації вже тепер розгорнули роботу що-до ознайомлення агрономперсоналу з кращими методами застосування фосфорно-азотистих угноєнь в сільському господарстві.

РАДГОСПИ УКРАЇНИ 1929 РОКУ

Економічна нарада розглянула плян роботи Уккрадгоспобеднання на 1929 календарний рік.

Тепер на Україні є 214 зернових, хмелярських та інших спеціальних радгоспів з площею — 268.000 гектарів.

Уккрадгоспобеднання ставить собі за завдання добитись 1929 року підвищення врожайности на своїх землях на 15—20% проти пересічної врожайности за останні три роки. Тим то плян, що його подало Уккрадгоспобеднання, передбачає цілу систему організаційно-технічних та агрикультурних заходів (максимальне використання тягової сили, поліпшення оранки, висівання найкращого насіння й т. инш.), що гарантувалиб виконання цього важливого завдання, 1929 р. радгоспи дістають 200 тракторів. Отже, вони будуть забезпечені тяговою силою на 87%.

Друга основна робота Уккрадгоспобеднання є зробити ужиточним

115.000 гект. землі, що їх передав уряд для поширення старих радгоспів, прирізки нових ділянок до старих колгоспів, для утворення хуторів та для організації на площі приблизно 80.000 гект. 24 нових радгоспів.

Більшу частину цих земель, придатну для рільництва, зорють на весні та в-осени 1929 р. з таким розрахунком, щоб 1930 р. ці землі могли дати перший урожай.

Нарешті, Уккрадгоспобеднання 1929 р. має на увазі побудувати ряд нових підприємств для перерібки своєї сировини: на Мелітопільщині збудують томатну фабрику з продукційністю 40.000 пуд. на рік і в Купянському в радгоспі „Вишневий Садок“ — консервну фабрику.

ПРОЛЕТАРСЬКА ДОПОМОГА СЕЛУ

В низці округ робітничі колективи розгорнули значну допомогу селу в справі ремонту с.-г. реманенту до весняної сівби. Металісти Дніпропетровщини надсилають в села округи 41 ремонтну бригаду, залізничники 15 бригад. Всі ці бригади безплатно лагодитимуть реманент бідноті.

На Запоріжжі кілька бригад, організованих робітниками, разом з переїзними майстернями виїжджають на села. Підприємства відраховують частину заробітку на утримання бригад.

На Київщині жваву участь у ремонті с.-г. машин беруть радгоспи. Радгоспи Цукротресту установили прокатні пункти, що обслуговують сільську бідноту.

В Миколаївській окрузі комсомольські організації організовують бригади, залізничники надсилають спеціальний загін-майстерню. На Полтавщині комсомольці артілей „Червоний Деревообробник“ та „Єднання“ виїздили до сел Балянськського району і взяли там на облік бідняцький

реманент, що його треба відремонтувати до сівби, а бригади, організовані комсомольцями, виїздять ремонтувати цей реманент.

АГРИКУЛЬТУРНИЙ ПОХІД НА СЕЛО

У винницькій окрузі почався великий агрикультурний похід, в якому беруть участь до 1.000 агрономів, студентів і лекторів. Усі агрономи, що працюють у подільській філії Цукротресту, подільському Сільбанку, в Господарспілці, колгоспобеднанні і 4-х спілках фахової с.-г. кооперації, виїздять безпосередньо на села, де пробудуть тиждень. Колектив с.-г. українського педтехнікуму виїздить на село в повному складі. Єврейський педагогічний технікум, фарматехнікум і всі профшколи виділяють групи від 10 до 30 чол., які будуть приділені до окремих сел.

Агропохід вищих шкіл і профшкіл відбувається без будь-якої сторонньої й матеріальної допомоги.

ДОПОМОГА НЕЗАМОЖНИМ СЕЛЯНКАМ

Наркомзем опрацював проект заходів, скерованих на допомогу селянкам-біднякам та на втягнення їх до громадського життя села.

За цим проектом всі землі незможних селянок-одиначок і дружин червоноармійців мають бути землепоряджені коштом держави.

Протягом 1929—30 року всі некооперовані селянки-одиначки будуть втягнені в с.-г. кредитові товариства. В органах управління і контролю цих кооперативів, а також колгоспів селянки-активістки становитимуть не менше від 25%, а в скотарських та птахівничих кооперативах — не менше від 50%.

Проект передбачає організувати спеціальні курси для селянок у спра-

вах молочарства, птахівництва й городництва.

Селянок-біднячок треба буде забезпечувати кредитами в першу чергу і повним обсягом; зокрема кредити на придбання корів належить видавати бідняцьким господарствам селянок-одиначок переважно перед іншими.

Далі проект намічає ряд пільг цим господарствам при переселенні, при видачі лісу і т. інш. Передбачається також широко залучити селянок до складу земельних комісій при сільрадах, до правлінь земельних громад, а також до складу окружних і районних земельних судових комісій.

ДІЯЧІ НАУКИ ПРИ ПРАЦІ НАД ПІДВИЩЕННЯМ ВРОЖАЙНОСТІ

На черговому засіданні президії Укрнауки затверджено текст відозви до Всеукраїнської Академії Наук, наукових працівників науково-дослідних інститутів, кафедр, бібліотек, обсерваторій та дослідних станцій про участь учених України в розв'язанні проблеми підвищення врожайності.

Наукові організації України щиро працюють над проблемами індустріалізації країни. Тепер вони мають поставити перед собою ділове завдання — сприяти урядові в реконструкції сільського господарства і на перший плян своєї діяльності висунути проблему врожайності.

Працювати треба в трьох напрямках — в галузі теоретичній, науково-прикладній та масовій. Видавничу діяльність наукових організацій треба пристосувати до завдань в галузі реконструкції сільського господарства, що стоять перед країною. Розподіляючи кошти на науково-оперативні видатки, слід, перш за все, забезпечити вивчення проблеми врожайності, устаткувати лябораторії, організувати наукові відрядження то-що.

УСПІХИ СПОЖИВЧОЇ КООПОРАЦІЇ УСРР

Економнарада, обміркувавши стан споживчої кооперації України, констатувала чималі успіхи: 1927—28 року кооперовано було тільки 50% членів профспілок, а тепер 73%; кооперованих селян було тільки 43%, а тепер 53%, до чого 80% усіх бідняцьких дворів — члени споживчої кооперації. Проте, в роботі споживчої кооперації є серйозні хиби. Робкоопи і Сільспо не обслуговують як

слід споживача. Економнарада вважає за потрібне звернути найбільше уваги на поліпшення якості роботи кооперації. Треба дійти того, щоб робкоопи задовольняли попит на с.-г. продукцію що найменше на 45%, замість теперішніх 20%. Треба, щоб не було черг коло кооперативних крамниць, що помічається останнього часу. Вукоспілка повинна одкрити по селах і містах, і то головно в промислових центрах не менше як 3.000 коопер. крамниць і 1.000 нових яток.

ВИДАВНИЧІ ЗАПИСКИ

УКРАЇНСЬКІ ВИДАВНИЦТВА В 1928/29 РОЦІ

Цього року українські видавництва, складаючи свої плани, насамперед урахувували досвід роботи попередніх років. Зокрема докладно вивчено книжковий ринок, вимоги споживача, потребу в тій чи іншій літературі і справу найкращого просування книжки до найширшого читача.

Як і минулими роками, йде в перших рядах українських видавництв найстаріша організація книжкової продукції — Державне видавництво України.

За планом на цей рік воно має випустити різних видань 2.952 назви на 18.758 аркушів, 29.049 тис. примірників і 183.463 тис. відбитків. З цієї кількості підручників — 556 назв на 5.630 аркушів, 11.516 тис. примірників, 108.446 тис. відбитків. Переважна більшість цієї літератури вийде з таким розрахунком, щоб задоволити потреби школи в підручниках в наступному навчальному році.

Художньої літератури ДВУ дає 265 назв на 2.960 друкованих аркушів, 1.195 тис. примірників, 14.186 тис. відбитків. Сюди не входить художня література різних секторів, як - от

юнацького, масового, дитячого, військового.

Поширює ДВУ продукцію науково-технічної літератури українською мовою, дитячої й музичної.

Вийде також 9 словників української термінології з різних фахів.

Із сучасної літератури видавництво дає майже всіх сучасних письменників різних напрямків.

Звертає на себе увагу бібліотека світових письменників, де поруч романів Тургенева та Гончарова будуть вибрані твори Едгара По, Лондона, Бокачіо (повний Декамерон), Бальзака, Золя, Дікенса, Байрона, Брет-Гарта, Текерея, Гамсуна, Джекобса та інших.

В першому кварталі ДВУ виконало свій план майже повною мірою і покищо немає ніяких побоювань за нездійснення плану надалі. Правда, іноді почувається брак паперу, але слід сказати, що постачальницькі організації виконують свою розверстку паперу, даючи його вчасно.

Видавництво зробило деяку реорганізацію в своєму апараті поширення літератури і можна сподіватися, що справа із цим стоятиме на висоті. Основне завдання цього — це

просунути українську книжку до най-глухших закутків.

План „Книгоспілки“ становить 487 назв, на 1.700 друкованих аркушів, з тиражем 5.102 тис. примірників, 17.440 тис. відбитків. Із цієї кількості кооперативної літератури 284 назви на 763 аркуші з тиражем 3.441 тис. примірників та 4.205 тис. відбитків. Решта — красне письменство, юнацька література, дитяча література, підручники та педагогічна література. На красне письменство припадає 128 назв (673 аркуші, тираж 1.336 тис. примірників, 4.752 тис. відбитків), юнацьку літературу 12 назв (60 аркушів, тираж 59 тис. примірників і 296 тис. відбитків) і на дитячу літературу 20 назв (12 аркушів, тираж 270 тис. і 1.115 тис. відбитків).

Видавництво закінчить повні збірники творів Л. Українки та Коцюбинського, продовжуватиме видання творів Мопасана й видасть майже повного Гоголя. Із сучасного письменства вийде низка романів і повістей сучасних авторів. Велику кількість творів сучасних і старих письменників видавництво дасть у розділі масово-популярної бібліотеки. Тут же видавництво дасть українською мовою гібрані твори Чехова, Гоголя, Купріна, Алейхема, Гюго, Уелса, Конан-Дойля та інші.

Керівники видавництва зазначають, що цей план видавництво реалізує на 100%. Умови досить сприятливі, папером видавничу роботу забезпечено.

Звернуло увагу видавництво й на поширення свого впливу на місцевості в РСФРР, де компактно живуть українці, наприклад — Кубань.

Чимало значіння набуває робота видавництва „Україн. Робітник“, що має за завдання об-

слуговувати профспічанські маси. План видавництва побудовано відповідно до його завдань. Цього року видавництво випустить українською мовою 1107 друкованих аркушів, себто 88% загальної кількості друкованих аркушів усього плану. Видання професійної літератури українською мовою видавництво збільшує з 37% до 75%. Цією лінією видавництво використовує письменницький актив не лише України, а й РСФРР. Воно оголосить спеціального конкурсу на професійні видання. Разом із цим видавництво дасть 150 аркушів масової соц.-ек., політичної й українознавчої літератури. Випустить воно й масові брошури виробничо-технічної літератури.

У відділі художньої літератури намічено дати: 150 аркушів дешевої літературної бібліотеки, 150 аркушів двох-грехкопійчаної бібліотеки, 100 аркушів дитячої літератури і 120 аркушів романів і повістей.

В дешевій літературній бібліотеці вийде 16 романів і повістей сучасних і дореволюційних письменників. Тут же видадуть і твори українських письменників, писані російською мовою („Пан Халевський“, твори Мордовцева та інші).

Слід зазначити, що видавництво має видавати книжки, якщо буде змога, виключно з робітничою тематикою.

З папером у видавництві справа важка. Ринок для реалізації видань досить солідний. Видавництво має тісний зв'язок з профспілками й деякі книжки продає повним тиражем ще до виходу. Це дозволяє здешевлювати книжку.

Для просунення книжки видавництво використовує всі засоби. На Кубань видавництво намічає цього року дати велику кількість своїх видань.

Для цього налагоджено зв'язок з Північним Кавказом.

Плану кооперативного видавництва „Пролетарий“ ще не затверджено. Художня література в перспективному плані становить 25%. Головним чином видавництво даватиме підручники для партійних шкіл та комвішів. Половина масової політичної літератури вийде українською мовою. Крім того, видавництво продовжуватиме давати твори українських письменників російською мовою, а також твори російських письменників в оригіналі. Кількох класиків закордонних видавництво дасть українською мовою. З російських класиків вийдуть українською мовою „Анна Кареніна“ та „Детство и Острочество“ Толстого.

Видавництво приєднано до загального плану постачання папером і очевидно браку в ньому не відчуватиме. Поширення літератури у видавництві поставлено як слід і збут її забезпечений.

Видавництво „Рух“ має в своєму плані 76 назв на 621 аркуш., 369 тис. примірників, 3.276 тис. відбитків. Сюди входить красне письменство, театральна бібліотека, ілюстрована дитяча бібліотека українознавства та бібліотека історичних повістей та романів. Видавництво докінчить видання повних творів Франка, Винниченка, Грінченка, Чернявського, Кобилянської, Хоткевича та Марковича.

Фінансова база видавництва міцна, поширення поставлено досить солідно, лише бракує паперу. Чимало своїх видань видавництво безпосередньо надсилає своїм споживачам, зокрема до Сибіру та Кубані. Видавництво сподівається виконати намічений план.

Видавництво „Плужанин“ головним чином дасть красне письменство. План його розраховано на 49 назв. Книжки виходитимуть розміром в 3—10 аркушів. Крім цього виходитиме журнал „Плужанин“. Видавництво намітило дати також серію дитячої книжки для старшого віку.

Книжки видавництва розходяться добре, хоч воно й не має власної торговельної сітки. Надзвичайно шкодить поширенню української книжки байдужість контрагентства друку. Це дуже відчувається, бо книжки видавництва „Плужанин“ якраз розраховані на широкого читача, якого обслуговує це агентство.

Видавництво „Наукова Думка“ дасть за планом 1.500 аркушів періодичної літератури і 750 аркушів періодики. Половину популярної літератури видасть українською мовою. Щодо решти літератури, то процент її українською мовою малий, не вважаючи на те, що видавництво фінансує український Наркомздорвля.

Видавнича діяльність Українського Інституту Марксизму. В цьому році Український Інститут Марксизму-Ленінізму розгортає широку видавничу діяльність.

Орган Інституту — „Прапор Марксизму“ значно поширюється і перетворюється з 1929 р. з тримісячника на двомісячник з орієнтацією на задоволення потреб широких кол наувових робітників-марксистів і наукового молодняка (студенти Вишів, Комуніверситетів, технікумів, викладачі соц.-ек. дисциплін, учасники марксо-ленінських семінарів підвищеного типу, тощо).

З такою метою поволі буде міня-

тись і характер самого журналу; в ньому буде вміщуватися лише актуальний матеріал для вищенаведених категорій читачів, а менш актуальний і, так би мовити, „академічний“ буде міститися в „Наукових збірниках“ окремих кафедр Інституту.

В цьому академічному році вийдуть такі збірники: два філософічні, з яких один буде присвячений історії філософії на Україні, п'ять економічних (1 з теоретичної економії, 1 з конкретної економіки СРСР і УСРР, 1 присвячений аграрним проблемам, 1 кооперації і колективізації і 1 — світовому господарству), 1 з історії Заходу і 1 з історії України, 2 з нацпитання і — юридичний.

Крім вище згаданих збірників в найближчому часі вийдуть ще 2 збірники, з яких 1-й присвячений кризі буржуазної науки, а 2-й бойовим питанням філософії марксизму. Цей останній збірник видає Т-во „Войовничий матеріаліст України“, яке працює в тісному контакті з Інститутом Марксизму і головний кадр робітників якого складають наукові робітники Інституту.

Крім того, Інститут видає в цьому році цілу низку монографій (О. Камішан — видає монографію про Шомета, Б. Роздольський — „1848 р. в Галичині“ і 1848 рік на Буковині“, (Повстання Лукьяна Кобилиці); Пакуль — „Нідерландська революція“; М. Яворський — продовження „Нарисів з історії революційної боротьби на Україні“. В. Юринець — „Збірка статтів з філософії“; Бадан: — „Прикарпатська Україна“ і багато ін.

Окремо треба виділити роботу Інституту в справі підготовки підручників з соціально-економічних дисциплін для наших шкіл. Крім низки підручників з історії України М. Яворського і хрестоматії Ю. Семковського, яка незабаром виходить по-

вим виданням, пристосованим до найновіших програм з істмату для Вишів України, в цьому році має вийти популярний підручник з історії робітничого руху на Заході О. Камішана, „Історичний матеріалізм“ — Бойка; робоча книга з історичного матеріалізму — Ефіменка та Берковича; збірник Г. Рохніна під заголовком: „Класики історичної науки“ і деякі інші.

Але одною з найсерйозніших праць, які поставив собі Інститут Марксизму разом з Київською Катедрою марксизму-ленінізму в галузі видавничій на найближчі роки — це видання повних творів видатніших марксистів, що працювали на Україні. Поки мається на увазі видати твори Зібера за ред. Іванушкіна, та твори Подолінського за редакцією Бованенка. Окремо стоїть задумане видання творів М. Скрипника, — 1-й том яких має вийти весною 1929 року

Нарешті Інститут і Київська кафедра марксизму разом з ДВУ пристають, починаючи з 1929 р. до видання популярної серії окремих видатніших творів класиків марксизму з окремими передмовами й примітками гід загальною назвою „Бібліотека марксиста“, а вкупі з Книжковою Палатою задумує видавати „Бібліографічні щорічники із соціально-економічних наук на Україні“.

ПЛАНИ УКРАЇНСЬКИХ ВИДАВНИЦТВ НА 1928—29 РІК

АППВ ЦК КП(б)У обміркував виробничі плани українських видавництва на 1928—29 рік. Усі українські видавництва передбачають випустити 6.158 назв, з них — 4.700 українською мовою. Досягнуто великих наслідків в українізації видаваної літератури: українська книжка цього року проти 1926—27 р. зростає на 190%.

Видавництва повинні завести до

своїх планів видання українською мовою фундаментальної літератури з політичної економії й філософії, підготувати видання української радянської енциклопедії. Підсумовуючи дебати, зав. АППВ Хвиля сказав, що громадські організації, зокрема профспілки повинні взяти активну участь в опрацюванні планів видавництва. Ці плани треба також перевіряти через конференції читачів і збори письменників. Щоб поліпшити техніку поліграфічного виробництва й зменшити ціну книжки, треба збудувати в Харкові друкарню, що відповідала б потребам українських видавництв.

УКРАЇНСЬКА ДИТЯЧА ЕНЦИКЛОПЕДІЯ

Найближчим часом Наркомос УСРР починає видавати дитячу енциклопедію.

Енциклопедія складатиметься приблизно з 200 друківаних аркушів, не рахуючи малюнків, діаграм, мап та інших ілюстрацій. Передбачається випустити всього близько 20 томів.

До художнього оформлення запрошено видатних художників і ілюстраторів.

Енциклопедія вийде тиражем в 50.000 примірників українською мовою.

За основу енциклопедії буде покладений громадсько-виробничий принцип, на якому побудовано програму сучасної радянської трудової школи. Дитяча енциклопедія охопить основні галузі виробництва і знання: сільське господарство, промисловість, шляхи сполучення і зв'язку, торгівля, суспільнознавство, природознавство, мистецтво тощо.

Увесь матеріал енциклопедії буде поданий в історико-економічному розрізі.

Енциклопедію призначається для

дітей старшого віку; вона ставить перед собою завдання вичерпати потрібні для дітей віком 13—17 років знання в усіх царинах історії, науки, мистецтва та побуту.

Видавати дитячу енциклопедію доручено Держвидаву України. Поточного року передбачається випустити не менш, як половину всієї кількості томів.

УКРАЇНСЬКІ ПИСЬМЕННИКИ ЖИДІВСЬКОЮ МОВОЮ

Готується до друку жидівською мовою переклад новелі В. Винниченка — „Записки Кирпатого Мефістофеля“ в перекладі М. Константинопольського. Готується до друку жидівською мовою книжка вибраних гуморесок Остапа Вишні „Усмішки“ в перекладі І. Кіпніса.

Готується до друку збірка сучасної української літератури жидівською мовою, перекладена і впорядкована жидівськими письменниками Л. Квіткою та В. Фельдманом. До збірки входять такі твори: О. Слісаренко — „Випадкова сміливість“ та „Капустянська республіка“, Аркадій Любченко — „Віа дольороза“ та „Оповідання про втечу“; А. Головка — „Червона пустиня“; Ол. Копиленко — „Мати“; С. Пилипенко — „Товариська послуга“; І. Микитенко — „Нунік“; Майський — „Борг“; Ю. Яновський — „Історія попельниці“; Остап Вишня — „Моя автобіографія“; Г. Коцюба — „Рада“; І. Дніпровський — „Долина Угрів“; П. Панч — „Повість наших днів“; Г. Косинка — „Анкета“; Підмогильний — „Син“; Антоненко-Давидович — „Двое“; Досвітний — „Войквоти“; В. Вражливий — „Ліс“; Хвильовий — „Свиня“; Івченко — „Ранок“; Сенченко — „На весні“.

ДРУКУЮТЬСЯ ТАКІ КНИЖКИ:

У. Камішан — „Нарис історії робітничого руху на Заході“. 16 арк., 3.000 примірників; Проф. С. Тимошенко — „Збірник задач на опір матеріалів“. 12 аркушів, 3.000 примірників; Г. Ландав — „На заводах металу“. 4½ аркуша, 5.000 примірників; А. Нікольський — „Цікава зоологія“. 7½ аркушів, 5.000 примірників; М. Рождественський — „Виління тканини та мийка бавовни“. 2 аркуші, 2.000 примірників.

ДРУКУЮТЬСЯ ТАКІ КНИЖКИ
ДЛЯ ДІТЕЙ

Г. Тудуз — „Людина з огнедишного Айсбергу“. Роман. Переклад з французької мови. 7½ аркуша. 5.000 примірників; Д. Дефо — „Життя й дивні пригоди Робінзона Крузо“. Друге видання. 7 аркушів. 7.000 примірників; Г. Хоткевич — „Дивні пригоди Комаха Сангвіна“. 5 аркушів. 5.000 примірників.

МИСТЕЦЬКИЙ ВИДАВНИЧИЙ РУХ

Українське Бібліологічне Товариство при Українській Академії Наук у Києві, підготовляє до друку великий збірник присвячений сучасній українській графіці зі слід. змістом: А. Середя — Мистецтво книги, Ф. Ернст — Гравюра, В. Охочинський — Плакат, М. Іванченко — *Ex libris* В. Січинський — Видавничі знаки (марки) зі списком знаків Я. Стешенка, Словник графіків і граверів Я. Стешенка. У всіх оглядах має розглядатися творчість мистців цілої української території в її етнографічних межах а також українських графіків, що перебувають за кордоном.

Монографії про старе і нове українське граверство. Тосаме Товариство коштом

В-ва „Сяйво“ має випустити цілу серію монографій невеликого розміру (коло 2—3 аркушів) з більшою кількістю ілюстрацій про старих і нових визначніших українських граверів і графіків. Покищо намічені слідуючі монографії: Гравюри українських перводруків, гравери: І. Мичура, Л. Тарасевич, Н. Зубрицький, І. Щирський, Гр. Левицький, Т. Шевченко, Жемчужников, Мікетін, з сучасних: В. Кричевський, О. Кульчицька, В. Касіяк, А. Строхов, Н. Алексєв та ін. (спис ще неусталений), також монографія про літографії міста Києва.

Монографія про Ю. Нарбута. Державне Видавництво України приступило до друку великого збірника про творчість славетного українського графіка Ю. Нарбута (1886—1920), розміром коло 35 аркушів друку. Збірник складатиметься з 4-х частин: I. Статті загального характеру, II. Окремі ділянки творчості Нарбута, III. Спогади і IV. Бібліографія. Найбільша друга частина дасть розвідки: 1) Нарбут як майстер книги, 2) Нарбут та дитяча книга, 3) Сільвети Нарбута, 4) Нарбут — аквареліст, 5) Геральдика та сфронтістика Нарбута, 6) Грошові знаки Нарбута, 7) Рисунок Нарбута, 8) Меморіяльна графіка Нарбута. Редаційна колегія Збірника, що була заснована ще кілька років тому, складається зі слід. осіб: Ів. Врока, Д. Щербаківський (вмер в 1927 р.), Ан. Середя, Ф. Ернст, Яр. Стешенко. В Збірнику бере участь цілий ряд дослідників і мистців. Велика ілюстраційна частина дасть також ті праці Нарбута, які досі були мало знані, або і зовсім не були репродуковані.

Українська графіка в німецькому виданні. Великий

річник Gutenberg Jahrbuch що видається Гутенбергівським Товариством у Майнці, у своєму черговому випуску за 1929 рік друкує більшу статтю Др. В. Січинського про сучасну українську книжну графіку. Стаття ілюструється великою кількістю ілюстрацій. В тому самому річнику за 1927 рік була уміщена стаття Ан. Середи, проф. Мистецького Інститута в Києві про Ю. Нарбута. Стаття вийшла також окремою, чудово виданою, відбиткою. Як перша так і друга стаття, що у величій мірі прислужаться до пізнання українського мистецтва за кордоном, з'явилися в названому виданні головно заходами Українського Наукового Інститута Книгознавства в Києві.

НОВІ КНИЖКИ

БЕЛЕТРИСТИКА

В останніх місяцях вийшли друком на Радянській Україні такі белетристичні твори:

В. Блакитний (Еллан) — Твори. Під ред. і з передмовою А. Хвилі. 340 стор.; О. Ведмицький — Похоси. Поезії. 90 стор.; В. Гюго — Бюг Жаргаль; М. Ірчан — Трагедія 1. травня. Спогади з громадянської війни на Україні. Частина I, стор. 276; І. Микитенко — Вуркагани. Оповідання і повісті. Стор. 450; Ж. Роні — По огонь; О. Соколовський — Перші хоробрі. Роман. Стор. 204; Д. Фурманов — Сім день. Стор. 307; Д. Фурманов — Чапаєв. Стор. 224.

В. Блакитний (Еллан) — Твори. Повне зібрання. Уклав Г. Коцюба. За редакцією і з передмовою А. Хвилі. З худ. портретом автора. Стор. XXXIX та 391. Зміст: Поет і каменярь революції — А. Хвилі. Від упо-

нові шляхи

Словник українських мистців. Музей українського мистецтва в Харкові збирає матеріал для словника українських мистців і просить усіх українських мистців подавати про себе слід. відомості: 1) Біографію, 2) Освіта загальна й спеціальна, 3) Належність до мистецької організації, 4) Участь на виставках, 5) Загальні відомості про праці та впливи інших мистців, 6) Список творів зі зазначенням року, техніки та місця їх перебування, 7) Список рецензій та ін. літератури на свої твори, 8) Власну фотографію. Відомості належить надсилати на адресу: Музей Українського Мистецтва. Харків, вул. Вільної Академії № 618.

рядчика збірника. Поезії. Художня проза. Шаржі, пародії, літературні нотатки. Сатира, Байки, Жарти. Статті на культурно-мистецькі теми. Організація літератури. Театр, кіно, музика. В. Винниченко — Соняшна машина. Частина перша. Видання друге. З портретом автора. Стор. 314. В. Винниченко — Соняшна машина. Частина друга. Видання друге. Стор. 234. О. Досвітній — Нас було троє. Оповідання. Стор. 280. М. Коцюбинський — Він іде. Передмова В. Квітки. Інститут Тараса Шевченка. Стор. 29. Його ж — Коні не винні. Передмова Юрія Савченка. Інститут Т. Шевченка. Ст. 49. Його ж — „Пе-Коптюр“. Передмова В. Міщаниновий. Інститут Т. Шевченка. Стор. 51. Його ж — Персона грата. Передмова І. Ізотова. Інститут Т. Шевченка. Стор. 42. М. Кропивницький — Твори. Том I. Редакція, вступна стаття та примітки П. Руліна. З портретом автора. Ст. 296.

12

Зміст: Життя і творчість М. Кропивницького. Дай серцеві волю, заведе в неволю. Помирились. За сиротою і Бог з калитою або несподіване сватання. Невольник. Примітки та додатки. М. Куліш — „97“. Песа. Видання третє (перероблене). Стор. 132. П. Мирний (Рудченко) — Твори. Повісті й оповідання. Том I. Видання друге. Редакція, вступна стаття та примітки І. Ткаченка. Праця Інституту Тараса Шевченка. З портретом автора. Стор. 303. Зміст: Панас Мирний — Вступна стаття Ів. Ткаченка. В дорогу! (Замість передмови). Лихий попутив. Пяниця. Лихі люде (Товариші). За водою. Примітки. Його ж — Повія. Роман з народного життя на чотири частини. Твори. Редакція, вступна стаття та примітки І. Ткаченка. Том V. Праці Інституту Т. Шевченка. Стор. 631. І. Тобілевич (Карпенко Карий) — Твори. Том I. Редакція Я. Мамонтова. Примітки П. Тиховського. З портретом автора. Стор. 232. Зміст: Передмова редактора. Бондарівна. Паливода 18. століття. Лиха іскра поле спалить і сама щезне. Гандзя. Примітки та додатки. Його ж — Твори. Том II. Редакція Я. Мамонтова. Примітки П. Тиховського. З портретом автора. Стор. 226. Зміст: Підпанки. Наймичка. Безталанна. Батькова казка. Примітки та додатки.

ШКІЛЬНІ ПІДРУЧНИКИ

Останніми часами вийшли такі підручники: Г. Борисович — Задачник із рахівництва загального й торговельного. Стор. 206. Акад. К. Воблій — Економічна географія УСРР. Підручник для профшкіл. Видання четверте перероблене. З малюнками та мапами. Стор. 242. Проф. Г. Де-Метц — Загальна методика викладання фізики. Теорія та практика викладання. Стор. 300. П. Во-

лобуїв і В. Таран — Організація дитячого колективу в трудовій школі. Спроба методики. Український науково-досвідний інститут педагогіки. Стор. 185. О. Ізюмов — Граматика і правопис української мови. Видання 8-е видане за новим правописом. Стор. 48. Л. Коробіна, Н. Павлова та В. Яковлев — Підручник зоології. (Для старших груп семирічної трудової школи). Стор. 374 та малюнків 343. О. Соколовський — Ботаніка. Підручник для другого концентру трудових шкіл. Стор. 284. М. Яворський — Коротка історія України. Видання 6-те. З малюнками, портретами, мапами. Стор. 150. Зміст: Що таке історія? Феодальне суспільство з натуральним хазяйством. Дворянська кріпацька суспільність. Капіталістично - промислове суспільство. Велика революція.

КНИЖКИ ДЛЯ ЮНАЦТВА

В місяці березні вийшли такі книжки для юнацтва:

Афім Асанга — Чорна хвиля. Муринський роман. З німецької мови переклав П. Довгопіл. Ст. 196. А. Гельрїгель — Тисяча і один острів. Дорожні замітки з Полінезії та Нової Зеландії. З німецької мови переклав О. Варлам. З малюнками і мапами. Стор. 234. Ф. Дюшен — Тамілла. Роман. Перекладає з французької мови П. Пец і Б. Ткаченко. Стор. 153. Барабаш-Никифоров — Понад берегами північного полярного моря. З численними малюнками. Стор. 96. В. Іволгін — Старий Харків. Стор. 131.

ХУДОЖНІ ДИТЯЧІ КНИЖКИ

П. Алампієв — Як хлопці бога шукали. Видання друге. З малюнками. Стор. 46. Т. Бордуляк — Вибрані твори. Редакція та вступне слово В. Арнаутова. Дитяча бібліо-

тека українських письменників за редакцією В. Арнаутова та О. Попова. Стор. 215. Г. Брасюк — Устинка. Видання друге. Стор. 32. Д. Мур — Маленька Юдита. Стор. 26. А. Невєров — Мишко Додон. Видання друге. Стор. 143. Н. Романович-Ткаченко — Зінкова зірка. Ст. 75.

ПЕСИ ДЛЯ ДІТЕЙ

В. Атаманюк — Дві казки. Песа-казка на одну дію на три картини із часів початку Великої Революції на Україні. Друге, перероблене видання. Стор. 38. Л. і В. Клігман — Жак Емерен, маленький комунар. Песа на три дії, стор. 40. П. Юрченко — Безпритульний Хомка. Дитяча песа на 4 дії. Стор. 33.

МАЛЬОВАНІ КНИЖОЧКИ ДЛЯ ДОШКІЛЬНИКІВ

Ю. Будяк — Співаночки-стьожечки. Пучок перший. Стор. 15. Його ж Співаночки-стьожечки. Пучок другий. Стор. 15.

УКРАЇНОЗНАВСТВО

За сто літ. — Матеріяли з громадського і літературного життя України 19. і початків 20. століття. Заходом комісії нової історії України під редакцією голови секції акад. М. Грушевського. Книга третя. Історична Секція Української Академії Наук. Стор. 328. Зміст: Михайло Бужинський — До біографії В. Лукашевича; Михайло Марковський — Енеїда Рачинського; Борис Шевелів — Петиції українських громад до петербургського комітету грамотности з року 1862; Михайло Возняк — З письменської спадщини Василя Мови (Лиманського); Наталя Бракер — Микола Федорович Федоровський; Сергій Буда — Українські переклади революційної літератури 1870-тих років; Олександр Дорошкевич — Листи М. Драгома-

нова до О. Пипіна; Юлій Бер — Лист революціонера семидесятника; Олександр Назаревський — „Березневий рух“ київських студентів 1878 р.; Михайло Бужинський — Революційні відозви в 1883 р. на Полтавщині; Гнат Житецький — „Кієвская Старина“ сорок років тому; Софія Русова — Мої спомини (1879—1915); Марія Беренштам-Кістяковська — Українські гуртки в Києві другої половини 1880-тих та початку 90-тих років; Михайло Мочульський — З останніх десятиліть життя Франка (1896—1916 р.); Антонин Дучинський — З студентських літ Евгена Нероновича; Юрій Циганенко — Шевченківське свято на Полтавщині року 1914 та заборона „Кобзаря“; Василь Никитин — З останніх літ життя М. Кропивницького; Олександр Гулуб — Матеріяли до життєпису Володимира Самійленка; Вячеслав Камінський — Володимир Карпович Дебогорій-Моркієвич в останніх роках його життя (1917—1926).

ІСТОРІЯ ЛІТЕРАТУРИ

А. Лейтес і М. Яшек — Десять років української літератури. Том I, стор. 674. Том II, стор. 336; А. Музичка — Марко Черемшина (Іван Семанюк). Стор. 280.

РЕВОЛЮЦІЙНИЙ РУХ

Ейдеман і Какурін — Громадянська війна на Україні. За редакцією В. Чубаря. Стор. 71; В. Дубровський — Селянські рухи на Україні після 1861 р. Чернігівська губ. (1861—1866 р.), том I, стор. 216; Н. Ленін — Твори. Том I. 1893 — 1896 р. За редакцією М. Скрипника. Переклад Е. Касіяненка. Стор. 508.

КООПЕРАЦІЯ

О. Лозовий — Основи кооперації. Стор. 320.

МАРКСИЗМ. ІСТОРІЯ

Кріза сучасної буржуазної науки та марксизм. Збірник Українського Інституту марксизму лєнінізму. Ст. 71. Зміст: Г. Рохкін — Кріза сучасної історичної науки і марксизм; М. Яворський — Сучасні течії серед української історіографії; Д. Наумів — Сучасна буржуазна економічна наука і марксизм; В. Юринець — Про механічний і діалектичний матеріалізм.

Г. Рохкін — Класики історичної науки. Стр. 277. Зміст: Передмова. Вольтер. Юстус Мйозер. А. Герен. Б. Нібур. Вільгельм Гумбольдт. Лєопольд Бранке. Гегель. Барант. Тієрі. Гізо. Тієр. Т. Маколей. Г. Зібель. Тен. Бокль. Я. Буркгардт. Фістель де Кулянж. Е. Маєр. К. Бельох. К. Лямпрехт. Л. Гартман. Ж. Жорес. Архів К. Маркса і Ф. Енгельса.

М. Яворський — Історія України в стислому нарисі. Видання третьє. Український інститут марксизму. Стр. 345. Зміст: Історія і завдання історичної науки. Особливості української історії. Шляхи й засоби вивчення української історії. Доба феодалізму на Україні. Козацька революція. Гетьманщина. Гайдамаччина. Декабризм на Україні. Кирило-Методіївці. Хлопомани. Народництво 70-их років. Початки робітничого руху і кріза народництва. Змагання за гегемонію пролетаріату в революцій-

ному русі. Назрівання революції. Боротьба за демократичну революцію 1905 р. Поміж двома революціями. На шляху Великої Революції.

ІНШІ КНИЖКИ

Я. Риженко: **Килимкарство і килими Полтавщини**. Видання Полт. Держ. Музею ім. В. Короленка. Полтава, 1928. Ілюстр. 6.

Стара Одеса. Архітектура Причорномор'я. Видання одеського державного Художнього Музею, 1927, 71 ілюстр. Окладка Є. Мальця.

А. Зарембский: **Народное Искусство Подольских Украинцев**. Издание Государственного Русского Музея. Ленинград, 1928. 24 ілюстр. і 2 розмальовані від руки.

Виставка тканини. Каталог. Музей Мистецтва Української Академії Наук. Київ, 1927, 4 ілюстр.

— Золота бібліотека української дитини. Випуск третій. **Марійка Підгірянкa. Мати-страдниця**. Образець із побуту українських виселенців в таборі у Гмінді. Друге видання поправлене. Ілюстрував А. Манастирський. Львів 1929. Накладом М. Матвійчука. Стр.

— **Робінзон Крузо**, популярне ілюстроване видання. Переклад зладила Г. М. Ілюстрував А. Манастирський. Львів 1929. Накладом М. Матвійчука. Стр.